Grid Modorcea

MASCA LUI EMINESCU

GRID MODORCEA

MASCA LUI EMINESCU

Coloanele unui Templu teatral

„Totu-i mască pentru mine,
însumi eu îmi par o mască“

M. EMINESCU

Scanned with CamScanner

Argumentum

În scenă, Eminescu şi Pepelea.

EMINESCU

Pepeleo, măscărici drag inimii mele,
Plămadă de spirit şi colb,
Ariel al neamului ce zămislit-a pe Muşatini,
Povesteşte, dar degrabă, ce se aude despre-a mea ispravă?

PEPELEA

Ţi-aduci aminte ce i-ai scris de la Berlin lui Maiorescu, când te zorea cu doctoratul?

EMINESCU

„Când e vorba să vă spun ceva (da ori ba) atunci nu spun de obiceiu nimic şi adevărata mea fire primordială se arată fără şovăire: devin ticăit".

PEPELEA

Exact. Memoria ta proverbială!... Deci eşti ***ticăit,*** *singur ai scris-o. Şi-atunci de ce mă zoreşti să-ţi istorisesc despre ceea ce tu însuţi n-ai isprăvit?*

EMINESCU

Pentru că eu sunt un om zorit.
Melancolia mea-i o mască, ticăiala mea asemeni;

Scanned with CamScanner

Eu, Pepeleo, am trăit sub o mare criză de timp!
Cum era să isprăvesc Templul unui nou Olymp,
Olympul muşatin,
Când viaţa mi-a fost într-o încleştare de spini?

PEPELEA

Doar n-ai să-ncepi acum să te văicăreşti, căci nu ţi-e în fire. Este ştiut că nimeni nu te-a văzut vreodată plângând. Ai fost ca o stană-n furtună şi numai pe mama ta o evocai cu duioşie. Aşa că n-ai să te apuci să te explici, să te scuzi: „Vedeţi, domnilor, eu n-am avut un destin matusalemic, să-mi fi terminat Templul, aşa cum Goethe şi-a terminat ***Urfaustul*** *la 80 de ani!" Atât ai apucat, să pui temelia, să ridici coloanele, încolo cine ce treabă are?! Lasă-ne nouă bucuria să ne imaginăm cum ar fi arătat marele tău pariu cu Timpul... cu Shakespeare, vreau să spun!*

EMINESCU

Ai dreptate, Pepeleo! Deci la treabă!
„La lucru gândul", vorba divinului brit.
Sper să-ţi fiu un bun spectator...

PEPELEA

Ce spectator? Ai să-ţi dai propriile replici! Doar ai experienţă berechet! Ai fost sufleur, copist, ai jucat rolul Ciobanului din ***Răzvan şi Vidra****, ai fost critic teatral, teoretician, traducător şi peste toate acestea şi dramaturg! Hai, pregăteşte-te! Voi chema îndată actorii!... Eu, am uitat să-ţi spun, voi fi* Comentatorul, *un personaj ce va lega momentele jucate între ele. Oricum, ceva bun la toate, ca un adevărat măscărici, azi duh, mâine arici! La nevoie, voi fi întruchiparea sau vocea tuturor celor ce au lăsat o urmă vie despre tine!... Şi chiar pe mine însumi mă voi juca şi poate şi-n pielea bătrânului Will aş cuteza!*

EMINESCU

Că doar n-ai fi fiind vreun Deus Archaeus deghizat?

PEPELEA

Mai ştii?!

Scanned with CamScanner

Prolog

Voi să ridic palatul la două dulci surori
La Muzică şi Dramă... în dalbe sărbători,
Voi să le-ngân viaţa şi-n cupa lor aurie
Să torn zi şi-ntuneric, dureri şi bucurie
Să văd trecutu-n viaţă, să văd româna dramă
Cum din mormânt eroii istoriei îi cheamă
Şi muzica română chemând din munţii-n nouri
Din stelele căzânde, din văile-n ecouri
Din brazii ce suspină l-a iernei vijelie
Din fluierul cel jalnic, din buciumu-n câmpie
Chemând doina română, a inimilor plângeri
A sufletului noapte, a dorurilor strângeri.
Românu-n trecut mare, e mare-n viitor...

Scanned with CamScanner

1860-1861

COMENTATORUL: La 10-11 ani, ca elev în clasa I şi a II-a la gimnaziul nemţesc din Cernăuţi, Eminescu locuieşte, împreună cu alţi băieţi, la antreprenorul de birji Nicolae Ţirţec (Nikolaus Dzierzek), rutean de origine. Cu un coleg, poreclit Armanul, cu care stă în odaia din pod, Eminescu joacă teatru: farse de August von Kotzebue.

EMINESCU: „La Dzierzek, în casa cu plopi. Grădina cu mese în care îmi făcusem cuib ca vulturul şi găseam mere toamna rămase din scuturătură... Galeria cu tablouri. În căsuţa din grădină lipisem pe pereţi chipuri rupte din jurnale... şi o numeam galerie de tablouri, pentru vederea căreia trebuia să se plătească *entrée*. Teatrul l-am jucat o dată în odaia din pod, în care şedeam cu armanul, a doua oară în grădină *Landhaus an der Heerstrasse – Libelei am Fenster*".

Scanned with CamScanner

1864

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

STEFANELLI: „Când, după dispariţia din primăvara anului 1863, se ivi Eminescu iarăşi în Cernăuţi în primăvara anului 1864, el avu ocazia să vadă trupa de teatru a d-nei Fani Tardini, care a dat reprezentaţii în sala Hotelului de Moldavie, din începutul lunei martie până în iulie 1864, şi apoi a fost angajată şi pentru stagiunea din noiembrie 1864 până în martie 1865. Pe vremea stagiunii de primăvară 1864 era şi Eminescu în Cernăuţi.

Trupa d-nei Fani Tardini a fost întâiul teatru românesc pe pământul Bucovinei şi a avut o deosebit de mare înrâurire asupra dezvoltării vieţii şi activităţii românilor din Bucovina. Venea publicul din toate unghiurile Bucovinei să asiste la reprezentaţii, iar studenţii nu lipseau niciodată de la ele.

Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemişcat, cu privirea aţintită asupra actorilor, ca şi când ar fi voit să soarbă toată acţiunea şi frumoasele melodii cântate de dânşii, şi se supăra grozav dacă careva din colegi îl stingherea prin întrebări sau observări. Îl supăra mult şi aplauzul zgomotos din teatru, pentru că în aceste aplauze se pierdeau multe fraze şi melodii ale artiştilor. Pe Eminescu nu l-am văzut aplaudând niciodată, dar acţiunea din piesa reprezentată se oglindea în faţa sa şi în ochii săi scânteietori. Dacă ieşeam între acte prin coridoarele teatrului, atuncea Eminescu fredona melodiile auzite pe scenă sau repeta fraze din piesa reprezentată..."

„Vedeam piese patriotice, naţionale, auzeam o limbă frumoasă şi cântece bine executate şi astfel ne îndeletniceam şi noi în declamaţiuni şi ne însufleţeam din piesele alcătuite din istoria trecutului nostru".

*

COMENTATORUL: Trupa Tardini-Vlădicescu mai cuprindea, pe lângă actorii principali care dădeau numele companiei, pe comicul Comino şi încă 6 actori. Printre piesele jucate se numărau şi *Chiriţa în Iaşi, Iaşii în carnaval, Piatra în casă, Doi morţi vii, Corbul român*, toate de V. Alecsandri,

Scanned with CamScanner

Baba Hârca, Tuzu Calicu, Însurăţeii, toate de M. Millo, *Învierea babii Hârcii* şi *Viitorul României* de M. Pascaly, *Bogdan-Vodă* de Ioan Lacea (actor al trupei), *Bărbierul din Sivila,* adaptare etc. Acompaniamentele muzicale erau după melodii de Al. Flechtenmacher, în special pentru vodevilurile lui Alecsandri.

Ilustrarea *stării de spectator* a lui Eminescu poate fi sugerată printr-un fragment din **„acel rege-al poeziei, vecinic tânăr şi ferice, ce cu basmul povesteşte“**, de pildă, din *Iaşii în Carnaval:*

Alecu (el scoate o păpuşică mică şi o închină publicului prin cuşcă):

„Hei!... bine v-am găsit, bine v-am văzut, cinstiţi boieri şi cavaleri de toată mâna, şi mai mari şi mai mici! Eu sunt vestitul Statu-Palmă-Barbă- Cot din poveste, care trăiesc în lume de când se potcoveau puricii cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi sărea păn-în cer şi tot le părea uşor. Ş-acum am venit aici tocmai din ţara păpuşilor, unde multe pozne-am văzut şi multe-am auzit... De vreţi să vi le povestesc?... eu sunt gata... aud?... vreţi?... bucuros...“ (către lăutari) *Măi, bălane, cântă ţiitura... dar pe gâtul scripcei, ca să nu te-aud nici eu, nici tu.*

(Lăutarii cântă slab cânticul păpuşilor şi Alecu acompaniază)

Într-a păpuşilor ţară,
Din hotare, la hotară,
Am văzut şi buni şi răi,
Şi cu duh, şi nătărăi.
.....
Alţii, vrednici patrioţi,
Dar mai vrednici patri-hoţi,
Latră, urlă fioros
Păn ce-apucă câte-un os.
.....
Aşa-i lumea! aşa-i veacul!
.....
Că-s păpuşi, păpuşi lumeşti!
Să tot stai să le priveşti.

Toţi: *Bravo! Bravo!*

Scanned with CamScanner

*

STEFANELLI: „Într-o zi, la ieşirea de la reprezentaţie, Eminescu, fredonând una din melodiile auzite în acea seară, se opreşte într-o poziţie melodramatică în faţa unui prieten şi cu glas declamator îi spune:

– Ah, eşti un laş şi te voi pălmui!

Prietenul rămâne o clipă uluit de ameninţare, încă nu realizează că e o replică din spectacolul abia terminat.

– Mă – îi zice atunci Eminescu râzând, în hazul tuturor – tu nu ştii ce s-a jucat pe scenă!?"

*

COMENTATORUL: Sub influenţa reprezentaţiilor trupei Tardini, îşi mai aminteşte Stefanelli...

STEFANELLI: „Eminescu ne spunea că scrie poezii şi că a început şi o piesă de teatru, dar nu ne-a arătat nici poezii, nici piesă".

COMENTATORUL: Şi o altă mărturisire a continuatorului lui Aron Pumnul, Ioan Sbiera, care în timpul turneului trupei Tardini împărţea un număr de bilete gratuite şcolarilor:

I. SBIERA: „Teatrul l-au abătut de la studiile sale gimnaziale, voia şi el să fie şi actor şi autor dramatic!"

*

COMENTATORUL: Se pare, deci, că Eminescu începe să scrie teatru încă din anul 1864. Scrieri eminesciene din acest an nu s-au păstrat, însă pe o filă de manuscris figurează, transcris pe curat, poemul **Cine-i?**, purtând ca subtitlu „din drama **Steaua mării**". Acest poem îl găsim inserat în prima piesă a lui Eminescu ce ni s-a păstrat: **Mira**. Eminescologii presupun că frânturi din ceea ce urma să fie drama **Steaua mării**, concepută pe la 1864-1865, au fost înglobate în **Mira**, ca acest **Cine-i?**, cântecul ce-l intonează poetul Maio la o masă domnească. Iată, aşadar, una din coloanele celui dintâi proiect dramatic al lui Eminescu, **Steaua mării:**

Scanned with CamScanner

MAIO

(care începe să cânte)

Norul ţipă, marea latră
Marea se zvârcole-n veci
Pin scheletele de piatră
Ce-n natura cea maratră
Stau bătrâne, slabe, seci.

În castelul trist şi mare
Ce se-nalţă rece, sur,
Cu fantasticul lui mur,
Printre stânci cu poala-n mare
Şi cu fruntea-n cer de-azur.

În castel cu muri-n nouri
Stă-n fereastra ca un arc
Într-a mării triste-ecouri
Faţa-n văl de gând şi nouri
Al serafilor monarc.

Un monarc cu faţa pală
Şi cu păr de-un aur blond
Iar în ochiu-i vagabund
Vezi lumina matinală
Stele-albastre fără fund.

Cine-i îngerul pe maluri
Ce visează în castel
Când al mării vis rebel
Sfarmă lumile-i de valuri
De pământul eternel?

Cine-i zâna fără nume
Ce priveşte tot în veci

Scanned with CamScanner

Printre stânci de pietre seci
Cum se scutură de spume
Ale mării unde reci?

Ea priveşte ca o lună
Dintr-un nor de piatră, sur,
Ce-o întunecă-nprejur. –
Cerul norii îşi adună
Şi castelul l-înconjur.

Scanned with CamScanner

1865

COMENTATORUL: A însoţit sau nu Eminescu trupa de teatru Tardini-Vlădicescu în turneele sale?

SBIERA: „M. Eminescu, spirit deştept şi inimă uşor impresionabilă, n-a rămas scutit de efectele reprezentaţiunilor; asupra lui au făcut o înrâurire chiar mai mare; în trupa teatrală, în viaţa ei uşoară şi plăcută, vedea Eminescu elementul său mai convenabil de viaţă; nu voia să se despartă de ea! (...) Şi aşa a părăsit gimnaziul".

*

MAIORESCU: Eminescu a părăsit „la 1864 şcoala pentru a se lua după trupa de teatru a d-nei Fani Tardini prin România şi prin Transilvania..."

*

NEGRUZZI: „La Cernăuţi, viind odată o trupă de actori români, sub direcţia doamnei Fanny Tardini, tânărul Eminescu a părăsit şcoala din admiraţie sau poate dintr-un amor precoce pentru una din actriţe, şi s-a tocmit ca sufleur, cutreierând cu acea trupă mai toate oraşele române, până ce, iarna, a ajuns la Bucureşti".

*

COMENTATORUL: Şi iată opinia contrară, cea mai autorizată: scrisoarea lui Al. Vlădicescu, codirectorul trupei, către Nicolae Petraşcu, unul din biografii lui Eminescu:

VLĂDICESCU: „Adolescentul ne-a frecventat spectacolele numai de mulţumire, nu însă ca sufleur, ci ca simplu admirator, şi când am părăsit Cernăuţii pentru a merge în Transilvania, am trecut iar prin Botoşani şi Eminescu au rămas la familie".

Scanned with CamScanner

1866

COMENTATORUL: Călătorind spre Blaj...

EMINESCU: „...Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc. Mergeam astfel printre câmpi cu holde... Holdele miroseau și se coceau de arșița soarelui... eu îmi pusesem pălăria-n vârful capului, astfel încât fruntea rămânea liberă și goală și fluieram alene un cântec monoton și numai lucii și mari picături de sudoare îmi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului.

Zi de vară pân-în sară am tot mers fără să stau de fel".

*

COMENTATORUL: Pe vârful Hulei, în vecinătatea Blajului, văzând orașul...

EMINESCU: „– Te salut din inimă Roma-mică! Îți mulțumesc, Dumnezeule, că m-ai ajutat să o pot vedea!!"

*

COMENTATORUL: La 27 august 1866, urmând **„îndemnurile vieții"**, continuându-și *călătoria inițiatică,* Eminescu se află la Alba-Iulia. O puternică impresie îi face cetatea și mai cu osebire celula de detențiune a lui Horia. Aici își află sorgintea plănuitul ciclu dramatic **Horiadele**. Iată singura Coloană rămasă, ca o tulburătoare și personificată Columnă!

Horia

Să privească-Ardealul lunei i-e rușine
Că-a robit copiii-i pe sub mâni streine.

Ci-ntr-un nor de abur, într-un văl de ceață,
Își ascunde tristă galbena ei față.

Scanned with CamScanner

Horia pe-un munte falnic stă călare;
O coroană sură munţilor se pare,

Iar Carpaţii ţepeni îngropaţi în nori
Îşi vuiau prin tunet gândurile lor.

– Eu am – zice-un tunet – suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său;

Fruntea-mi este albă ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mult o să ţie.

– Nalţi suntem noi munţii – zise-un vechi Carpat –
Dar el e mai mare, că ni-i împărat.

Atunci luna iese norilor regină,
Fruntea lui cea pală roşu o-nsenină,

Galbenele-i raze încing fruntea-i rece,
Că părea din munte diadem de rege.

Şi un stol de vulturi muntele-ncongior,
Cugetând că-i Joe, Dumnezeul lor.

Când în miezul nopţii, cununat cu nymb,
Fulgere aruncă sus de pe Olymp.

Scanned with CamScanner

1866-1867

COMENTATORUL: Eminescu trăia atmosfera scenei încă din octombrie 1866, când, compunând **La o artistă**, se arăta răpit de glasul unei actriţe:

Ca a nopţii poezie
Cu-ntunericul talar,
Când se-mbină, se-nmlădie
C-un glas tainic, lin, amar,
Tu cântare întrupată!
De-al aplauzelor flor,
Apărând divinizată,
Răpişi sufletu-mi în dor.

*

COMENTATORUL: La 27 noiembrie 1866 Iorgu Caragiale înaintează o cerere la Comitetul teatral pentru a fi autorizat să alcătuiască *„un mic teatru de comedie şi vodevil, ce am combinat cu artişti şi artiste tot sub asemenea categorie"*. La 15 decembrie 1866 Iorgu Caragiale inaugurează în sala „Cornescu" stagiunea Teatrului de vodevil român.

Sufleur în trupa lui Iorgu Caragiale este Mihai Eminescu. Cum a ajuns el aici? I.L. Caragiale, tânăr şi el pe atunci, mai tânăr cu doi ani decât Eminescu, ne spune ce aflase de la un actor:

CARAGIALE: „Locuiam într-o casă unde trăsese în gazdă un actor, vara director în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfârşise: era toamnă, şi aceste păsări călătoare se-ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzându-mă că citeam întruna, actorul îmi zice cu un fel de mândrie:

– Îţi place să te ocupi cu literatura. Am şi eu un băiat în trupă care citeşte mult, este foarte învăţat, ştie nemţeşte şi are mare talent; face poezii; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu cred că ţi-ar face plăcere să-l cunoşti.

Scanned with CamScanner

Şi-mi povesti cum găsise într-un otel din Giurgiu pe acel băiat – care slujea în curte şi la grajd – culcat în fân şi citind în gura mare pe Schiller.

În ieslele grajdului, la o parte, era un geamantan – biblioteca băiatului – plin cu cărţi nemţeşti.

Băiatul era foarte blând, de treabă, nu avea nici un viţiu. Era străin, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine ştie ce împrejurare.

Actorul îi propune să-l ia sufleur cu şapte galbeni pe lună şi băiatul primi cu bucurie. Îşi luase biblioteca şi acuma se afla în Bucureşti".

*

TELEOR: „– D-ta zici c-ai fost intim cu marele nostru poet Mihail Eminescu?

– Da, domnule. Eu însă îl cunosc mai de mult, continuă d. oficiant Găvănescu, cu care vorbeam.

– De când?

– De pe la 1866-67.

– P-atunci trebuie să fi fost un copil, desigur.

– Era de vreo optsprezece ani.

– Şi cu ce prilej l-ai cunoscut?

– Ei, să vezi. Eu aveam dragoste mare de teatru, înainte de a intra în telegraf, şi mă ţineam după Iorgu Caragiale. Odată am plecat cu trupa acestuia ca să dăm reprezentaţii la Giurgiu. Aci n-aveam sufleor. Ce te faci? Am plecat cu directorul, cu Iorgu Caragiale, prin port să vedem n-om găsi vreun tânăr cu ştiinţă de carte.

– Ei?

– Şi în port, printre hamali, am găsit pe unul care ştia să citească.

– Hamal?

– Hamal, însă nu căra grâu.

– Dar ce făcea?

– Sta cu răzătoarea de fier în mână şi rădea baniţele pline după cum se obicinuieşte la încărcarea de producte. În picioare avea numai nişte pantaloni cu dril albaştri, iar pe corp un sacou scurt de materie

Scanned with CamScanner

ordinară. Nici cămaşă, nici ciorapi, nimic. Directorul l-a tocmit sufleur cu 60 de bani pe zi".

*

COMENTATORUL: Eminescu, înconjurat de tânăr de mormane de cărţi, scriind şi citind mereu, nu e o legendă. Pe atunci îl cultiva în mod deosebit pe Schiller. În aprilie 1867 traduce din el versuri care se potrivesc cu propria sa soartă:

Resignaţiune

Şi eu născui în sânul Arcadiei, şi mie
Natura mi-a jurat
La leagănu-mi de aur să-mi deie bucurie.
Şi eu născui în sânul Arcadiei, dar mie
O scurtă primăvară dureri numai mi-ai dat...

*

COMENTATORUL: La 7 noiembrie 1867 Eminescu e sufleur la o piesă grecească: *Resboiul de la Sfakia*. Când nu are spectacol, copiază piese de teatru. Din multele piese copiate cu scrisul său frumos, citeţ şi meticulos, şi pe care le mai „localiza", n-au rămas decât trei: *Smeul nopţii*, comedie într-un act de Hyppolite Lucas, tradusă de G.I. Georgescu; *Margo contesa*, vodevil într-un act, şi *O palmă sau voinicos dar fricos,* comedie într-un act, traduse din franceză de T. Profiriu şi respectiv D. Profiriu.

Trupa lui Iorgu Caragiale, cum aflăm din amintirile lui I.L. Caragiale, era veselă, Iorgu fiind cunoscut ca un mare farseur.

CARAGIALE: „El îmboldi într-o seară cu un ac înfipt într-o nuieluşă, pitit în dosul fundalului, pe Mihăileanu, codirector al trupei, în vreme ce acesta juca pe cavalerul rătăcitor, omorât de vrăjmaşi şi întins pe catafalc:

– S-a stins sufletul cel mai generos, s-a oprit din bătăile ei inima cea mai fidelă! se văita amanta dezolată.

Scanned with CamScanner

Iorgu îi trage câteva bolduri; răposatul şopteşte:

– Ce-i asta, bre? Cine-i acolo?

– S-a pierdut floarea cavalerismului! S-a frânt spada cea mai nobilă a mândrei Burgundii! adaugă un frate de arme.

Iorgu repetă cruda jucărie; Mihăileanu, fierbând:

– Eşti nebun?... Cine-i ăla?... Vrei să mă scol acum de-aici?"

*

COMENTATORUL: Trupa îşi alegea de regulă piese pe structura sa veselă, pe care le juca în stilul commediei dell'arte. Acest lucru poate fi ilustrat cu scene din *Smeul nopţii.*

Acţiunea se petrece la Paris într-o casă de sănătate.

Scena I

Jeanetta: (...) Cu cât mă gândesc mai mult la evenimentele acestor zile, cu atât nu pot să le înţeleg... În adevăr la Paris sunt zmei de noapte sau strigoi. Doctorul Remy nu mi-a spus că are şi el în casă ca şi noi un spirit familiar.... o nu este vis... în fiecare seară când rămân prin întuneric în acest apartament, simt pe umerii mei o dulce suflare, şi nu mă înşel, acesta este un sărut. La asta nu se înşeală nimeni, căci este cel dintâi lucru pe care-l cunoaştem toţi... Unii de la părinţii săi... alţii de la... (Şarl ridică draperia şi o sărută pe Jeanetta.) Ai! Ce ziceam eu? iată sărutul a venit, puţin cam târziu, dar iată-l... De unde vine oare?... un sărut fără corp... asta nu s-a mai văzut (...).

Scena II

Şarl: Ah! Ah! rolul de zmeu al nopţii este destul de neplăcut... Astă Jeanettă este o copilă pré deşteaptă, deşi crede în strigoi (...).

Scena III

Jeanetta: Dacă ţi-aş spune spre exemplu că în casă avem strigoi...

Erminia: Strigoi?

Scanned with CamScanner

Jeanetta: Da, strigoi,... zmei de noapte...

Erminia: Strigoi? nu cumva o fi sufletul soţului meu consilierul?

Jeanetta: Nu doamnă! nu este sufletul naşului...

Erminia: De unde ştii?

Jeanetta: Este un suflet mai june... naşu-meu n-avea săruturi pentru mine şi ăsta are multe (...)

.....

Scena IV

Erminia (singură): Nu mai ştiu unde sunt, cu minunile astea o să înnebunesc! Este oare un strigoi?... vreo farsă?... Cine ştie?... Doctorul m-a pus aici sub pretest că lumea, zgomotul ar mări focul simţurilor mele (...) Aş voi să descopăr toate aceste minuni înainte de-a spune doctorului. N-am puterea să rezist... să încerc cu mine. Micule! Micule! (Şarl sărută pe Erminia cum a sărutat pe Jeanetta). Cerule! Jeanetta nu se înşeală, acesta este un sărut!... tremur....

Scanned with CamScanner

1868

COMENTATORUL: Datorită concurenţei, în primăvara anului 1868 trupa lui Iorgu Caragiale se dizolvă. Eminescu trece la trupa marelui actor de la Teatrul cel Mare, Mihail Pascaly, care se pregăteşte de un turneu în Ardeal şi în Banat. Eminescu e tot sufleur, cum mărturiseşte chiar el în mica proză scrisă acum intitulată *Contrapagină:*

EMINESCU: „... Cocheta damă: lumea are un stabiliment de foto şi litografie, în care fabrică pe fiecare zi mii şi mii de bilete à la minute, cum s-ar zice, care au pe-o parte un nume oarecare dictat anume de signora Lume – sub nume însă monsignorul culegător de tipografie Destin are insolenţă a pune ce vrea domnia-sa, ce-i plesneşte prin cap domniei-sale, nu ce i se dictează: Aşa d-l doamna lume dictează: ms. Destin scrie:

D-nu Petrică Moft
farsor en gros şi en détail
Costea Urlá
cu minaretul
Tache Caraghioslâc
comedianţ
Coltuc Bârzea
Vacari sau în
cazul cel din urmă
Bostan-başa
Stan Înjurătură
Om beţiv sau hengheri

Petrică Compre Moft
om politic
Constantin Urlatoriano
poète et grand homme de lettres
Constantin Caraggio
Artiste dramatique
Prince Coltuque Barze
Ministre Secrétaire d'Etat
au affaires etc.
Don Estevan de las Juradores
journaliste

Astfel d.e. s-a-ntâmplat ca doamna Lume să dicteze M.E. feuilletoniste ennuyant şi d. Destin să scrie: M.E. sufleur de teatru...“

*

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: Triumfalul turneu al trupei lui Pascaly peste munţi, la fraţi, care durează peste 4 luni.

16 mai 1868. Trupa soseşte la Braşov. Corespondentul din acest oraş al revistei *Familia* scrie:

„Celebrul nostru artist teatral din Bucureşti, dl. M. Pascaly a sosit în mijlocul nostru spre a deschide templul Thaliei române şi între murii acestui vechi oraş românesc..."

Aici vâlva cea mare a stârnit-o reprezentarea dramei naţionale *Mihai Viteazul după bătălia de la Călugăreni* de D. Bolintineanu, în care actorii jucau în costumele româneşti ale epocii, spre admiraţia spectatorilor.

*

COMENTATORUL: 20 iulie 1868. La Sibiu. Un afiş ticluit de Eminescu şi Pascaly, lipit pe zidurile oraşului, anunţa printre altele: *Artistu Pascaly şi societatea sa, contând pe concursu tutulor instituţiilor de arte frumoase, se adresă la tot publicul din acest oraş, deoarece arta şi frumosu sunt proprietatea inimilor culte şi iubitoare de cultură.*

Bucuria sibienilor, care aud pentru prima oară pe scenă limba românească.

Corespondentul din Sibiu al ziarului *Federaţiunea* din Pesta scrie:

„...Până acum, noi, românii ardeleni, eram nefericiţi şi osândiţi a participa tot în teatre străine, încât nu puteam să ne facem o idee adevărată despre teatru, dar acum vedem teatru român, un templu al adevăratei civilizaţiuni..."

Printre piesele jucate aici, se numără şi *Voinicos dar fricos*, cunoscuta comedie din repertoriul lui Caragiale, transcrisă de Eminescu.

Scena II

Bernere (intră speriat): Un scaun... daţi-mi un scaun... un fotoliu...

Elisa: Bărbată-meu?

Ernest (aparte). Dracu să-l ia!

Scanned with CamScanner

Bernere: Un scaun şi un pahar cu apă.

Ernest: Dar ce ţi s-a întâmplat?

Bernere: O palmă.

Elsa: Ce ai primit?

Bernere: Nu, ce am dat.

Ernest: D-ta, Bernere?

Bernere: Eu, Bernere!... trosc... plioscl... hal ha... şi băieţelu ăsta care zicea că-s fricos! hal hal... ba chiar că... şi el era zdravăn, nu glumă. Şi când l-am pocnit o dată plancl i-am strâmbat falca, da şi mie mi-a amorţit palma.

Ernest: Ce spui?

Elsa: Iaca vezi? Da cui?

Bernere: Lui.

Elsa: Cui lui?

Bernere: Unui dobitoc...

Ernest: A! dacă a fost un dobitoc...

Bernere: Cât e de prost!... un voiagior... un dobitoc de voiagior... iată cum e pricina!... Eu aşteptam drumu-de-fier de la Orlean, ca să primesc pe d-na Robişon... şi ţineam geamăntanul mătuşichii, care vroiam să-l pui în trăsură... când un domn cu mustăţi... dobitocul în pricină... încărcat cu un sac de noapte... un geamăntan... o cutie de pălărie... o ladă şi o manta... mă calcă... unde?... pe bătătură... ştii tu pe degetul cel mic de la picior! A! scumpului meu!... tu ştii când cineva mă atinge acolo!... ca şi când mi-ar da un cuţit în inimă!... deodată am tras un ţipăt, am azvârlit geamantanu... am turtit un căţeluş şi am ars o palmă domnişorului de i-au sărit ochelarii după nas..., că purta ochelari, şi i s-a strâmbat gura ia aşa... adică sunt mulţi care au primit palma în viaţa lor... dar nu de soiul ăsta. Aşa-i?

Ernest: Nu ştiu... n-am primit niciodată.

Bernere: Aşa? niciodată?... Ciudat lucrul...

COMENTATORUL: Şi piesa continuă într-un ritm alert, cu permanente încurcături de situaţii, travestiuri, urmăriri spectaculoase, confuzii, păruieli, un duel etc. Dar, în final, toţi vor cânta pe refrenul unei zicale româneşti:

Scanned with CamScanner

Bernere
Frica te aduce-n stare
Oricât ai fi voinicos
Ca s-o rupi la fuga mare
Împlinind proverbul scos
Pe cât fuga-i ruşinoasă
Pe-atât e şi sănătoasă.

Toţi
Pe cât fuga-i ruşinoasă
Pe-atât e şi sănătoasă.

Bernere
De-am dat palme daţi şi voi
Dar să fie de alt soi
Decât a ne fluiera
Mai bine-i palme-a ni da.

Toţi
Decât a ne fluiera
Mai bine-i palme-a ni da.

COMENTATORUL: Urmează pe manuscris iscălitura lui Eminescu.

*

COMENTATORUL: 29 iunie 1868. Societatea românească din Sibiu dă un banchet în onoarea trupei lui Mihail Pascaly, desfăşurat într-o animaţie indescriptibilă, mai ales după toastul acestuia. De grupul unde se află N. Densuşianu, ce-l cunoştea pe poet, şi Ieronim Bariţiu se apropie...

I. BARIŢIU: „Un tânăr ce semăna a fi şi el actor din trupa lui Pascaly, cu părul lung şi de coloare neagră foarte frumoasă, cu nişte ochi mari de tăietura migdalelor, plini de o veselie melancolică, nişte ochi expresivi, vorbitori şi totodată misterioşi (...). Erau ochii despre cari fericitul Vasile Alecsandri zice că: sunt ochi mari, fără de noroc". Tânărul se recomandă studenţilor: Mihail Eminescu. Plini de curiozitate, a doua zi ei întreabă pe un actor ce roluri joacă d-l Eminescu, şi acela

Scanned with CamScanner

îl lămuri că tânărul nu era actor «ci sufleur şi un poet de talent, dar foarte nefericit»".

N.A. BOGDAN: „Adeseori Eminescu suflă din cuşca lui îmbrăcat în diferite costume speciale trupelor provinciale, compuse din o haină Louis XIV, pantaloni bufanţi Henric IV şi chivere de carton aurit à la Misterele Inchisiţiilor *sau din* Don Juan de Marana, *căci trupa era totdeauna restrânsă în artişti, aşa că nu numai sufleurul era chemat să ia şi el parte între personagiile piesei, dar de multe ori se făcea apel până şi la bărbierii trupei – uneori chiar la pompieri – spre a-i transforma în cine ştie ce lorzi sau baroni din piesele romantice..."*

*

COMENTATORUL: Din Lugoj, unde se deplasează acum trupa lui Pascaly, un corespondent al *Albinei* de la Pesta menţionează între actorii trupei şi pe Eminescu.

De multe ori o fi trecut Eminescu din cuşca sufleurului pe scenă. Faptul e confirmat şi de alţii, precum Ştefan Cacovean, prietenul de la Blaj al lui Eminescu:

ŞT. CACOVEAN: „... O dată l-am văzut pe scenă în micul rol al ciobanului din Răzvan-Vodă al d-lui Haşdeu (actul II, scena II)."

Cântul II

(scena II)

(Se arată, trecând puntea părăului, Ganea şi Ciobanul)

Hoţul I: Un boier aice-n codru!
Ceilalţi hoţi (apucând armele): Un căftan!... Suntem trădaţi!
Ciobanul: Liniştiţi-vă, că doară ne cunoaştem, măi fârtaţi!
Eu vi-l aduc pe credinţă; eu vi-s chezaş şi povaţă;
Voi aveţi lipsă de galbeni, el are lipsă de braţă...
Ganea: Cine-i căpitanul vostru?
Răzvan (ieşind din tufe): Ce-ţi trebuie? Ce pofteşti?
Ganea: Pe căpitan...
Răzvan: Căpitanul? sunt eu; dar tu cine eşti?
.....

Scanned with CamScanner

Ganea: Nu-i vorba de nume...
Ciobanul: Lasă! ţi-oi spune eu, căpitane.
Din botez Văscan îi zice, iar după poreclă Gane.
Feciorul lui Osip Gane, ce fusese căminar...
.....
Răzvan: Aşadar pleacă jupânul; pleacă vesel c-ai scăpat.
Însă de-ai venit aice cu vr-un scop înveninat...
(Pune mâna pe pumnal)
Ciobanul: Nu-l speria, căpitane... Boierii sunt slabi la fire!
Braţul, haina, mintea, faţa, inima, totu-i subţire.
Răzvan: Cum o cheamă pe sărmana?... Pe iubita cea bogată?
Ganea: Nu-i vorbă...
Ciobanul: O cheamă Vidra... Ştii? A lui Moţoc nepoată...
Şi cin -oare n-o cunoaşte!
Ganea: S-o smulgi din mâinile lor...
Dă-mi-o mie...
Răzvan: Te iubeşte?
Ciobanul: Aşa! Nu-i ceva uşor!
Vidra-i o fată semeaţă, bâcsită cu fudulie,
Care n-o să bage-n samă nici chiar pe sfântul Ilie!....
Să iubească pe jupânul? Dec! Să-şi pună pofta-n cui...
Boierul ştiu c-o iubeşte, dar nu ea pe dumnealui!....
.....
Răzvan: Dar, mai în sfârşit, ce-mi pasă!
Ciobanul: Curat aşa zic şi eu:
De nu se iubesc boierii, pentru dânşii e mai rău.
Răzvan: Băieţi! Mergeţi cu jupânul. Aţi auzit ce poftеşte
Simbria-i destul de bună; faceţi treaba voiniceşte...
Ciobanul: Sănătate, căpitane!
(Ganea, Ciobanul şi haiducii ies.)

*

Scanned with CamScanner

ŞT. CACOVEAN: „Rar să vezi un cioban atât de frumos şi roşcovan. A doua zi întâlnindu-l mai mulţi de ai noştri, l-au înconjurat gratulându-l care de care, numai Moise Pompiliu, un bun amic de-atunci şi de mai târziu a lui Eminescu, glumeţ, cum era, se prefăcea a cârti şi zicea: «Se vede, măi, că n-ai fost păcurar, cum am fost eu, că-mi venea să sar pe scenă, să-ţi iau bâta şi traista din spate, să-ţi arăt cum se calcă ciobăneşte, cu bâtă şi traistă de-a umăr». Având a se da Răzvan Vodă *din nou, i-am propus că avem să mergem atunci toţi la teatru să-l aplaudăm. Bine, ne zice, apoi astfel aş ajunge artist cum a ajuns maimuţa împărat".*

*

COMENTATORUL: La Timişoara, acelaşi succes răsunător. O poezie ocazională a fost răspândită cu prilejul primei reprezentaţii. O strofă sună astfel:

„Timişoara cea bătrână
Pare c-a întinerit,
Căci azi Talia română
Prima dată a sosit".

*

COMENTATORUL: La Arad, ca şi la Timişoara, publicul vine de la mari depărtări să-i vadă şi asculte pe artişti.

Corespondentul de la Arad al *Familiei* scrie:

„Aşa văzurăm pe mai mulţi din comitatul Zarandului, carî făcură cale de două zile, numai ca să poată auzi cel puţin o dată limba română de pe scenă".

La sfârşitul unui spectacol, Mihail Pascaly iese în faţa cortinei şi rosteşte:

„...Sunt fericit a profita de această ocaziune ca să arăt onoratului public profunda mea recunoştinţă, şi ca român, şi ca artist pentru îmbrăţişarea ce mi s-a făcut mie şi celor ce m-au urmat; dar îndoit

Scanned with CamScanner

recunoscător sunt pentru răsunetul şi pătrunderea ce a găsit în inimile tuturor românilor ideea progresului artei române...“

*

COMENTATORUL: Aici, la Arad, Eminescu se întâlneşte cu Iosif Vulcan, directorul *Familiei*, cel care, cu doi ani în urmă, îl publicase pentru prima oară pe poet cu numele Eminescu.

Întâlnirea are loc la 18 august 1868, dată la care *Familia* îi publică **La o artistă**, iar în seara aceleiaşi zile Matilda Pascaly recită poezia *Copila română* de Iosif Vulcan, fiind aclamată după fiecare strofă. La sfârşit, de trei ori actriţa e chemată la rampă, iar a patra oară apare însoţită de autorul poeziei. În această împrejurare, Iosif Vulcan l-a putut vedea din culise pe Eminescu:

IOSIF VULCAN (citat de I. Scurtu): *„Poetul şedea în cuşca sufleorului numai într-o cămaşă de noapte – din pricina zădufului — şi fuma, în pauză, tihnit, dintr-o pipă“.*

*

COMENTATORUL: Oraviţa. 30 august 1868. În spatele gării, pe cei 12 membri ai trupei lui Pascaly îi aşteaptă 12 trăsuri, la cea din frunte fiind înhămaţi patru cai albi. În această trăsură iau loc soţii Pascaly. Convoiul porneşte spre centrul oraşului, pe strada lungă de 7 km. Eminescu, aflat într-una din trăsuri, este impresionat de mulţimea îmbrăcată în costume populare, înşirată pe ambele trotuare ale străzii, care dansa, cânta, îi aclama şi-i inunda cu flori.

EMINESCU: „Nu pierd niciodată ocazia de-a lua parte la petrecerile populare. Ca un prieten pasionat al oamenilor (mai ales al poporului) când aceştia se adună în mase, simt că sunt o parte a totalităţii. E ceva dumnezeiesc în acest sentiment, aşa că orice serbare a poporului mi se pare o sărbătorire a sufletului, o rugăciune cucernică. Într-un asemenea moment pare că deschid un mare Plutarch

Scanned with CamScanner

şi din feţele cele vesele, dar de-o tristeţe ascunsă, din mersul vioi sau obosit, din legănarea şi din gesturile diferite citesc biografiile unor oameni fără nume; dar nimeni nu va putea înţelege vreodată pe cei renumiţi, fără a simţi vreodată pe cei necunoscuţi".

*

COMENTATORUL: Cu succesele de la Oraviţa, un turneu triumfal ia sfârşit.

Eminescu revine, la începutul lui septembrie, odată cu trupa, la Bucureşti, după o experienţă copleşitoare. Multe coloane ale Templului său teatral le ridică în această perioadă.

Primele pietre de temelie le găsim în romanul **Geniu pustiu**, căruia Eminescu, într-o însemnare, îi fixează acum geneza.

EMINESCU: „Romanul meu am început a-l scrie parte dupe impresiuni nemijlocite din anul 1868, pe când eram în Bucureşti, parte după un episod ce mi l-a povestit un student din Transilvania..."

*

„... Teatrul era într-un suburbiu al oraşului, zidit din scânduri în mijlocul unor grupe de arbori, care formau în complex cu alţii mai depărtaţi un fel de grădină sau, mai bine zis, pădurice.

Pe-o uşă la capăt puteai privi pe scenă cu toată crasa ei dezordine naintea reprezentării, cu boschetele a căror verde e amestecat cu pete roşii, roz adică, cu bănci ce stau încă trântite pe scenă, cu fondaluri ce spânzură pe la jumătatea scenei, cu fundul în care vezi încă stând mobilele grămădite una peste alta, candelabre peste scaune, mese culcate cu picioarele-n sus pe canapele, oglinzi întoarse cu sticla spre perete, scoarţe, învălătucite, rechizite aruncate una peste alta, şi-n stânga, şi-n dreapta cabinete de scândură numite garderobe, în care se-mbracă şi se spoiesc actorii şi actriţele.

Intrai şi eu pe scenă, printre mulţimea cea foitoare de maşinişti,

Scanned with CamScanner

cari se-njură unii pe alţii, şi m-apropiai de una din cabinele de scândură în care ştiam că se-mbracă ea. Printre spărturile scândurei am privit şi eu înăuntru. Sărmana copilă! abia-i murise soră-sa şi ea trebuia să joace un rol vesel... "

*

COMENTATORUL: În toamna anului 1868 Caragiale face cunoştinţă, cum am văzut, cu Eminescu prin intermediul unui actor, director de trupă (poate Pascaly). Iată momentul:

CARAGIALE: „Seara trebuia să vie la directorul lui – astfel puteam să-l văz.

Eram foarte curios să-l cunosc. Nu ştiu pentru ce, îmi închipuiam pe tânărul aventurar ca pe o fiinţă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

În închipuirea mea, văzându-l în revoltă faţă cu practica vieţii comune, găseam că dispreţul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum că omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deşi în genere teoria de la care plecam eu ca să gândesc astfel – că, adică, un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii – era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speţă însă s-a adeverit cu prisos.

Tânărul sosi.

Era o frumuseţe! O figură clasică încadrată de nişte plete mari, negre; o frunte înaltă şi senină; nişte ochi mari – la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând şi adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

– Mă recomand, Mihail Eminescu.

Aşa l-am cunoscut eu..."

*

Scanned with CamScanner

Amorul unei marmure

Oştirile-i alungă în spaimă îngheţată,
Cu sufletu-n ruină, un rege-asirian,
Cum stâncelor aruncă durerea-i înspumată
Gemântul uragan.

De ce nu sunt un rege să sfarm cu-a mea durere,
De ce nu sunt Satana, de ce nu-s Dumnezeu,
Să fac să rump-o lume ce sfâşia-n tăcere
Zdrobit sufletul meu.

.....

Eu singur n-am cui spune cumplita mea durere,
Eu singur n-am cui spune nebunul meu amor,
Căci mie mi-a dat soarta amara mângâiere
O piatră să ador.

.....

Căci te iubesc, copilă, ca zeul nemurirea,
Ca preotul altarul, ca spaima un azil,
Ca sceptrul mâna blândă, ca vulturul mărirea
Ca visul pe-un copil.

Şi pasu-n urmă-ţi zboară c-o tainică mânie,
Ca un smintit ce cată cu ochiu-ngălbenit,
Cu fruntea-nvineţită, cu faţa cenuşie
Icoana ce-a iubit.

*

CARAGIALE: „Într-o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încântat.

– Dacă-ţi place aşa de mult poezia, trebuie să şi scrii, i-am zis. Am aflat eu că dumeata ai şi scris.

– Da, am scris.

– Atunci – şi mie-mi place poezia, deşi nu pot scrie – fii bun şi arată-mi şi mie o poezie de dumneata.

Scanned with CamScanner

Eminescu s-a executat numaidecât. Era o bucată dedicată unei actriţe de care el era foarte înamorat... D-abia mai ţin minte. Ştiu atâta, că era vorba de strălucirea şi bogăţiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată... cam aşa ceva. Poezia aceasta îmi pare că s-a publicat prin 68 sau 69 în Familia *din Pesta... "*

COMENTATORUL: Într-adevăr, s-a publicat la 1 octombrie 1868. Când Caragiale evocă acest moment, poezia **Amorul unei marmure** nu era încă publicată. Deci se poate spune cu certitudine că întâlnirea celor doi „clasici" a avut loc în luna septembrie a anului 1868.

*

CARAGIALE: „... A doua zi seara ne-am întâlnit iarăşi. Dar peste zi o nemulţumire intimă intervenise. Actriţa fusese foarte puţin mişcată de mâhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată tăcut şi posomorât, vorbea foarte puţin şi contradicţia îl irita. În zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoşteam. A plecat să se culce devreme şi dimineaţa, la amiezi, când m-am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăieri. Am petrecut toată ziau râzând, mi-a vorbit despre India antică, despre daci, despre Ştefan cel Mare şi mi-a cântat doine... "

*

COMENTATORUL: 16 septembrie 1868 Eminescu este angajat cu contract la Teatrul Naţional ca sufleur II şi copist cu un salariu lunar de 450 lei vechi.

Din recomandaţia de angajare către directorul T. Naţional, pe care i-o face Mihail Pascaly, aflăm părerea marelui actor despre tânărul Eminescu.

MIHAIL PASCALY: „... Este un străin român din Moldova, cu studiile terminate la Cernăuţi, foarte cult, foarte studios, cu cunoştinţe minunate de literatură germană şi română. Este sărac şi pe drumuri. L-am avut

Scanned with CamScanner

sufleor la mine. Pe lângă ştiinţă, este laborios, activ, exact şi foarte cumsecade. Dacă vei putea să-i acorzi locul de al II-lea sufleor cu toate că poate fi foarte bun şi pentru locul întâi, ai face lui un mare serviciu, un mare bine, care ar fi drept cuvânt acordat unui tânăr inteligent, capabil şi care vă va datori mult, căutând a se face demn de susţinerea ce-i veţi acorda".

*

COMENTATORUL: Care sunt îndatoririle lui Eminescu în noul post?

ŞT. CACOVEAN: „... O săptămână era sufler sara la reprezentaţiuni, în ceea săptămână sufler ziua la repetiţii şi astfel se perinda necontenit cu celălalt sufler al teatrului. De această slujbă nu se plângea, căci fiind el un mare ceteţ, se simţea în elementul lui, dar îi era impus să estragă în caiete deosebite şi să transcrie toate rolurile din fiecare piesă ce se studia la teatru. Această treabă îi făcea zile negre. Caietele şi piesa pururea-i stau pe masă şi-l chemau la lucru, iar el nu-şi putea călca pe inimă să se apuce..."

*

COMENTATORUL: Eminescu locuieşte la Pascaly.

ŞT. CACOVEAN: „În casa unde locuia acest vestit artist dramatic, în etajul de sus, după ce treceai printr-un coridor îngust şi întunecos, ajungeai la odaia lui Eminescu..."

EMINESCU: „În colţurile tavanului paianjenii îşi exersau pacifica şi tăcuta lor industrie, într-un colţ al casei la pământ dormeau una peste alta vreo câteva sute de cărţi, visând fiecare din ele ceea ce coprindea, în alt colţ al casei un pat de lemn c-o saltea de paie, c-o plapumă roşie şi-naintea patului o masă murdară, cu suprafaţa ilustrată de litere mari latine şi gotice ieşite de sub briceagul vreunui strengar de copil. Pe masă, hârtii, versuri, ziare rupte şi întregi, broşuri efemere, ce se împart gratis, în fine, totul un abracadabru fără înţeles şi fără scop..."

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: Eminescu pune acum temelia unor noi coloane pentru Templul teatrului său. Pe masa lui de lucru, printre acele hârtii răzleţe (poate fi reprezentată scena – camera lui Eminescu şi masa de lemn cu manuscrise pe ea – şi *Comentatorul* care le răsfoieşte şi, eventual, cu un diascop modern, le proiectează pe pânza de fundal a scenei), se află, desigur, şi o filă cu următorul conţinut, poetul visând la un repertoriu clasic al Teatrului Naţional:

EMINESCU: „Aşa numite drame clasice s-ar putea introduce prin piese ca: *Ovid* (în Dacia), caracter şi idei în operele sale; *Crucea-n Dacia* sau *Joe şi Crist*... (Polyeuct).

Vis
Închis
Cânt
Plăpând
Sub o aripă de vânt –
Vas
De glas
Dor
De sor
Într-un trup de fier sonor,
Palid suflet călător".

*G. CĂLINESCU: „Încă din epoca studenţească, cu mult înainte de V. Alecsandri, visase o dramă în jurul lui **Ovidiu în Dacia**, al cărui caracter urma să fie scos din operele poetului latin. După Polyeucte al lui Corneille ar fi voit să facă o tragedie de tip clasic, **Crucea-n Dacia** sau **Joe şi Crist**".*

*

G. CĂLINESCU: „... Eminescu, încă din adolescenţă, reţinuse, în vederea unei drame, şi pe Doamna Chiajna":

Scanned with CamScanner

EMINESCU: „*Doamna Chiajna*
scena din biserică
(vântul trece pe lângă palat...)“

G. CĂLINESCU: „«Scena din biserică» voieşte a spune că poetul urma să pornească de la nuvela lui Al. Odobescu, de la scena în care Chiajna, în faţa sicriului răposatului ei soţ, Mircea Ciobanul, înfruntă dârză pe tinerii boieri răzvrătiţi“.

*

COMENTATORUL: Tot pe aceeaşi filă cu **Doamna Chiajna** Eminescu notează şi alte proiecte:

EMINESCU: **„Doja**
Horia
Mira
Iuliu Cezar
Mihai cel Mare
O comedie
Anna Movilă“

COMENTATORUL: Despre **Iuliu Cezar**, pus deasupra, în apropierea lui **Mihai cel Mare**, G. Călinescu spune:

G. CĂLINESCU: „...Nu cred să arate intenţia unei drame cu acest erou, cât gândul că uciderea mişelească a lui Mihai trebuia condusă după aceea a lui Cesar (şi avea în vedere probabil tragedia lui Shakespeare)“.

*

COMENTATORUL: Dar mai ales acum, când prietenii lui, Miron Pompiliu, Ştefan Cocovean şi alţii, îl văd jucând rolul Ciobanului în *Răzvan Vodă* al lui Haşdeu, sub impresiunea puternică, fără îndoială, a acestei piese, Eminescu se gândeşte să scrie un nou Răzvan. El pune pe hârtie deci câteva replici din acest proiect:

Scanned with CamScanner

Răsvan: **Nu sunt eu Vodă?**

Arhiereu: **De eşti vodă, este o mare deosebire între noi doi, voi în braţele voastre adulteriul încoronat, eu în braţele mele virtutea moartă.**

Răsvan: **Cutezătorule (vrea să dea în Arh. care ţine pe Mira înainte-i).**

Arhiereu: **Loveşte.**

Răsvan **(scapă fierul din mână)**

Arhiereu: **Vedeţi, boieri, nelegiuirea pe tronul Moldovei, vodă strângând în braţe p-o ţiitoare, care a omorât pe fiica lui... Da, ai omorât-o, spune că nu, spune că nu dacă cutezi.**

Roxandra: **Nu crede.**

COMENTATORUL: Cea din urmă e, aşadar, o ţiitoare a lui Răzvan şi o omorâse pe fiica acestuia, Mira.

Pe o altă filă, din aceiaşi epocă, Eminescu îşi consemnează de altfel opinia despre drama lui Haşdeu în felul următor (opinie pe care sigur i-o împărtăşeşte şi lui I.L. Caragiale, cu care avea pe atunci dese întâlniri şi schimburi de păreri):

EMINESCU: **„*Răsvan-Vodă* nu e o dramă ci epopeea unui om – caracter ordinar. Antitesele sunt viaţa.**

Cea mai comică noţiune românească e moftul – antitesa nempăcată, şi-n sine atât de ridicolă, dintre aparenţa esterioară şi fondul intern.

Cel mai antitetic şi mai comic caracter e moftangiul. Tartuffe e moftangiu.

Comica esistenţă a postulanţilor din *Millo director* consistă într-aceea că sunt moftangii. Toţi suspină pentru patrie cu fizionomia cea mai plângătoare de pe lume şi toţi nu vor binele ci numai posturile patriei".

COMENTATORUL: E vorba de *Millo director* sau *Mania posturilor*: comedie cu cântece într-un act de V. Alecsandri, jucată de trupa lui

Scanned with CamScanner

Pascaly. Lumea, crezându-l pe Mțllo director de minister, îl bombardează cu cereri de slujbe.

*

COMENTATORUL: Tot în acest sfârşit de an 1868, pe masa de lucru a dramaturgului-poet, printre hârtiile sale, mai vedem o încercare de a scrie o epopee a Genezei, în 20 de cânturi numită...

Genaia

Creaţiunea pământului după o mitologie proprie română. Pământul gând al poetului Rom.

Cântul I

Orbul poet Rom care-a-nvăţat să cânte amorul la filomelă – disperarea de la vijeliile înfiorătoare ale cerului – durerea din mirosul florilor mormântului de sfinţi, îşi paşte oile de aur ale gândurilor sale; – dă aripi moi pe plaiurile cerului şi într-o noapte luminoasă s-a întâmplat să viseze pământul.

În fundul pământului
Vede muma vântului
Toarce firul gândului
La floarea mormântului
.....
Muma vântului e movibilitatea (neconstanţa)
Muma munţilor suflă vânt de primăvară
Muma mării îmflă vijelia prin turbidele valuri
Muma iernei desgheaţă aripile crivăţului din stâncile de gheaţă
Muma florilor respiră jeliţa plină de miros
Muma pustiei Siroco arzător
.....
Să ascult zburânde ginii
Vocea oaselor uscate
Şi a umbrelor păcate
Şi a mea!

Scanned with CamScanner

Vânt
Gând
Zee
Fee
Zbori prin bucle de femee!
De sunt nour, de sunt lună
A fi umbra mea nebună
Eu sunt om, tu eşti păcat
Eu sunt gând şi tu eşti fapt
Eu număr schiţele-n treapta
Cari trebui s-o cobori
De ar fi-n stele, de-ar fi nori

Căci cu soarta-ţi mână-n mână
Îţi fac ziua săptămână
Eu ordon şi tu alegi
.....

Întrebi de ce ordon... Întreabă îngerii lui Dumnezeu ce trâmbiţă reînvierea morţilor şi viaţa vecilor...

De ce? Întreabă de ce a scăpat Satan veninul său cel mai amar – când ai ieşit tu în lume, de ce înainte d-a fi te cugetase infernul întreg – te pusese să figurezi în toate ţeseturile sale infernale. Creatură a Iadului-femeie.

.....

Dispreţuiesc geniul pământului, fiindcă din pământ naşte – ador geniul ce-l sorbii din ochii tăi... căci tu eşti din cer.

.....

Când a născut Dumnezeu cântecul vânturilor, gândirea stâncilor, ca omul ce va privi la ele din ele să formeze ideile sufletului său. Copilul idee care-a sorbit din izvorul Dumnezeirei tot, a fost românul. Lumea era creată când acest gând uitat a lui Dumnezeu care s-a învrednicit să audă muzica sferelor a fost născut.

Să proclam deasupra ruinelor lumii un nou ideal: omul.

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: Că poetul a vrut aici să se măsoare cu însuşi Homer, deşi restul de 19 cânturi nu ştim ce ar fi conţinut, o dovedeşte următoarea notiţă, ce se află în acelaşi manuscris cu **Genaia**:

EMINESCU: **„Râul ce-mi proroceşte ce-o să cânte inima mea ruptă de durere, acel râu i-a prorocit şi lui Omer. Altfel l-a înţeles el, altfel eu. Crezi că a unge inima cu mierea mângâierei este a uda buzele cu vin? Cum peştele poate trăi numa-n apă, astfel sufletul meu poate trăi numa-n mine. Cum lacrima iese din ochi astfel iese gândirea pe buze. Însă ochiul umed de bucurie altfel de lacrimi varsă decât cel orbit de dureri. Omul e productul împrejurărilor sale, prin transparentul zilelor sale se vede enigmatica umbră a acelor visuri de viitor asupra cărora l-a surprins moartea.**

Adevărul e acelaşi – dar altfel îi bate fruntea unui nenorocit, altfel unui fericit.

Căci adevărul, creaţie a omului, e ca şi el efect al împrejurărilor. Ceea ce mie fericitului mi-e adevărat, celui nefericit e neadevărat. Filosofia disperării, Minciuna şi adevăru – aceeaşi idee pe care-o desparte spaţiul de ieri până azi.

din ţipetele noului născut el zice: sunt –
din da al miresei lângă altar, şopteşte: sunt –
din gemetele unui muribund el geme: sunt".

*

COMENTATORUL ia o altă filă de manuscris eminescian şi citeşte:

Diplomatul

comedie-n 2 acte

de

Eugène Scribe şi C. Delavigne

Persoanele

Marele duce

Scanned with CamScanner

Prinţul Rudolph, nepotul său
Marchiza de Surville
Contele de Morene, trimisul Spaniei
Isabella, fiica sa
Baronul de Saldorf, trimisul Saxoniei
Cavalerul de Chavigni
D-nul de Rheinfeld, secretarul prinţului Rudolph
Herman, domestic al d-nei de Surville

Scena se petrece într-un principat german.

*

COMENTATORUL: Atât ne-a rămas din această încercare de traducere. Ortografia e foarte îngrijită, cu majuscule frumos rotunjite. În jurul filei e însăilat în grabă un fragment din **Călin – file din poveste.**

Proiectul de traducere e scris cu cerneală neagră. Cerneala neagră şi decorarea majusculelor prezintă asemănări cu pagina de titlu de la *Arta reprezentării dramatice.* S-ar putea, prin urmare, ca Eminescu să fi lăsat traducerea piesei deoparte şi să se fi apucat de traducerea tratatului lui Rötscher, o treabă ce nu putea fi amânată. Despre ce este vorba?

Cu ocazia turneului ardelean, Mihail Pascaly auzise de renumita „biblie a actorului", pe care o şi procurase. Cum ştia că Eminescu stăpânea la perfecţie germana, Pascaly îl rugă să traducă faimosul tom de estetică treatrală. Eminescu lucrează cu mare încordare şi răspundere la această traducere timp de trei ani, fiind conştient că astfel oferă un îndreptar preţios actorilor şi teatrului românesc.

ŞT. CACOVEAN: „Cartea aceea încă-i sta într-un con de masă, şi-l înghimpa la inimă de câte ori se întâlnea cu Pascaly, şi se întâlnea mai de multe ori pe zi. Eminescu avea mare iubire şi stimă, dar şi oarecare sfială de dânsul, ceea ce-i uşor de înţeles dacă vom socoti că pe el, pe atunci un tânăr nebăgat în seamă, Pascaly-l luase sub aripile sale..."

COMENTATORUL: Era însă peste măsură de greu să facă traducerea, *„mai cu seamă* – e de părere Cacovean – *pentru termenii tehnici ce-i lipseau în limba română"*:

Scanned with CamScanner

Arta reprezentării dramatice dezvoltată ştiinţific şi în legătura ei organică

de

Profesorul dr.

Eric Theodor Rötscher

COMENTATORUL: Drept motto al lucrării, Eminescu pune un argument naţional, gândurile despre începuturile teatrului românesc ale lui Mihail Kogălniceanu publicate de acesta în revista sa *Dacia literară* la 1840:

M. KOGĂLNICEANU: „În Iaşi, o societate de actori români s-au întrunit în iarna trecută, sub direcţia unuia din mădulările sale, spre a da 12 reprezentaţii în limba naţională şi alcătuite de piese comice, de melodrame şi însuşi de tragedii. Planul a fost mare, dar isprava mică. La auzirea unei asemenea întruniri, publicul au bătut din palme şi prin numeroasa sa aflare la toate reprezentaţiile au vădit cât de mult dorea o scenă românească.

.....

Materia este, teatrul naţional poate să înflorească; dar pentru aceasta trebuie o întreagă abnegaţie de interes bănesc; trebuie un interes de slavă, dorul binelui, şi o mare hotărâre de-a face jărtfi- nsemnătoare; atunce scena românească va fi artă, iar nu păpuşărie.

*

COMENTATORUL: Din adnotările lui Eminescu pe marginea voluminosului şi valorosului manuscris:

EMINESCU: „Am auzit adesea zicându-se că un actor tragic pentru a fi bun trebuie să fie ofticos, unul comic – beţiv. Înainte de toate să nu fie siguri de leafă. Această nesiguranţă pe de o parte, viciul şi boala pe de altă parte, se zice c-ar fi punând inimă multă şi simţământ deosebit în activitatea lor! Ademenitoare nadă!

Asta nu e decât o idee proastă – însă în fine a fost şi este încă *o*

Scanned with CamScanner

idee. Ea trebuie înlocuită cu alta. tocmai aşa cum spiritul unui secol e negaţiunea diametrală a spiritului unui alt secol".

„Actorul se posedă pe sine însuşi – această posesiune dacă ştie a o domina e artist".

„Va să zică poetul dramatic se transpune şi scrie cu sufletul acelor personaje pe cari le reprezintă în opul său".

„De unde această mulţime de feţe neexpresive în teatru? În viitor aceasta n-ar trebui să se mai întâmple la un popor dotat atât de abundent cu feţe expresive ca românii".

„Formă şi fond să se pătrundă, să se confunde – durchdrungen".

„Va să zică nu curăţenia or spurietatea materialului unei limbe – ci organismul cel fin al logicei sale – acesta e lucru principal".

Scanned with CamScanner

1869

ŞT. CACOVEAN: „Eminescu la 1868-1869 era un tânăr cam de 19 ani: statură de mijloc, bine legat. Frunte naltă, trăsături frumoase şi regulate, păr bogat şi negru dat înapoi până pe umere, cum poartă artiştii. Cu un cuvânt, un tip roşcovan foarte frumos".

COMENTATORUL: Şi mai departe:

ŞT. CACOVEAN: „Se îmbrăca fără pic de vanitate, nu ca să placă, ci ca să poată cât de cât ieşi cuviincios între oameni. Din toaletă mai totdeauna-i lipsea un amănunt, deşi nu neapărat de lipsă, dar totuşi necesar d.p. un nasture, ori batista. O dată fiind invitat la masă la Pascaly, n-avea batistă în buzunar. Ce să facă? În pripă luă şervetul de lângă farfurie şi strănută, apoi se şterse cu el. Aceasta mi-o spunea el cu mult haz; eu întrebam:

– Ei bine, ce a zis Pascaly?

– A făcut ochii mari de broscoi..."

*

EMINESCU: „Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, literaţi şi jurnalişti ce nu ştiu a scrie, actori ce nu ştiu a juca, miniştri ce nu ştiu a guverna, financiari ce nu ştiu a calcula, şi de-aceea atâta hârtie mâzgălită fără nici un folos, de-aceea atâtea ţipete teatrale care împlu atmosfera teatrului..."

*

ŞT. CACOVEAN: „...Zicea: limbă trebuie să aibă un scriitor. Limba face pe scriitor, precum unealta bună face pe maestru. Noi ardelenii prea măream pe Mureşeanu, el nu. Zicea că-i puţin poet. Se mira de deosebirea mare ce era, în privinţa limbei, între Treb. Laurian şi Ilarian, ambii transilvăneni, ambii istorici şi oameni politici de aceleaşi principii, de acelaşi partid. Era pentru limba lui Papiu Ilarian pe care o încărca

Scanned with CamScanner

de laude. Dintre bărbaţii politici ţinea cu Kogălniceau. Dintre artişti mai mult îl avea la inimă pe Millo; dintre poeţi pe Alecsandri, dar zicea că acesta e de un timbru atât de dulce încât nu crede că ne-ar putea da epopeea literaturii române. Acestea le grăia el când ne sfătuiam noi că cine ar fi să scrie drama, şi cine epopeea la noi, şi nu găsea oameni cui să le-mpartă atâtea role. Se vede că pe atunci Eminescu cetea mai mult drame. Unele le cetise de atâtea ori încât le ştia pe de rost, şi-mi declama din ele ceea ce îi plăcea mai tare. Apoi şi în slujba lui tot cu drame avea de lucru. – Nu se putea mira destul cum se face că unii actori, şi cu deosebire actriţe, dintr-o dramă întreagă să nu cetească şi să nu ştie nimic decât chiar numai rolul lor?...“

*

COMENTATORUL: Da, acum Eminescu citeşte mai mult drame. Le copiază şi declamă din ele ceea ce-i place mai tare. În acelaşi răstimp, poetul-„aventurar“ traduce integral drama într-un act *Histrion* de Guilom Jerwitz. E drama tulburătoare a bătrânului actor Histrio care trăieşte până la capăt intrarea în neant a gloriei de odinioară, după ce însă, cu sacrificii, predă ştafeta artei sale lui Felice, propriul fiu. Neîndoielnic că Eminescu le declama prietenilor transilvăneni din această piesă, al cărei subiect mulţumea spiritul de actor al „aventurarului“. Şi, desigur, i-o fi plăcut mult acest monolog în care bătrânul histrion îşi aseamănă soarta cu cea a regelui Lear:

Scena I

Histrio

(în haine învechite şi proaste stă în picioare lângă uşă, cugetă şi declamă:)

„Cu plânsul meu ei nu pot nimic să aibă,
Nu-s eu regele însuşi?“

Sărmane Lear, teme-te de înseşi lacrimile tale, ele vor escita prepusuri, ele se vor esplica rău; vrei tu să-ţi aperi lacrimile cu coroana, care ai dat-o nu de mult fiicelor tale făţarnice?

(Declamă iarăşi):

Scanned with CamScanner

„Sunt rege, fiecare atom din mine-un rege,
Şi când fixez privirea, cum tremură vasalul".

(Vorbind) El crede a fi încă ceea ce-a fost odată, o credinţă smintită! De-ar fi fiecare atom din tine un rege, însă fără sceptru şi coroană poporul ţie supus trece strein şi rece pe lângă tine şi neci un sclav nu-şi pleacă genunchiul său. Da, da! zdrenţele fasonate pe modă nouă aruncă în pulbere miriade de idolatri. Ó, cât de adânc se-nfige cuţitul când vezi o jucărie de om mare că a căzut, că s-a schimbat, că puterile îi leşină şi că cu toate aste poartă mândrie în priviri şi gesturi şi vrând să arate cu falâ din ruinele lui mândrul însă golul Eu.

.....

În curând sunt gata, în curând voi sfârşi rolul, în curând comediantul va părăsi scena vieţei.

*

COMENTATORUL: 16 martie 1869. Eminescu asistă la spectacolul *Dama cu camelii*, jucat de soţii Mihail şi Matilda Pascaly.

19 martie 1869. Eminescu asistă la primul recital dat în Bucureşti de cântăreaţa Carlotta Patti. Inspirat de ea, poetul îi dedică versurile:

Cum lebăda ştie că glasul ce iese din luciul adânc
Sunt inimi de lebede stinse ce-n valuri eterne se plâng,
Astfel România ea ştie că glasul tău dulce divin
Italia, sora ei, numai putut-a să-l aibe în sân.

*

COMENTATORUL: Toma Nour îi scrie prietenului său:

„Mi-ai trimis poeziile lui Alecsandri. Îţi mulţumesc. Citesc *Emmi*, singurul lucru în lume care-mi poate stoarce lacrimi. Într-adevăr, voi ăştia cari trăiţi în lume numai pentru ca să trăiţi aveţi o idee ciudată de moarte... voi vă imaginaţi scheletul unui mort şi-i ziceţi moarte. Pentru mine, e un înger drag, cu o cunună de spini, cu faţa palidă şi cu aripi negre. Un înger... îngerul visurilor mele..."

Scanned with CamScanner

*

Amor pierdut – Viaţă pierdută

dramă originală într-un act

de M. Eminescu

(Pe motivul poeziei *Emmi* din Alecsandri. Necompletă – lipseşte poesia care e firul conducător. Dialogul necomplet – Caracterele încă rău marcate.)

Persoane

Vasile A., poet, 35 ani
Emmi, 17 ani
Alecu, 22 ani
Doctorul, 45 ani
Niţă, 55 ani
Jean...
Locul Wies-Baden. Anul 1852.

Scena XVIII

***Alecu*: Prea târziu, Emmi, a plecat.**

***Emmi*: A plecat? O!**

***Alecu*: Da... L-am văzut suindu-se-n tren chiar când fluiera maşina. Îmi trimise o salutare. Era c-o femeie.**

***Emmi*: Cu-o femeie?**

***Alecu*: Da, femeia lui, căci e însurat.**

***Emmi*: O femeie!... (Neliniştită) O femeie brună!**

***Alecu*: Da...**

***Emmi*: Dar... (cade)**

***Alecu*: Ce ţi-e?... Emmi! Ce e?**

***Emmi*: Ce e? Nimica, Alecule, nimica... (Tristă.) S-a finit tot... El e-nsurat şi eu n-o ştiam. (Rătăcită) Dar nu... voi alerga după acea femeie, care mi-a luat amantul... voi omorî-o... Nu... voi ruga-o... voi încongiura cu mâinile mele genunchii ei... ş-o voi ruga încet: lasă-l, lasă-l mie... numai murind să mă vadă, nu cer altceva de la tine, femeie crudă... numai să mă vadă murind...**

Scanned with CamScanner

Alecu: Emmi! Emmi!

Emmi: D-zeul meu!... Mă doare capul! Ce prostie, ce noapte se face-n creierii mei... ia-mi norul de pe frunte, de pe ochi! Ia-mi-l. Să visezi o viaţă toată... şi să vezi c-ai visat... Cine ştie de şi-a fi adus aminte vreodată de mine!... când eu... oftigasem gândind la el!... Fi-va-n cer al meu? Amicul meu, tu aşa de nenorocit şi aşa de iubitor! Ştii tu unde-i mama? Pare-mi că n-o să mai trăiesc mult!

Alecu: Nu, Emmi! Trăieşte! Tu poţi fi încă fericită... Trăieşte pentru mine... Nu să mă iubeşti... N-o cer... Numai să trăieşti... Iată tot ce cer... Să te văd... Să nu mor şi eu! Emmi! Tu nu vei muri, aşa-i? Resignează-te de-a nu mai gândi la el.

Emmi: Ce să gândesc alt?... Ştiu eu a gândi la altceva? De-aş şti cel puţin cum că moartea mea o va cânta el... în limba armonioasă... în limba lui.

Alecu: Ţi-o promit, Emmi! Va face-o!

Emmi: Cântă tu! Cântă compoziţiunea ceea a ta... poesia lui... A lui!

Alecu: (Se pune la piano şi-ncepe a cânta. Ea-şi lasă capul pe fotoliu – părul cade-n dezordine peste faţă... ochii i se-nchid – mânele se unesc spre rugăciune, până pare a fi în viaţă. Solemn el s-apropie de ea şi înlăturând părul de pe frunte-i îngenunche şi se uită cu amor în faţa ei, apoi se scoală). Neci pe pământ, neci în cer a mea!

*

ŞT. CACOVEAN: „Umbla încet şi vorbea rar şi dulce, pare că auzeai o melodie. În vorbă nu se-mpedica, nu se coregea niciodată, se părea că spune un lucru învăţat pe de rost.

Pe strade umbla foarte des fredonând cu gândul dus, şi nu-i plăcea să-l deştepţi din această reverie. Altcum şi în societatea amicilor; când se vorbesc multe verzi-uscate, el de obicei fredona...

Eminescu pe acea vreme nu bea, nu fuma, nu juca cărţi, nu prea ducea grija femeilor; ba nici nu vorbea de ele, decât de celea de prin cărţi. Nu era lumeţ, ca să zic aşa...

Scanned with CamScanner

Era ca vremea: când senin, când înourat. Câteodată senin şi mulţumit, umbla povestind ori fredonând voios, parcă lumea toată era a lui, din contră, altădată era înourat şi tăcut, tăcerea ce premerge furtunii. Atunci, dacă deschideai o discuţie, era vehement, tuna şi fulgera, dar nu pentru persoana lui. Nu-i păsa de sine. Era cu casa-n spate, n-avea nici ce pierde, nici ce câştiga. Necazurile neamului îl făceau să se revolte şi să izbucnească. Atunci vorbea ca un tribun. Aprins strângea pumnul şi gesticula. «Pentru răzbunarea neamului e bun orice mijloc», zicea adeseori. În astfel de stare îl auzeai răcnind: «Bată-i mânia lui Dumnezeu». Aceasta era sudalma lui".

*

COMENTATORUL: Mai 1869. Trupa lui Pascaly porneşte din nou în turneu, de data aceasta prin Moldova şi Bucovina şi o dată cu ea şi Eminescu.

O amintire din timpul acestui turneu a actriţei Maria Flechtenmacher, consemnată de D. Teleor:

– Eu eram în trupa lui Pascaly, care da reprezentaţii în Cernăuţi. Eminescu, sufleorul, umbla cu nişte ghete rupte, în nişte haine... vai de lume.

– Şi?

– Şi l-a observat Pascaly, directorul. Acest artist avea ceva din şcoala vechilor actori: prestanţa, aerul sentenţios. Când mergea pe drum, ţinea capul ca Napoleon. Mă mir cum a văzut el ghetele rupte ale lui Eminescu.

– I-a făcut observaţii?

– Nu. L-a întrebat dacă n-are altele mai bune. Poetul i-a răspuns că n- are.

– Poţi să-ţi cumperi.

– Să-mi cumpăr:.. dar n-am parale.

– Poftim cincizeci de lei... să-mi vii deseară cu ghete şi cu haine! M- ai înţeles?

Scanned with CamScanner

– *Am înţeles, îi răspunse Eminescu care umflă banii şi plecă prin oraş.*

Când se întoarse seara, Pascaly îl luă de scurt:

– *Ai cumpărat ghete şi haine, domnule?*

– *Da!*

– *Unde sunt?*

– *Uită-le.*

Şi-i arătă operele complete ale lui Goethe şi Heine:

– *Uite, Goethe şi Heine...“*

*

T.V. STEFANELLI: „Când în iulie 1869, directorul de teatru Mihai Pascaly a dat reprezentaţii în Cernăuţi, mulţi din colegi îmi spuneau că şi Eminescu se află ca sufleur în această trupă. Eu nu l-am văzut atuncea, cu toate că mi- am dat multă silinţă să-l întâlnesc. Dar şi el se vede că şi-a dat toată silinţa să nu se întâlnească cu cunoscuţii săi. În această trupă se afla o tânără artistă Eufrosina Popescu, o copilă de o frumuseţe rară, care fără voie atrăgea atenţiunea publicului asupra ei. Această copilă, care putea să aibă atuncea vârsta de vreo 17 ani, deşi nu era artistă de mâna întâia, devenise în urma frumuseţii şi gingăşiei mişcărilor, favorita publicului din Cernăuţi şi mai cu seamă a studenţilor. Se zicea că stă sub deosebitul scut al lui Pascaly şi că toţi actorii ţineau la dânsa ca la un copil al trupei lor. Studenţii ţineau cu toată tăria că Eminescu este amorezat de dânsa şi că din cauza ei s-a lăsat de şcoală şi s-a angajat la teatru, însoţind trupa prin Transilvania şi Banat. Nu am dat multă însemnătate acestor bănuieli, şi după plecarea lui Pascaly, încetară şi vorbele despre Eufrosina şi Eminescu...“.

Scanned with CamScanner

Viena (1869-1872)

CARAGIALE: „Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici (la Bucureşti n.n.) *pe Eminescu, cu un frate al lui, ofiţer. Plecau amândoi în străinătate – el la Viena, celălalt la Berlin.*

Militarul era frate mai mare; tot aşa de frumos, de blând şi de ciudat – o izbitoare asemănare în toate..."

*

T.V. STEFANELLI: „După o dispariţie de ani întregi dintre colegii săi din Cernăuţi, Eminescu se iveşte deodată şi pe neaşteptate la Viena, spre marea surprindere şi bucurie a colegilor săi din Cernăuţi, cari îşi făceau atuncea studiile la Universitatea din Viena. Aceasta a fost în toamna anului 1869".

*

I. BARIŢIU: „Prima persoană cu care mă întâlnesc urcând treptele e Mihail Eminescu, care le scobora. Fusese şi el să se înscrie tot la facultatea filosofică. Străini fiind amîndoi în acea capitală vastă, revederea ne-a fost cât se poate de călduroasă şi prietenească..."

*

EMINESCU: „La Viena, eram sub influenţa nefastă a filosofiei lui Herbart, care prin firea ei te dispersează de studiul lui Kant. În această prelucrare a înţelesurilor s-a prelucrat şi însuşi intelectul meu ca un înţeles herbartian, până la tocire. Când însă după această frământare şi luptă de două luni de zile, venind la sfârşit Zimmermann, zicând că există într-adevăr un suflet, dar acesta e un atom, aruncai indignat caietul meu de note la dracu, şi n-am mai venit la cursuri".

Scanned with CamScanner

*

I. BARIȚIU: „... atmosfera în locuința lui Eminescu era infernală, căci lui îi plăcea prea mult cafeaua neagră și când lucra, mașina funcționa fără întrerupere. Mirosul cafelii, al spirtului de la mașină, împreună cu fumul tutunului, care umplea casa ca o ceață de nu puteai vedea obiectele cele mai aproape din casă, îl alunga pe fiecare curând de la Eminescu...“

COMENTATORUL: Pe masa lui de lucru, printre hârtiile răzlețe, se află și ciorna unei scrisori pe care vrea să o trimită *Familiei*, adevărată profesiune de credință pentru tot ce visa să înfăptuiască în teatru:

EMINESCU: „În anul mântuirei 1869... Nu mă opresc deloc pentru a constata procesul revoluțiunei mele interne între deciziunea d-a scrie și d-a nu scrie. Cestiunea mea e ciudată, ea e ce are d-a se numi a teatrului național. Teatru național! Nume frumos dar care sună a batjocură acolo unde nici nu există... Al doilea... cel mai adevărat – cel mai salutariu – e să ne-ntoarcem de unde-am plecat și apoi să reîncepem clădirea pe baze românești solide-vechi. Poesie română, proză vânează la alde Neculcea-Cronicarul, la alde Ureche-Vornicul, C. Negruzzi. Modul d-a judeca, d-a raționa românesc prin urmare, o filosofie românească, care să primească între pietrele ei unghiulare două cestiuni nepuse în filosofie și nestudiate de nimeni. Cestiunea națiunei și a religiunei – singurile lumini care ne-au scăpat și a făcut de mai trăim astăzi“.

*

Mureșianu

Tablou dramatic

Persoanele

Mureșianu — Geniul luminei
Anul 1848 — Silfi de lumină

(Scena înfățișează un peisagiu de-o romanticitate sălbatică în munți...)

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: În timp ce se montează decorul, să aflăm ce i-a scris Eminescu lui Negruzzi de la Viena, la 6 februarie 1871:

EMINESCU: **„De drama mea n-are să fie nimica, pentru că nu ştiu ce formă să-i dau, pentru că *nu* e dramă. S-ar portrivi poate mai mult pentr-un epos, dar atunci aş pierde vioiciunea scenelor şi caracterelor ce-mi trec prin minte. Cum vă spun, n-are să fie nimic din ea; simţ cum se desparte întregul ei în părţi constitutive, din cari fiecare îşi pretinde independenţa sa. De-ar fi fost să fie, apoi ar fi fost cam în maniera lui *Faust*, deşi nu totuşi".**

*

Mureşianu

Se zbate miazănoaptea în inima de-aramă
Din turnul de ruină. Şi prin a lumei vamă
Neci suflete nu intră, neci suflete nu ies;
Ci prin al nopţii aer întunecos şi des
Abia pătrunde galben lumina-n raze rare,
Precum se fur speranţe în inimi amare.
.....

(varianta 1869)

*

Andrei Mureşanu

Tablou dramatic într-un act

Persoane

Mureşanu

Scanned with CamScanner

Indifferenţialul (Nirwana)
Isis

(Scena înfăţişează un peisagiu de-o romanticitate sălbatică în munţi...)

Mureşanu

Tresare miazănoaptea în inima de-aramă
A turnului de piatră. Şi prin a lunei vamă
Nici viii nu mai intră nici morţii nu mai ies
Vrăjeşte frunza-n codrii în întuneric des
A lunei adormite pătrund razele rare
În temniţa din pieptu-mi trezind simţiri amare...
.....
Văd cerul lan albastru sădit cu grâu de stele,
El ni arată planul adâncei întocmele
Cu care-şi mişcă norii. – În sâmburul de ghindă
E un stejar. – Cum dânsul din proprii rădăcine,
Din planul vieţii sale ascuns în colţu-obscur
Îşi creşte trunchiul aspru – aşa, poporul meu,
În tine e puterea-ţi, nălţarea-ţi şi pieirea-ţi.
Eu cred că tot ce este menit de a fi mare
Să-şi înăspreasică trebuie superba rădăcină
Prin viscole turbate, prin arşiţă şi-ngheţ.
Mai tare e-acea stâncă ce a trecut martiră
Prin vijelii *mai* multe. Popoarele barbare
Ce-au cotropit românii sunt vijelii măreţe,
Turbate, mândre, aspre ca orice vijelie,
Dară şi trecătoare ca ele. Iar stejarul
Poporului meu tare ridică ş-azi în vânturi
Întunecata-i frunte şi proaspăta lui frunză.
.....

(varianta 1871-1872)

Scanned with CamScanner

Mureşanu

(Mureşanu singur într-o pădure. Pe o muche de deal o biserică veche c-un turn de piatră. Noapte, lună. Orologiul bisericei bate miezul nopţii.)

M.(ureşanu)

În turnul vechi de piatră cu inima de-aramă
Se zbate miazănoaptea... iar prin a lumei vamă
Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies –
Şi somnul, frate-al morţii, cu ochii plin d-eres,
Pin regia gândirei nefiinţate trece
Şi moaie-n lac de visuri aripa lui cea rece,
Cu gând făr' de fiinţă a lumii frunte-atinge –
În minte fericirea, mizeria i-o stinge.
.....

(varianta 1876)

*

COMENTATORUL: Să revenim la varianta din 1869, la care însuşi dramaturgul-poet revine în 1881:

Mureşianu

Sunt eu!... Privesc trecutul, o marmura barbară,
Pe ea-i gravată aspru ursita-ne amară –
Şi când văd viitorul cu norii roşi de sânge
Atunci sufletu-mi geme şi inima-mi se frânge.
Decis-ai oare, Doamne, ca în etern să fie
Românu-n lanţuri crude... şi searbăda sclavie
Să-nfigă ochii aspri... cu-al lacrimei tipar
Să brazde pe-a lui faţă decretul ei amar?
.....
Mai bine stinge, Doamne, viaţa ginţii mele
Decât ca soartea oarbă din chin în chin s-o poarte
Mai bine-atingă-i fruntea suflarea mărei moarte.

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

Anul 1848

(apare din pământ într-o haină simbolică)

Sunat-a moartea aspră... tu-n lume ce aştepţi?
Au vrei tu ca poporul român să îl deştepţi?
În van îţi e chemarea şi cântecul în van:
Necată-i românimea pe-a lumei ocean.

.....

Murăşanu

(cu putere)

Strâmt este al tău spaţiu şi secolii sunt largi!
Nu văd eu cum în cercu-ţi sărman nebun te spargi?

.....

Trecut-au secoli negri, cu coasele de foc
Cosit-au generaţii... Naţiunea stă pe loc!
Trecut-am Nordul rege, cu aripa-i de ger,
Românul stă în locu-i, ca muntele de fier!
Şi-n planu-Eternităţii românii-s un popor
Cum e un soare numai prin mările de nor,
Cum e-un principiu numai în firele adânci,
Cum sunt în fundul mării tari creştile de stânci.

.....

(...Muzica melodramiză încet aria lui *Deşteaptă-te, române.* El o declamă încet şi espresiv rezemându-se cu mâna stângă pe liră.)

*

COMENTATORUL: Iată confesiunea lui Eminescu despre acest tablou dramatic aşa cum citim pe Ms. 2259, fila 28, verso, varianta din 1869:

EMINESCU: „Am scris-o într-un timp când sufletul meu era pătruns de curăţenia idealelor, când nu eram rănit de îndoială.

Lumea mi se prezenta armonioasă cum i se prezintă oricărui ochi vizionariu, netrezit încă, oricărei subiectivităţi fericite în grădina înflorită a închipuirilor mele".

*

COMENTATORUL: 30 ianuarie 1870. Apare în *Familia* articolul lui Eminescu **Repertoriul nostru teatral,** faimos mai ales prin aceea că tânărul de 20 de ani opune teatrului artificios şi vulnerabil de atunci creaţia idolului său:

EMINESCU: „Cauza căderii celei adânci a d-lui Bolintineanu în aceste creaţiuni pare a fi împrejurarea cum că a aruncat ochii pe geniala acvilă a Nordului: pe Shakespeare. Într-adevăr, când ei în mână opurile sale, care se par aşa de rupte, aşa de fără legătură în sine, ţi se pare că nu e nimica mai uşor decât a scrie ca el, ba poate a-l şi întrece chiar prin regularitate. Însă poate că n-a existat autor tragic care să fi domnit cu mai multă siguritate asupra materiei sale, care să fi ţesut cu mai multă conştiinţă toate firele operei sale, ca tocmai Shakespeare; căci ruptura sa e numai părută, şi unui ochi mai clar i se arată îndată unitatea cea plină de simbolism şi de profunditate, care domneşte în toate creaţiunile acestui geniu puternic. Goethe – un geniu – a declarat cum că un dramaturg care ceteşte pe an mai mult de una piesă a lui Shakespeare e un dramaturg ruinat pentru eternitate. Shakespeare nu trebuie cetit, ci studiat, şi încă astfel ca să poţi cunoaşte ceea ce-ţi permit puterile ca să imiţi după el, – căci după părerea mea terenul shakespearean pe care d. Bolintineanu ar fi putut să-l calce mai cu succes ar fi fost acela al abstracţiunii absolute, cum sunt d. ex.: *Visul unei nopţi de vară, Basmul de iarnă, Ceea ce vreţi* etc., – iar nu terenul cel grav şi teribil, cu materia lui cea esactă şi cu pretenţiunea cea mare de a fi înainte de toate adevărat".

*

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: Manuscrisul 2257 este numai prin el însuşi o adevărată comoară. Iată o datare **17 feb. 1870"** şi o seamă de proiecte, nu fără legătură, desigur, cu campania dusă de *Familia* lui Iosif Vulcan pentru fondarea unui teatru naţional în Transilvania:

„Prelegeri publice
(să le ţiu în Maramureş)
1. Geniul naţional.
2. În favoarea teatrului.
3. Studii asupra pronunţiei.
4. Patria română.
5. Poesia populară.
Portrete-cărţi".

*

COMENTATORUL: Şi iată acum, sub titlul: **Domnul Grande a numit-o mozaic – cum s-o numesc eu?,** din nou o însemnare despre Shakespeare, de data aceasta în legătură cu cântecele poporale:

EMINESCU: **„Flori mirositoare, însă sălbatice ca florile din cununa nebunului rege Lear. Oare amestecul ce pare fără înţeles a florilor sălbatece ce se strecoară prin pletele bătrânului rege nu sunt metafora vie a creierilor săi, în cari imaginile, florile gândirei s-amestecau sălbatece şi fără înţeles? Şi câtă profunditate în acele gândiri, şi cât miros în acele flori. Astfel sunt florile sălbatece – cântecele poporale. Pe câmpiile lor a cules Shakespeare şi orice poet naţional – pe alte câmpii însă au cules poeţii aceia cari vorbesc de rai şi iad, de îngeri şi demoni, de stelele cerului şi de mărgăritarele din fundul mării. Shakespeare a vorbit de om cum e. Beţivul său e beţiv, eroul său erou, nebunul său nebun, scepticul său sceptic şi fiecare om e muruit din gros cu coloarea caracterului său, căci Poporul concepe cum vede, şi Shakespeare a fost al poporului său, prin escelinţă".**

Scanned with CamScanner

*.

COMENTATORUL: Cu acelaşi scris, cu acelaşi tuş negru ca şi însemnarea despre Shakespeare, Eminescu aşterne proiectul unei parodii: **Copii după natură!**, intitulată iniţial **Furtişaguri literarii.** E o versificare ironică la adresa comediei lui Iacob Negruzzi, *Viclenie şi amor;* publicată în *Convorbiri literare,* de unde şi al doilea titlu al parodiei: **Convorbiri litterraire – Romancero Español.** *Viclenie şi amor*, descoperă Eminescu, este un plagiat după piesa *Dona Diana* a spaniolului Moretto:

– De ce plângi, o, dona Diana,
De ce ochiu-ţi lăcrimează –
Nu eşti sântă şi frumoasă
Ca o dramă spaniolă?
Ştii: don Manuel, perfidul,
Inconstant iubeşte-o altă,
Alta brună, dulce, pală
Ca o noapte-a primăverei.
D.– Nu-i aceea ce mă doare,
De ce inima mi-amară,
Căci don Manuel ş-acuma
E fidel ca totdeauna;
Dar aceea ce mă doare
Ş-ochii mei îi fac să plângă
Este că Negruzzi Iacob
M-a tradus în româneşte.
.....
Neci n-aş plânge, caro mio,
De ar fi traducţiune;
.....
Dar Negruzzi, mio caro,
El a scris o comedie,
Comedie-originală:
Viclenie şi amor.
Acolo mă văd pe mine,
Figurând sub nume – Elena,

Scanned with CamScanner

Iar pe Manuel, il caro,
Văd că mi-l numesc Costică.
Dacă cum c-a imitat-o
Neci n-o spune, neci n-o scrie,
Ci pe mine mă sileşte
Să recit la versuri rele
Care sună ca drimbala
A ursarilor gitani.
– De-a făcut asta Negruzzi
Cu Madona lui Moretto
Atunci eşti nenorocită
Dona Diana, dona Diana!

*

COMENTATORUL: Apoi, cu acelaşi scris şi tuş negru, un nou proiect:

„Arpad – regele ungurilor
Operetă cu cântece în 3 acte
Goi, rupţi, felegoşi – ungurii zic că domină pământul".

*

COMENTATORUL: Spiritul acestui proiect e urmat, la aceeaşi dată, 17 februarie 1870, de versuri ca:

Daţi-mi arpă de aramă,
Dar cu strunele de fier,
Ca să cânt acuma cer
Ca un vânt ce se sfăramă
Printre stânci de-ngheţ şi ger.
.....
Câţi maghiari cu cap de câne,
Câţi tatari cu ochiţ mici,
Câte limburi de peltici

Scanned with CamScanner

S-au zdrobit de stânci bătrâne
Ce veghează înc-aici –
Câte gini cu limba slavă
Au venit şi au revenit
Dar cu toţi s-au nimicit.
O câmpie de otavă
Sub al coasei fier negrit...
.....

*

COMENTATORUL: În perioada când îi trece prin minte ideea unor asemenea compuneri, Eminescu scrie şi trimite spre publicare la *Federaţiunea* din Pesta trei articole, pe care conducerea ziarului le tipăreşte ca editoriale, datorită importanţei lor politice. Eminescu pune aici în discuţie problema dualismului austro-ungar:

EMINESCU: „E timpul să declarăm neted şi clar că în ţara noastră (căci este a noastră mai bine decât a orişicui) noi nu suntem nici vrem să fim maghiari ori nemţi. Suntem români, vrem să rămânem români şi cerem egala îndreptăţire a naţiunei noastre".

*

„Să ne grăbim dar a ne declara solidari cu naţiunile nemulţumite ale Austriei..."

*

„Ungurii nu sunt superiori în nimica naţiunilor cu care locuiesc la un loc... Toate popoarele sunt setoase de viaţă proprie şi numai din egala îndreptăţire a tuturor se naşte echilibrul. Atunci numele «Austria» va fi sinonim cu «pace»".

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: Iată o mărturisire care arată ce consecinţe a avut publicarea acestor texte:

EMINESCU: **„În articolul *Echilibrul*, publicat în *Federaţiunea* (nr. 38 şi 39, mai 1870) am susţinut autonomia Transilvaniei, fărâmarea dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fiece popor de a-şi determina voinţa prin legi şi de-a avea un propriu organ pentru formularea acestor voinţe, o legislatură. Acest articol a dat însă procurorului public din Pesta posibilitatea de-a mă cita la judecătoria de instrucţiune".**

COMENTATORUL: În **Geniu pustiu**, roman propus iniţial spre publicare Federaţiunii, Eminescu îşi nuanţează atitudinea:

EMINESCU: **„Şi ce-au adus peste Transilvania cu scâlciatele lor idei? Moartea cea oarbă care-i secera cu miile şi ura cea cumplită a celorlalte popoară contra a tot ce-i maghiar! Şi toate astea le propagau deşerţii în numele poporului maghiar, care, bun şi blând, cum sunt toate popoarele, până-n marginile unde nu l-au ameţit, părea predestinat să trăiască în pace şi-n frăţie cu românii".**

COMENTATORUL: Şi iată acum, în acelaşi manuscris 2257, un portret al poporului român:

EMINESCU: **„Viteaz în războaie, muncitor şi liniştit în timp de pace, grăitor de adevăr, glumeţ şi senin, drept şi bun la inimă ca un copil, poporul românesc nu e capabil nici de trădare, nici de infamie".**

*

COMENTATORUL: 15 aprilie 1870. Lui Eminescu îi apare în *Convorbiri literare* poezia **Venere şi madonă.** Este începutul unei strălucite colaborări.

Scanned with CamScanner

*

I. SLAVICI: „În urma stăruinţelor lui am început să citesc româneşte, m-am deprins încetul cu încetul cu rostirea literară a vorbelor şi am scris, cum zicea el, în şirieneasca mea, mai întâiu comedioara Fata de birău, *apoi povestea* Zâna zorilor *şi în cele din urmă studiul* Noi şi Maghiarii. *Deoarece eu nu eram în stare să scriu corect, el îmi copia manuscrisele făcând în ele corecturi cu multă discreţiune şi le trimetea la* Convorbiri literare, *cu care avea legături".*

*

La Baudius

AD. XENOPOL: „Această poezie a fost scrisă de Eminescu în limba germană, pe când era în Viena, şi dedicată actriţei germane Baudius. Traducerea e de mine. Originalul l-am pierdut. Mi-aduc aminte numai cele 4 versuri finale:

Wie Stern' veil Gedanken mild
Im tiefen Grund
Wie Mondenrund
Ihr teueres bleiches Bild".

I. SLAVICI: „... Deşi cânta mereu, aşa mai pe şoptite, Eminescu nu avea slăbiciunea pentru muzică şi nu prea se ducea nici la concerte, nici la operă decât rar de tot – mai mult de dragul baletelor. Vizitam însă adeseori galeriile de tablouri, expoziţiunile şi colecţiunile de tot felul, iar dintre teatre îi plăcea mai ales al Curţii, unde jucau atunci Wagner, Lewinski, Baumann, Gabilon şi comicul Meixner, şi dintre femei Voltar şi Baudius, pentru care el avea deosebită slăbiciune. El râdea mult, cu lacrămi şi zgomotos; îi era deci greu să asiste la comedii, căci râsetele îi erau adeseori oarecum scandaloase..."

*

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: 15 septembrie 1870. Apare în *Convorbiri literare* o **Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna** semnată de Eminescu:

Este de altfel perioada pregătirilor febrile pentru *Serbarea de la Putna*, al cărei principal animator a fost Eminescu. O dovedește însuși laboratorul său dramatic, fertil în încercări cu suflu național. La o însemnată dezvoltare ajunge **Mira**, o tragedie istorică, începută în epoca prestudențească. Subiectul piesei e scos din viața lui Ștefăniță-Vodă al Moldovei, căruia Eminescu îi opune virtuțile străbune și îndeosebi pe Ștefan cel Mare. Dramaturgul-poet își exprimă concepția sa asupra „românismului pur" prin intermediul bătrânului Arbore, portarul Sucevei, **„omul ce l-a văzut pe leu murind"**:

Arbore

În mintea mea bătrână, în inima pustie
Răsare gând de aur, ca steaua ce învie
Din marea adormită și-n ceruri se înalță.
Trecut e în mine și eu sunt în trecut
Precum trăiește cerul în marea ce-l respiră!
Mi-aduc aminte-acuma de un ospăț măreț,
Pe care l-a dat Ștefan naintea morții sale.
Îngălbenit ca raza și slab ca vechiul leu
Stătea Ștefan cel Mare în falnic tronul său.
L-a lui picioare șubrezi îngenunchiat ședeam
Pe fruntea lui cea ninsă de aur diadem
În mâna lui uscată de aur sceptru greu,
Pe umeri plete albe, barbă pe pieptul său,
Sub genele lui sure ardea suflet aprins
În două stele negre de-un foc încă nestins...
Cum luna-neacă lumea, cu alba ei privire,
Astfel privește Ștefan prin sală cu mărire...
Și-apoi cu graiu-i mare, dar răspicat și blând
Vorbea mărgăritare cu glasul tremurând.
Boieri!... le zise Domnul. Pe tronu-mi mă usuc
Cum bradul învecheşte pe-o stâncă. Eu mă duc

Scanned with CamScanner

Dar azi în umbra morţii din viaţa mea apusă
S-arat-un geniu palid, s-arată o stea dusă,
E geniul Moldovei, acel cernit de dor,
E steaua ce lumină pe ţară şi popor.
Prin nouri sparţi, prin umbra a oamenilor cari
Frământă lumea-ntreagă în visele lor mari,
Eu văd o stâncă albă, o stâncă de argint,
Lucind prin veacuri negre, prin moarte mări lucind,
Lucind peste morminte cu faţa ei senină,
Şi văd că-n lumea asta fui umbra-i de lumină.
Acea sublimă stâncă ce stă cu capu-n cer
E-unirea Românimei... E visul meu de fier
Ce l-am visat o viaţă făr' să-l pot ridica.
Azi sufletu-mi înceată, se stinge viaţa mea,
Azi sufletu-mi înceată şi ochiul meu se stinge,
Las Românimei toate grozavul frumos vis
Ca-n fruntea ei senină etern să steie scris!

*

T.V. STEFANELLI: „... În toamna anului 1870, când mă aflam în Viena, petrecusem odată până târziu noaptea în societatea lui Eminescu şi a altor colegi... (...) Eminescu era atuncea foarte bine dispus, mă ţinea la braţ şi cânta, declama şi istorisea multe. Apoi deveni sentimental şi-l auzii exclamând: O! Eufrosina, Eufrosina!

Cunoscând slăbiciunea lui Eminescu pentru figurile mitologice, credeam că vorbeşte despre una din cele trei graţii şi-l întrebai prin ce asociaţie de idei a ajuns deodată de la cântare şi declamaţiune la o figură mitologică?

– Vezi că n-a fost figură mitologică, răspunse Eminescu, ci chip aieve: Eufrosina mea, Eufrosina Popescu!..."

*

Scanned with CamScanner

I. SLAVICI: „... Poate oricişine să-şi închipuiască ce harababură se producea în locuinţa lui în timpul zilelor pe care le petrecea în casă. Pentru el nu exista deosebirea, pe care o facem noi, ceilalţi, între ziuă şi noapte, ba una din slăbiciunile lui era să profite de liniştea nopţilor şi sunt foarte multe nopţile pe care eu, om altfel prozaic, le-am petrecut cu dânsul fie plimbându-ne pe străzile liniştite, fie stând la «masa de brad» şi luând câte o sorbitură din cafeaua scursă de la maşina lui".

*

COMENTATORUL: Să ni-l închipuim mai departe pe Eminescu la „masa de brad". E înconjurat de un maldăr de cărţi şi file. Acesta-i un manuscris din Arta reprezentării dramatice, volum din care continuă să traducă.

EMINESCU: „Antitese mai puţin contrarii cer nuanţe mai fine. Astfel în *Tasso* princesa ce trăieşte mai mult înăuntrul ei, suferindă, voalată de melancolie va trebui să ia un tempo fundamental mai încet decât Leonora Sanvitale cea lumească şi plină de viaţă".

*

COMENTATORUL: Şi iată o filă din **Geniu pustiu**:

EMINESCU: „Pe Tasso... Am scos într-adins portretul lui Tasso spre a-l compara. Era el, trăsătură cu trăsătură. Ce coincidenţe bizare pe faţa pământului? îmi zisei zâmbind prin visarea mea. Putea-s-a oare întâmpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citim?"

COMENTATORUL: Din *Torquato Tasso* al lui Goethe, Eminescu începe să traducă din actul V:

Princesa

Tu mă priveşti zâmbind, Eleonoro,
Apoi priveşti la tine, zâmbeşti iar.
Ce ai tu? Fă să ştie şi-o amică.
Tu pari că cugeţi, însă pari ferice.

Scanned with CamScanner

Eleonora

O, da, princesa; cu plăcere văd
Cum suntem rustic noi împodobite.
Părem mult fericite păstoriţe,
Ca-a fericiţilor ni-i ocuparea
Făcem cununi. Aceasta, cu flori varii,
S-îmfla din ce în ce sub mâna mea;
.Iar tu, cu simţ mai nalt, suflet mai mare
Ales-ai laurul delicat şi zvelt.

Princesa

Ramurii cari-i – împleteam pe gânduri
Ele-au găsit un cap de ele demn,
Gată le-aşez pe fruntea lui Virgil.

Eleonora

Iar eu – cununa-mi veselă şi plină –
Apăs pe fruntea maistrului Ludwig,
El, cu-a lui glume-n veci nevestezite,
Aibă de noua primăvară parte.

*

T.V. STEFANELLI: „Era în 22 sau 23 decembrie a anului 1870 şi în teatrul Curţii avea să se reprezinte Regele Lear *de Shakespeare. Nici Eminescu, nici eu nu avusesem ocazia să vedem acest cap de operă... Ne-am dus amândoi la patru ore d.a. şi ne-am aşezat lângă uşă şi tot nu eram noi cei dintâi, căci alţii veniseră înaintea noastră, dar tot puteam spera că vom cuceri un loc bun pe galerie, dacă se succede să rămânem în locul unde ne postasem. Era un ger cumplit atuncea şi vântul ne pătrundea până la oase. Îngheţasem de frig şi tot băteam din picioare ca să ne mai încălzim. Zgribuliţi şi tremurând am rezistat până aproape de şase ore, dar eu unul nu mai puteam suferi gerul şi-i zisei lui Eminescu să lăsăm dracului şi pe Lear şi pe Shakespeare şi să ne ducem acasă. Eminescu n-a voit să părăsească postul său, iar eu am ieşit din mulţime înnebunit de frig şi am ţinut tot o fugă până acasă, ca să mă încălzesc.*

Scanned with CamScanner

Eminescu însă a rămas, a asistat la reprezentaţie şi a doua zi a râs de mine că am fugit de un loc aşa de bun..."

*

COMENTATORUL: Iată ce ne mărturiseşte un alt coleg al lui Eminescu:

S. ISOPESCU: „Eminescu locuia la mine, pe Landstrasse-Adamsgaasse nr. 5, etaj II; era, cum zice Neamţul, Bettgeher-ul meu, adică mă învoisem cu dânsul să doarmă într-o odaie cu mine. Câteodată mergea la artista Bognar. Ţin minte, ca astăzi, că Eminescu primea, din când în când, un bilet de vizită pe care era tipărit: «Bognar, Hofschauspielerin». Şi jos, în colţ era indicată ziua în care avea să aibă loc «jour»-ul, şi ora când trebuia să se adune lumea în locuinţa artistei de pe strada Landstrasse-Hauptstrasse. La aceste joururi veneau tot felul de artişti..."

*

T.V. STEFANELLI: „O cunoştinţă avea însă deosebită trecere înaintea sa şi pe aceasta o cultiva cu multă plăcere. Era cunoştinţa sa cu d-na Bognar, artista renumită de la teatrul Curţii din Viena. Cum ajunsese el să facă cunoştinţă cu această artistă de primul rang nu mi-a spus-o niciodată, dar în anul 1870 şi 1871 vizita regulat jururile ei şi acolo se întâlnea şi petrecea cu primii artişti şi artiste de la Burgtheater şi de la operă şi când venea de acolo, ne povestea multe din lumea artiştilor, despre traiul lor şi multe întâmplări de după culise ce se destăinuiau şi se depănau în acel cerc de artişti, pururea voioşi, cari aveau lefuri de miniştri şi chiar mai mari decât aceştia".

*

COMENTATORUL: Rămas singur, apoi, Eminescu punea în gura poetului **Maio**, personaj principal al proiectului **Mira**, asemenea versuri:

Scanned with CamScanner

Maio

Stau pierdut în gânduri triste, conversez cu idealuri
La actriţe fac palate. – La Regine mă prezint
Într-o haină flenduroasă, dar cu faţa de încânt.
Îmi cârpesc cerul cu stele, îmi cârpesc marea cu valuri...

*

COMENTATORUL: La 15 martie 1871, *Convorbiri literare* publică piesa lui Slavici *Fata de birău*. Manuscrisul fusese caligrafiat şi trimis de Eminescu din Viena lui Negruzzi, însoţit de următoarea „cronică":

EMINESCU: „Vă trimit o comedie compusă de Slavici. Nu ştiu de vă va plăcea – numai asupra unui moment aş vrea să vă atrag atenţiunea: frazele, ce vi se vor părea stranii, nu sunt străinismul, ci provincialismul; în genere e scrisă cu prea expres colorit local, deşi are scene de o gingăşie simplă şi într-adevăr rustică – scenele dintre Cimbru şi Aniţa. Eu am copiat-o, pentru că era scrisă cu ortografia din Ungaria".

*

COMENTATORUL: 27-28 august 1871. Are loc *Serbarea de la Putna* şi *Congresul studenţilor români*, primul de acest fel, organizat tot la propunerea lui Eminescu.

*

EMINESCU: „La Putna un călugăr bătrân mi-a arătat locul înlăuntrul bisericii, în care stetea odată aninat portretul original al lui Ştefan-Vodă. După original el a fost mic de stat, dar cu umere largi, cu faţa mare şi lungăreaţă, cu fruntea lată şi ochii plecaţi în jos. Smad şi îngălbenit la faţă, părul capului lung şi negru acoperea umerii şi cădea pe spate. Căutătura era tristă şi adâncă ca şi când ar fi fost cuprins de o stranie gândire... Coroana lui avea deasupra,

Scanned with CamScanner

în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci petre nestimate. Sub crucea coroanei urmau Duhul sfânt, apoi Dumnezeu tatăl, cu dreapta binecuvântând, cu stânga ţinând globul pământului, pe cercul de margine al coroanei un rând de petre scumpe de jur împrejur. Îmbrăcat era Vodă într-un straiu mohorât cu guler de aur, iar pe gât îi atârnau un egolpion din petre şi mărgăritare. Câmpul portretului era albastru, în dreapta şi în stânga chipului perdele roşii.

Am întrebat ce s-a făcut originalul?
Călugărul a răspuns ce însuşi auzise".

*

COMENTATORUL: Sub impresia *Serbării de la Putna* şi în primul rând a lui Ştefan cel Mare, dramaturgul-poet revine la **Planul Mirei** şi aşterne pe hârtie noi replici, pentru a reface prin cuvinte „originalul" pierdut.

Arbore

Boierilor! Se poate că nu m-aţi înţelege
Căci voi vorbi de-un Vodă ce au murit demult,
Ceea ce ştiţi din carte, urice şi poveste,
Ceea ce pentru lume basmu de iarnă este -
Acel Voievod, mare, încins de biruinţă,
Din a căruia vorbă au rămas doar sentinţe,
Din viaţa cărui lumei i-a rămas numai fapte,
A cărui nume falnic l-aţi supt cu-al mumei lapte,
Cel ce pentru noi nu e decât un basmu crud,
Pe acel om eu însuşi, cu ochii l-am văzut.
Eu nu-s din lumea voastră, eu nu-s din timpul vost,
Voi ardeţi, eu mă potol... voi sunteţi... eu am fost.
.....
Şi eu-s o carte veche, ce Dumnezeu a scris,
De Ştefan ticluită cum el m-a înţeles
Când ca un soare mândru.cu inima de jar,

Scanned with CamScanner

Ce soarbe nori de aur din marea de amar,
El m-a-nălțat pe mine din mare, din popor
La rangurile măririi, la tronu-i lucitor.

*

COMENTATORUL: Sau:

O masă întinsă și coprinsă de boieri
Arbore
(către Ștefăniță)

Îmi veni, o, Doamne, aminte
Cum stetea mai dinainte
Când eram și eu mai verde
Nu ca ceasul ce se pierde,
Cum stătea la masa-ntinsă
De boieri bătrâni cuprinsă
Ștefan-Vodă, Domnul sfânt
Fără seamăn pe pământ
Alb ca iarna, cald ca vara
Bun și blând ca primăvara
Suflet tare ca o stâncă,
Ochi afund, privire-adâncă,
Barba lungă, fruntea ninsă
Și-ntr-un cerc de aur prinsă.
.....
Când din scaunu-i de fală
Ștefan marele se scoală
Și în mână cupa plină
El boierilor închină,
Și boierii se scula
Și el astfel le zicea:
„– Dragi boieri viața-i grădină
Înflorită în lumină

Scanned with CamScanner

Moartea e un munte sfânt
Prea departe de pământ
Luminat de-al lunei gând".

*

COMENTATORUL: Despre Arbore, comparativ cu Ştefan cel Tânăr, Eminescu scrie:

„Arbore e un brad putred dar e un brad bătrân
Când arborelei-i tânăr l-apleci şi se îndoaie
Dar când e bătrân el gâtul nu-şi înmoaie".

*

COMENTATORUL: Şi din nou e invocat Ştefan ca în acest *autoportret interior:*

Cum leu-nfige gheara în spumegândul taur,
Cum moartea tronă palid pe-un cap încins cu aur,
Astfel pe Ştefan-Vodă, pe sufletu-ţi mă-ntorn,
Priveşte-n mine-o spaimă, o umbră, un demon.
De ai visat vrodată săpat în piatră rece
Un cap strâmbat de ură, de-o ură ce nu trece
Căci e săpată-n piatră... priveşte-mă pe mine!
Căci voi să-ngălbinească chiar sufletul în tine.
Priveşte-mă! priveşte! ochiu-mi îngrozitor,
Seamănă cu privirea îngerului – Omor.

*

COMENTATORUL: Nu rimează oare acest „autoportret interior" cu următorul portret eminescian făcut de Slavici?

I. SLAVICI : „... El n-avea slăbiciuni pentru nimic. Toate porniau la dânsul din convingere, şi ceea ce noi ceilalţi facem din iubire, el făcea

Scanned with CamScanner

din hotărâre nestrămutată, iar ura se dedea la dânsul cu dispreţ pe faţă. Niciodată nu l-am văzut plângând şi nu cred că era în stare să plângă, iar cu înduioşare numai despre mama lui l-am auzit vorbind..."

*

COMENTATORUL: Presărate în „carneţelele de Viena", scrise cu creionul, treisprezece versuri, sub care, cu tuş negru şi peniţă fină, se află titlul:

Demon şi înger

(O tragedie)

Un far e soarele în marea lumei,
Planetele-s corăbii de-ntuneric
Ce lin plutesc pe calea lor prescrisă
Ţinînd drept busolă farul cel mare
Dar de s-ar stinge? – Pe oceanul lumei
Ele ar rătăci în veci de veci
În întuneric vecinic şi-n durere.
Mai ştii? Ştim noi de nu cădem
Încet, pe nesimţite însă sigur
Mereu la vale. Ştim noi de mergem
De lume-o ploaie tot mereu la vale
Spre a cădè în mari troiene negre
În sânul infinit.

*

COMENTATORUL: 1 septembrie 1872. Şedinţă memorabilă a Junimii. Acum e semnalată pentru prima oară participarea lui Eminescu, care îşi întrerupsese studiile la Viena şi venise în ţară. Şedinţa e memorabilă şi pentru „procesul literar" care se naşte în jurul nuvelei **Sărmanul Dionis**, pe care poetul o citeşte junimiştilor, surprinzându-i (Maiorescu o declară capodoperă).

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: 7 septembrie 1872. Şedinţă a Junimii, acasă la Vasile Pogor. Eminescu citeşte două poezii: **Floare albastră** şi **Înger şi Demon**, unde tema plănuitei tragedii din laborator cunoaşte o dezvoltare socială:

Ea? – O fiică e de rege, blondă-n diadem de stele,
Trece-n lume fericită, înger, rege şi femeie;
El răscoală în popoare a distrugerii scânteie
Şi în inimi pustiite seamănă gândiri rebele...

.....

COMENTATORUL: În această şedinţă se pune totodată şi chestiunea „*subvenţei de acordat lui Eminescu*“ pentru continuarea studiilor la Universitatea din Berlin.

Scanned with CamScanner

Berlin 1872-1874

EMINESCU: „Da d-lor! Vedeţi acvila română a lui Ştefan şi Mihai zburând prin aerul român şi cu zgomotul român, a românelor sale aripi, deşteptând inima românimei române şi speriind lumea neromână. Da d-lor! Traian Împăratul românilor!...“

*

COMENTATORUL: Ştefan... Mihai... Traian...

EMINESCU: „Cestiunea mea e ciudată, ea e a teatrului naţional (...) să ne-ntoarcem de unde am plecat şi apoi să reîncepem clădirea pe baze româneşti solide – vechi“.

COMENTATORUL: Deci Eminescu continuă să înalţe coloane pentru templul teatrului naţional **„pe baze româneşti solide – vechi“.**

O astfel de preţioasă coloană este **Decebal.**

Planul este vechi, din epoca prestudenţească, de când schiţase **Horiadele** şi **Genaia**, de când lucra la **Geniu pustiu** şi redacta un articol polemic, unde nota:

EMINESCU: „Era un popor brav acela, care-a impus tribut superbei împărătese de marmură a lumei: Roma. Era un popor nobil acela a cărui cădere te împle de lacrimi iar nu de dispreţ, şi a fi descendentul unui asemenea popor n-a fost şi nu va fi o ruşine niciodată“.

*

COMENTATORUL: Visează o mare epopee sau dramă daco-romană, o amplă poetizare a genezei poporului român, ca în această însemnare făcută parcă în extaz:

EMINESCU: „Italia, lumea schimbată la faţă, pământul în delir, soarele beat. Limba e muzica celui mai mare maestru a ei, muzica

Scanned with CamScanner

nu e decât limba română pusă-n muzică. Limba română născută pe note, limba română cântată pe ape, ţeara unei feerii.

Vulturul Gloriei romane a smuls inima din Roma murindă, spre a o readuce lui Dumnezeu de unde venise. Dar setos de victorii el se repezi asupra unui gigantic Faur, îl rupse în bucăţi, îl omorî, dar lăsă să cază inima Romei în pământul (Faurului) Bourului. Acel pământ era Dacia".

*

COMENTATORUL: Dar coloana **Decebal** nu apare în hotărârea sa de granit decât în epoca studenţească şi anume în aceea berlineză, după cum reiese din însemnările pe care Eminescu le face pe marginea proiectelor ei succesive, de la o epopee în patru cânturi la un ciclu dramatic şi de aici la o piesă de teatru, singura formă materializată în cea mai mare parte.

Scenă

Pagiu

Principele cel iazig
Prins în războiu... a vă vorbi el cere

Iaromir

(intră)

Decebal

Deşi duşman – îţi zic bine-ai venit
Eu duşmanii mei nu-i urăsc, ci bat,
Dară învinşi, eu îi iubesc, principe!
Nu crede că dorinţe oarbe-n mine,
Dorinţi de glorie-mi prescriu pasul
O ţintă am.... şi l-a ei împlinire
Pe amici îi chem... pe inamici izbesc...
Am pronunţat o vorbă mare... *Cadă.*

Iaromir

Da, Decebal... cu tine, aş zice eu...
Se pot uni... Un obicei

Scanned with CamScanner

Vechi şi cuminte îl au corăbierii...
Ei nu se-ndreaptă decât după steaua
Care pe cer etern stă la un loc
Tu eşti o stea... dară te mişti... nu stai.
Eternă-nsă pe cerul Omenimei
Pare a fi o singură... a Romei...
.....
Ştiţi voi ce vreţi? Să coborâţi vreţi cerul
Spre a-l amesteca în visul vostru...
Noi ducem nava poporului nostru
Orcâtuşi marea s-ar înălţa în sus
După o stea ce printre muri pătrunde
După o stea c-etern rămâne-n loc.
.....

Decebal

Ştii tu ce sunt acei pe care-i aperi
Acei romani... ei sunt tiranii lumei...
Da! ca amici vă leagă-ntâi de ei
Spre a vă bate-apoi cu vergi de fier...
O, Iaromir... ai fost vodată-n Roma
Văzut-ai tu gladiatorii... oameni...
Oameni, ca ei, ca noi... ba chiar de-ai noştri
Să vezi apoi acel popor desculţ
Neprimitor şi schimbăcios şi surd
Ce se adună de privesc râzând
Cum c-animale luptă între ei
Gladiatorii sclavi... ce-adesea sunt
Feciori de regi... a căror singură
Nenorocire a fost bravura-n luptă –
Ce nu au altă vină pe-ăst pământ
Decât c-au fost ceea ce-au fost... Văzut-ai
Tu un triumf... Văzut-ai regi bătrâni,
Trecători obosiţi, ades nefericiţi
Trăgând la car, carul de triumf chiar –
Şi-nchipuieşti mii de mii de ochi

Scanned with CamScanner

Reci, nemiloşi privind acel spectacol?

.....

Gladiatori cu corpul sunt aceia
A cărora putere este mare,
Gladiatori ai spiritului sunt
Acei a căror minte este mare!

.....

Umbre sinistre şi ruşinea lumei
Tiberius, Caligula nebunul,
Claudiu, acea jucărie de muieri -
Şi Nero...Şi-n fiecare din romani
Este sâmburele acestor pasiuni,
În apăsare el e un Catilina,
Apăsător e fiecare un Nero.
Aceasta-i Roma... e speranţa voastră
Aceasta-i steaua ce vă duce nava.

Iaromir

Aceasta-i steaua ce ne duce nava.
Căci te înşeli... Sunt răi în Roma
Ca pretutindeni... O vreme-i înalţă
Una-i coboară... aşa a fost în lume
Aşa va fi întotdeauna, rege!
Mult rău e-n lume şi puţin bine.

.....

Poţi tu să spui d-împăratul de azi
Ce ai spus de alţii?... Dacă-i spune
Atunci în viaţa ta nu l-ai văzut!

.....

În multe-ţi seamănă el ţie, Decebal
Ca tine ridicat fu din popor
Ca tine el în fruntea armiei fu pus...

.....

Pagiul

Legatul Romei

Decebal

Cum... aşa de iute?

Scanned with CamScanner

Scenă

(Alarmă – bucium de război, zgomot...)

Decebal

Pe cai, pe cai! Războiul este gata,
Puneţi pe Dunăre un jug de lemn
Ca să mugească ca şi taurii noştri
Acea bătrână şi-ndrăzneaţă mare
Ce curge între noi şi-ntre oameni.

Toţi

Ura!

Decebal

– Război! Ah! cum îmi bate pieptul.
Taci inimă! gândeşti ca să te rupi,
Gândeşti să mă omori cu bucuria.

Toţi

Ura!

Decebal

– Da, da! strigaţi, lăsaţi-mi munţii-n urmă
Şi mi-l zvârliţi pe acel petec alb
Ce pe pământ mai surd ştiuse a fi
Aprindeţi codri noştri şi ardeţi
Această rană a istoriei
Această bubă neagră a Omenirei
Acest blestem ce arde în popoară.
Luaţi făclia şi ardeţi-i ochiul
Acestui crud titan numit pământ...
Să intre dar! Să vie! Ce voieşte?

Longin

– Nimic.

Decebal

– Nimic! Aşadar nu le pasă cum
Turbez în al meu suflet şi mă sfarăm.

Longin

Drept vorbind, Decebal – eu nu-mi dau
O osteneală, ce ar fi-n zădar...

Scanned with CamScanner

Decebal

Ce rugăminte dar trimite Roma
Prin tine?

Longin

Roma vrea să dai
Napoi ce-ai luat de la iazigi
Şi să te ţii de ce-i decis odată.

Decebal

Roma vrea... Dar să vedem acum
Dac-oi binevoi şi eu..., să cuget,
Să văd dacă iubirea pentru Roma
Va-nvinge-iubirea pentru biruinţă.
Du-te de-mpacă pe-mpăratul... Spune-i
Că nu-i nimic... şi cum că mi-ar placè
Să nu s-amestece, decât acolo
Unde se cade.

Longin

Nu e vorba d-asta,
Pari a nu mă fi priceput, o, rege,
E vorba dacă vrei pace or război.

Decebal

Mai ţine-ţi toga să te-admir
Astfel sunteţi – astfel gândiţi
Că veţi muri rege... Mie
Război sau pace, pace sau război,
O cumpănă e suspendată-n aer,
Şi nu văd înspre care parte
Se pleacă limba ei... dar mi-e totuna.

(D-afară)

O lume zace
În roş oţel
Ce vreţi a face
Făceţi din el
Voiţi coroane
O regi făloşi!

Scanned with CamScanner

Mişcaţi ciocane
Pe fierul roş
Urrah!
.....
Toţi
Ura!
Decebal
Auzi! auzi răspuns romane.
Boris
Da, da! acesta e răspunsul Daciei
Îmi vine să-ţi sărut piciorul rege,
Ce mare eşti – nemărginit de mare,
Nu pot cuprinde nici mărirea ta.
Decebal
Încalică şi mişc-apripa armiei
Spre Dunăre... A! repezi sunteţi
Dară mai repezi n-eţi găsi pe noi.
Longin
Noi nu suntem nici repezi nici înceţi
Suntem aşa cum suntem... Vale rege!
(Iese)
Dochia
Ieri înc-n cer, ci azi pe pământ
(Zgomot afară)
Eu simt în mine glasul
Lumina, sufletul, durerea mării.

Blestemul lui Decebal

(Decebal – între flăcări luminoase – fund, în dreapta, grup de romani în zale, luminaţi de aruncăturile razelor. În mijlocul lor, mai nalt, în poziţie nobilă, Traian.)

Decebal
(blestem)
Zeci de secoli vă urcaraţi, zeci de secoli să cădeţi

Scanned with CamScanner

Viaţa voastră să nu fie decât o lungă cădere!
Cum aţi omorât voi un popor, astfel să muriţi şi voi!

Dochia

Sunt un copil. Am ochii de copil
Văd lucrurile altfel precum sunt –
Ah, Decebal, – cât chin e-n astă lume
Viaţa ei este un spasmu lung
Totul e mărginit – durerea nu.
Un singur lucru e mai bun ca viaţa,
Pentru că nu-i nimic, nimic chiar – moartea.
Ah cum nu suntem pe atunci pe când
Nici fiinţă nu era – nici nefiinţă
Nu marea aerului, nu azurul,
Nimic cuprinzător, nimic cuprins,
Nu era moarte – nemurire nu
Şi fără suflet răsufla în sine
Un ce unic ce poate nici n-a fost.
Dar vai! un sâmbure în acel caos
Mişcându-se rebel – a nimicit
Eterna pace şi de-atunci durere
Numai durere este-n astă lume...
Unde e starea ceea unde zeii
Nu esistau, nici oameni, nici pământ,
Pe când acea fiinţă nenţeleasă
Nu-şi aruncase umbrele în lume
Umbrele ce sunt: moartea şi nemurirea.
Ah! el şi-a dat foc şie însuşi crudul
Şi arderea eternă suntem noi.
Când se va arde-acest pământ cu totul
Când s-a-nnegri cerimea cea albastră
Când va începe ca să curgă sânge
Din stele şi din soare, când fiinţa
Ne-om mântui – ne-om stinge pentru veci.

Scanned with CamScanner

*

EMINESCU: „Dar închipuiască-şi cineva un manuscript vechi ce fost-a ascuns într-un colţ de sertar... O comedie de esemplu. Directorul teatrului în încurcătură dă de el, ceteşte... ceteşte... pocneşte din degete: Da ştii că asta-i bună! Şi iată că te pomeneşti deodată pe scenă c-un tablou viu de viaţă; publicul râde, actorii se strâmbă şi toate astea ca-nainte de – 200 de ani. Atuncea-ţi vine a zice că or publicul şi teatrul sunt depărtaţi cu două sute de ani sau că piesa este nouă. Unde este timpul? Când întorci binoclul toate lucrurile ţi se par într-o obscură depărtare... Un om născut cu binoclul pe nas ar alerga viaţa lui toată după nasul lui propriu ca să-l ajungă – şi ar fi foarte firesc asta... Unde este spaţiul?"

*

EMINESCU: „La caz dacă aş vrea să compun o comedie cu un caracter care aparţine mai multora cum: moftangii, intimii, geloşii, pelticii... trebuie să caut mai multe esemplare cu totul diferite care să lucreze într-acelaşi spirit.

Aşa moftangii – oameni cari prin mofturi caută a se folosi unul de altul şi la furie fiindcă sunt mofturi rămân toţi jucaţi... dar, fiecare moftangiu de speţia şi de felul său".

*

Infamia, cruzimea şi desperarea

sau

Peştera neagră şi căţuile proaste

sau

Elvira în desperarea amorului

Regele

Ce e viaţa noastră – o ciorbă fără stele,
Papuc făr de călcâie, ciubotă fără piele,

Scanned with CamScanner

O gâscă fără rânză, un suflet fără soare,
Muscă căzută-n lapte – or şoarec în ninsoare...
Oh! Oh! viaţa-i tristă... şi iarăşi oh, oh, oh!
Ce grijă îmi mai face cel blăstemat paroh...
Ce p-intrigantu-l joacă în astă piesă crudă
Şi dacă n-aş fi rege... zău mai că mi-ar fi ciudă
Dar lumea... eticheta... U! cum mă pişc-un *ce,*
M-aş scărpina şi nu ştiu de bine mi-ar şedè...
Dar cine vine acolo... e duioasa mea regină
Şi-n urma ei se ţine un om cu o prăjină?
Acel om crud vrè doară un atentat să facă...
Şi dac-a mea regină nu-i proastă ca o vacă,
Se va feri din cale... Câte primejdii, sfinte!
Primejduiesc viaţa unui rege putinte...
Este o carieră foarte primejdioasă,
În scurt mi-a arătat-o chiar dascălul Tănasă.
Dar iată şi regina... apare ca şi steaua,
Să o primesc pe scenă şi să-mi aprind luleaua.

Regina

(speriată)

Şi nu vezi ce pericol... ce mizerii adânci,
Un om cu o prăjină cu palode bocânci
Peric... pericliseşte; peric... pericliseză
Regala-mi inocenţă, de care nici că-mi pasă

.....

Omul din popor

(cel cu prăjina)

Aicea-i satu-n care şede împăratu?

Regele

(cu dispreţ)

Aicea, om din popor!

Omul din popor

Sărut vârful opincilor măriei-tale... şi ne bucurăm urât că videm faţa cea necinstită a măriei-tale.

Scanned with CamScanner

Regele

Ce inocenţă în espresie, ce naivitate, îmi pare că aud păstorii şi păstoriţele din pastoralele păstoreşti al poeţilor noştri cântând *Ave Maria*!

Omul din popor

Şi-mpărate să uiţi vorba proastă, da auzirăm că te făcuşi un om de nimică şi fiindcă tot trebuie să te ţii de ceva ţi-am adus hastă-prăjină!

Regele

O, tu popor iubite! cu câtă îngrijire
Tu cauţi de regala noastră sprijinire.

.....

(vin Miniştri)

Regele

Ministre de interne! apari naintea-mea
Cum merg a tale treburi şi ţara noastră...

Ministrul

Bah! Bah!

Regele

Ministru de finanţe! Cu finanţele cum stăm dară?

Ministrul

Cucurigu!

Regele

Na-ţi un petac!

Ministrul

Cucurigu!

Regele

Să-mi vie acum bardul, iubitul nostru bard.

Servitorul

E beat Pepelea, Doamne, şi doarme sub un gard.

Intrigantul

(un iezuit palid, adâncit, sinistru)

Hârr! (îşi arată dinţii) Hârr! Sunt rău... un demon.
De-atâta răutate

Scanned with CamScanner

Eu m-am făcut un monstru şi m-am dat la beţie...
Atât de infernal sunt, încât de văz un cui
Îndată eu pe dânsul căciula mea îmi pui.
Lumina mă revoltă... de văd în noapte steaua
Cu infernalitatea eu îmi aprind luleaua
Cercat-am eu adesea ca să mă fac detreabă
Nimic nu mă-ndulceşte – rugarea e degeabă
Ah! doar când văd naintea-mi un uger de balercă
Inima mea se-nmoaie – se face o ciupercă.

(În taină.)

Eu am venit aicea, pe rege să-l omor
Aşa-mi spune sufleurul. **Şi atunci al meu picior**
Se va sui pe tronu-i... Şi-atunci mi-o ţine fete...
Cari să mă-ngrijască... ş-apoi chiolhan băiete.

(Joacă de bucurie într-un picior.)

Regele

Vedeţi acel om palid figura monstruoasă
El vrea să mă omoare – voi pune să-l discoasă.

(Apar servitorii cari-l descoasă şi din el iese Pepelea.)

Poţi să-ţi închipuieşti ce proşti-s dacă eu
Cunosc că-s proşti şi helbet în sfântul cap al meu
Numai înţelepciune nu-i. E ceva vulgar.
Pe sama plebei asemeni lucruri răsar.
Căci în a mea cerească şi mare-mpărăţie
Se dă toată mărirea, numai după prostie
Nu-i om cuminte-n ţară-mi şi mă mândresc că nu e
De le-i găsi-ţi dau voie să-mi frigi nasu-n căţuie
Şi nu numai atâta ci şi acea friptură
În calendar drept hulă le-i scoate în gravură.

*

COMENTATORUL: Un asemenea text, ca şi alte proiecte îndrăzneţe din această perioadă sau din cele următoare, cum ar fi **Bogdan-Vodă,**

Scanned with CamScanner

Gogu tatii, Văduva din Ephes sau **Împăratul, Împărăteasa,** trădează un Eminescu cu mari posibilităţi parodice, aflat într-o permanentă stare (comică) shakespeariană şi în cea mai bună tradiţie a umorului popular, mânuind mijloacele *commediei dell'arte* şi ale teatrului elisabethan. Dovadă şi următoarea însemnare, vizând o parodie la adresa practicii „localizărilor", în stilul lui Bottom, meşterul- actor din *Visul unei nopţi de vară:*

„Shakespeare, Richard al III-lea
Iese îmbrăcat ca o beşleagă turcească, da cu opinci.
Musteţele cat-a oală
Scoate luleaua din ciorap.

Este înainte de toate trebuinţă ca să traducem clasicii străini.

Să începem dar cu Shakespeare.
Primul cari trebuieşte naturalizat.
Bine, cu ce dramă începem?
Cu Richard al III.
Bine. Să naţionalizăm tipurile. Din rege facem o beşleagă turcească, din regină o virgină şi din R. III un iezuit.
Când să fie gata traducerea?
Care dobitoc întreabă?
În astă sară, se-nţelege.
Cum aşa... o tragedie până sara?
Ah! eşti prost. Eşti tu geniu ca noi? Pepeleo,
tu scrii pe beşleagă şi pe iezuitul

Mulţi mi-mputară mie că n-am mutră regală
Şi că a mea mustaţă prea caută a oală".

*

COMENTATORUL: 5 mai 1873. Este semnalată prezenţa lui Eminescu la inaugurarea unui nou curs al lui Dühring: *Despre optimismul şi pesimismul filosofic şi poetic* (Eminescu audia totodată şi cursurile acestuia de *Logică* şi *Fundamentul filosofiei*).

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: O însemnare din Caietele berlineze:

EMINESCU: **„Când am citit istoria acestei sărmane fete, care şedea într-o mansardă, lucra ziua şi noaptea, spre a se hrăni cu pâne goală (cu dejunul ei, cum zicea ea), care-n frig, la lumina de petroleu îşi rănea degetele lucrând, care era silită ca din 45 de franci să mai îmble şi curat îmbrăcată, atunci întreb, cine dă dreptul în lume burghezului a-i cumpăra lucrul, ca s-o silească pe această copilă să moară de frig şi de foame, pentru ca el să se îmbogăţească? Sărmană faţă palidă de Madonă! Câte lacrimi te-ar fi brăzdat, până ce te-a cuprins sicriul, până ce ai murit şi te-ai înturnat în pacea nesfârşită din care ieşiseşi...“**

COMENTATORUL: Acest „fapt divers“ îi inspiră lui Eminescu dramaticul poem **Viaţa.**

*

COMENTATORUL: Noul agent diplomatic al României la Berlin, N. Kreţulescu, fost ministru, devine pentru Eminescu, care deţine aici funcţia de secretar, un personaj de comedie bufă. Iată ce-i scrie lui Teodor Rosetti, predecesorul lui Kreţulescu, cel care îl angajase la Agenţie pe poet(Rosetti fusese rechemat în ţară la 12 decembrie 1873):

EMINESCU: **„De când aţi plecat d-voastră, eu sunt îngrozit... Am avut atâta alergătură în luna asta şi jumătate, ca niciodată... Depeşi cifrate se trimit zilnic, iar scrisori confidenţiale către măria-sa la fiecare 2 zile. Găseşte excelenţa-sa că taxa de birjă e prea mare: depeşă cifrată; îl salută pe excelenţa-sa pe stradă un ovrei care cumpără haine vechi: scrisoare către măria-sa despre popularitatea câştigată în neamul lui Israel. Fericit muritor eu, care duc numai scrisorile acestea la poştă, nefericit măria-sa, care trebuie să le citească pe toate. Încolo, excelenţa-sa m-a redus la 30 de taleri, cu parigoria că o să-mi dea o bursă. De-o muri odată excelenţa-sa,**

Scanned with CamScanner

lucru de care altminteri eu mă îndoiesc, atunci să ştiţi că moare *cu onoare, luând în consideraţiune* sau *primind asigurarea preaosebitei...* Zău, e o delă şnuruită, un dosar rămas neluat în seamă, uitat de toată lumea, o dată, o iscălitură indescifrabilă, (...) o antichitate rară, din vremea lui Papură-vodă. Vreme n-am acum de fel. Fiindcă însă idolul sufletului meu a plecat la Dresda pentru câteva zile, am găsit vreme să vă scriu".

*

COMENTATORUL: **„Excelenţei-sale"**, Eminescu îi mai zice şi **„Pergament"**, ca în aceste versuri dedicate lui Kreţulescu, scrise în nemţeşte şi parafrazate după *Faust*:

Das Unbeschreibliche
Hier ist's gethan
Das Ewing – Lederne
Riss uns hinan.

*

COMENTATORUL: Şi tot pe **„Eternul pergament"** (numit şi **„mic Dumnezeu"**) dă vina poetul când e să ia o hotărâre în privinţa doctoratului, la care îl îndeamnă prin scrisori şi subvenţii Maiorescu. Iată ce-i scrie Eminescu acestuia la 26 februarie 1874:

EMINESCU: **„Când e vorba să vă spun ceva (da ori ba) atunci nu spun de obiceiu nimic şi adevărata mea fire primordială se arată fără şovăire: – devin ticăit. Despre actuala mea poziţie nici nu mai vorbesc nimic. E odată pentru totdeauna nesuferită şi nu poate fi schimbată decât radical. Actualul meu mic Dumnezeu nu e un creator, ci o creatură – anume una de piele".**

*

I. NEGRUZZI: „Dar zadarnic l-au trimes pe Eminescu la Berlin. Fie

Scanned with CamScanner

că el nu se putea hotărî să se pregătească pentru examenul de doctorat, fie că pasiunea pentru Veronica îl rechema înapoi la Iaşi, el părăsi Berlinul, fără chiar a ne preveni, şi într-o bună dimineaţă ne pomenirăm cu dânsul întors definitiv..."

COMENTATORUL: *„... zadarnic l-am trimes"...?* Dar de unde să ştie dl. Negruzzi laboratorul poetului şi al dramaturgului, cât şi intensitatea studiilor, asimilarea atâtor cunoştinţe fundamentale, culminând cu traducerea pe care începuse s-o facă din *Critica raţiunii pure* a lui Kant?! Şi nu oare tot aici, la Berlin, şi-a fost încheiat poemul **Împărat şi proletar,** ce arată aceleaşi evidente înrâuriri din Shakespeare? E acea viziune pe care o are Cezarul, copleşit, după înfrângerea Comunei, de remuşcarea ororilor săvârşite:

Îi pare că prin aer în noaptea înstelată
Călcând pe vârf de codri, pe-a apelor măriri,
Trecea cu barba albă – pe fruntea-ntunecată
Cununa cea de paie îi atârna uscată –
Moşneagul rege Lear.

COMENTATORUL: Şi nu tot aici, la Berlin, a prins contur în mintea poetului celebra **Glossă**?... unde dramaturgul e prezent în strofa:

Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-nchipui:
Joace unul şi pe patru
Totuşi tu ghici-vei chipu-i,
Şi de plânge, de se ceartă,
Tu în colţ petreci în tine
Şi-nţelegi din a lor artă
Ce e rău şi ce e bine.

Scanned with CamScanner

Epoca ieşeană (1874–1877)

COMENTATORUL: 30 august 1874. Ceremonia jurământului lui Eminescu la preluarea funcţiei de director al Bibliotecii din Iaşi, în prezenţa rectorului Universităţii, Ştefan Micle.

14 septembrie 1874. Eminescu i se destăinuie, într-o scrisoare, Veronicăi Micle:

EMINESCU: „Sunt fericit că mi-am ales un loc potrivit cu firea mea singuratică şi dornică de cercetare. Ferit de ziua de mâine, mă voi cufunda ca un budist în trecut, mai ales în trecutul nostru atât de măreţ în fapte şi oameni...“

*

COMENTATORUL: Iată, în acest sens, cel mai ambiţios proiect teatral eminescian, care l-a urmărit pe poet din adolescenţă, şi pe care îl pune acum pe hârtie sub forma următoare:

„Dodecameron dramatic

1. Neamul Muşatin, Dragoş-vodă (Mircea-vodă, bătălia de la Nicopole).

2. Alexandru cel Bun. Carl der Grosse.

3. Ştefan şi Ilie. Sarmis.

4. Ştefan cel Mare. El însuşi.

5. Bogdan cel Chior. Ortnit.

6. Ştefan cel tânăr. Harald (Twardowski).

7. Petru Rareş. Eginhard.

8. Alexandru şi Ilieş.

9. Alexandru Lăpuşneanu.

10. Despot-vodă.

11. Alexandru Lăpuşeanu“.

*

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: Din această *dramatizare* a istoriei Moldovei, de la Dragoş Vodă până la Vodă Lăpuşneanu, care, prin dezvoltări ale unor *paralelisme* interesante (Carol cel Mare, Sarmis, Harald, Twardowski), ar fi urmat să fie cupola centrală a Templului său dramatic, Eminescu nu înalţă decât o parte din coloanele ei de susţinere. Evident, coloana vertebrală a acestei cupole – s-o numim *cupola muşatină* – este Ştefan cel Mare, **el însuşi**, incomparabilul, pe care, cum zice Ureche, cronicarul „consultat" de Eminescu şi pentru **Dodecameronul** său, *„nimene din Domni, nice mai înainte, nice după aceea, nu l-au agiuns"*. Ideea acestei sfinte Columne îl urmăreşte pe dramaturgul-poet atât de intens, de la momentul Putna şi până la celebra **Doina**, încât el însuşi se vedea descendent din Muşatini pe linie maternă, aşa cum reiese din inscripţia de pe piatra de mormânt a mamei sale, pe care o concepuse şi o notase într-un carneţel (Ms. 2292, f. 16). Din păcate, nu ştim cum avea să arate acest „**el însuşi**" (punctul 4) din **Dodecameronul dramatic**, în desfăşurarea lui concretă.

O idee, desigur, prin compensaţie, ne vor da-o celelalte coloane, sugestia înălţării lor întru susţinerea cupolei. Să le urmărim în tainica lor geneză, prin labirinticul drum al existenţei şi al întemeierii altor coloane ale Templului sacru.

*

Bogdan Dragoş

Persoane

***Dragul*, Voievod de ţară în Maramureş**
***Sas*, văru-său**
***Bogdan*, fiul lui Dragul**
***Roman Bodei*, hatmanul lui Dragul**
***Bogdana*, soţia lui Sas**

Actul I

Cornul lui Decebal

Sală gotică în cetatea Arieşului. În stânga în prosceniu tronul, în dreapta jeţuri, dispuse în semicerc.

Scanned with CamScanner

Scena I

Sas.

(intră)

Aşadar azi e ziua când şi-a ceti diata
De zece luni veninul meu îi curge-n vine
Dar tare în oţele de zece luni trăieşte...
Încet se uscă-asemeni vânjosului stejar.
Pe care-l roade cariul... dar cariul lucră-ncet
El trebuie să pătrundă în orice-ncheietură
În dreapta şi în stânga, în inimă,-n rărunchi,
Păn ce-n sfârşit... (face mişcarea căderii) sfârşitul
prea mult, prea mult nu ţine;
Nu-i vorbă, ani de zile lucrez ca un paingăn
Şi pânza mea ajunge la craiul şi la papa,
De n-a muri degeabă tot trebuie să cadă...

.....

Bogdana

(intră)

Azi dar jupâne... astăzi...

Sas

(tresărind)

Nu-mi mai aduce-aminte.
Când te văd, Bogdano, îmi pai o vrăjitoare
Ce-ncheagă apa-n sânge şi soarele-l albeşte;
Precum s-ar pune brumă pe discul lui de aur,
Precum albeşte geamul, când sufli în fereastră...
De zece luni acuma îşi târîie viaţa
De zece luni acuma cu tine sunt părtaş
L-această fărădelege ce nici nu trebuia
Ca netedă cărarea să-mi fie...

Bogdana

.....

În toată lumea asta căutat-am un prieten

Scanned with CamScanner

Prieten al iubirii şi-a patimilor mele
Şi n-am găsit nici unul mai sigur decât moartea.
Moartea, iubite, moartea, nu moare niciodată.

Sas

Şi viaţa niciodată nu moare. Cade tatăl
Trăieşte însă fiul...

Bogdana

Găsii şi pentru fiul
Cătând, şi chip şi formă, şi-l pun frumos alături
Cu Dragu voievod.

Sas

Dar, Bogdano, mă-nspăimânţi!
O nouă-nveninare?

Scena II

S-aude glas de trâmbiţe...

Un crainic

Măria sa!

(Toţi se dau în lături. Intră Dragul Voievod... răzimat de umărul fiului său Bogdan.)

Dragu

Uşor trecea odată Domniei-noastre vremea;
Pe-a bucuriei pasuri ne număram noi anii;
De zece luni acuma de când cuprinşi de-o vrajă
Noi numărăm cu spaimă ce-ncet a noastre zile
Se strecur, de ne pare din ele-orcare-un an.
Şi gura-ne-ncreţită uită de mult ce-i râsul;
Şi ochiul nostru nu e în stare să plătească
Priviri de mulţumire celor ce ne iubesc;
În cap ei ne fugiră, uscându-se de vii
Necredincioşi luminei, nopţii necredincioşi,
În loc de-a vedea ziua făpturile naturii
Ei noaptea văd aievea ce visele durează.

Scanned with CamScanner

Boieri! coroana noastră ne-apasă ca un munte,
Şi grea ne e hlamida şi trupul de pe noi,
Încât deopotrivă Domnia-mea e gata
Să zvârle pe-amândouă fugind din zarea vieţii
Asemeni cu sirepul sălbatec ce-şi azvârle
Şi şeua şi presunul perind în zarea zilei
Un singur colţ de viaţă ne-a mai rămas în suflet
Iubirea neclintită pentru moşia noastră,
Pentru Bogdan cel Tânăr, iubitul nostru fiu...
Rog ceriul să-nmulţească hotarnicele clipe,
S-urnesc pe ai lui umeri domnia ce o port;
Dar vai, abia viaţa-i se disprimăvărează
E crudă încă mintea şi oasele-ncă crude
Şi nedeprins cu asprul şi strimtul ţării scaun;
Coroana e în stare ca să-i sclintească gâtul
Şi schiptrul braţul fraged. Gânditu-ne-am atunce
Că de va fi ca Domnul din ceruri să ne ieie
Noi să lăsăm copilul păn' ce va creşte mare,
S-acoperim cu negru postav scaunul nostru,
Coroana noastră scumpă s-o încuiem în scrin,
Şi să dăm mâinii sale o altă jucărie
Decât al ţării schiptru,
Voim, ca de om stinge, să-ntindem mâna moartă
Să ţinem cârmuirea chiar în sicriu fiind,
Iar cel ce mâna noastră în locu-mi va purta-o
Precum poartă un dascăl mâna unui copil
Să fie vărul nostru Sas... unde-a pune mâna
Să ştiţi c-am pus-o însumi şi să urmaţi întocmai.

.....

Scena III

Dragul, Bogdan

Dragul

(privind la Bogdan vorbeşte singur)

Să-mi ospătez vederea cu arătarea lui

Scanned with CamScanner

Aşa de tânăr încă, un chip aşa de dulce...
Nemulţămit se pare el de diata noastră,
Dar voi ca nici să ştie de ce aşa făcui...
.....
Bogdane, iată cheia... din scrin adu-mi coroana
Şi e un văl înăuntru, un negru văl, tu scoate-l

(Bogdan face tot ce i se spune)

Acuma vino-ncoace (El îşi pune coroana.)
Şezi în genunchi nainte-mi.

(Dragul îl acopere cu vălul din creştet, de nu vede nimic.)

.....

(El îşi ia coroana din cap, o pune deasupra capului fiului său şi face semnul binecuvântării.)

Tu ce ne-ai dat fiinţă din apele spumii
Stăpâne fără margini al marginelor lumii
Noi laude-ţi aducem Ţie Părinte – Unuia
Umbreşte dar cu milă asupra acestuia
Ascultă-mi a mea rugă, ascultă-mi, Doamne, plânsul
Şi apără-l, păzeşte-l şi-l mântuie pe dânsul.

Bogdan

(încet)

Vorbeşte iar cu sine.

Dragul

(încet)

N-o să-l mai văd mişcând.
Tu ce încarci văzduhul şi nourii cu grindeni
O fă-l ca să străbată puternic pretutindeni
În mâna Ta-l pun, Doamne, frumos şi tânăr, iată-l,
Ca la orfani... fii pavăză, fii Tatăl.

(Îşi reaşează coroana pe cap.)

Acum Bogdane dragă te du şi vină iarăşi

Scanned with CamScanner

Dar la vânat vei merge fără acei tovarăşi

(Bogdan închide coroana şi vrea să iasă)

Bogdane, vino-ncoace (îl îmbrăţişează cu patimă)

.....

Scena V

Dragul, Sas

.....

Dragul

– N-auzi nimic?

Sas

Nu, n-aud (Încet.) Bogdan...

Cu-n vârf subţire,

Cu-acesta scap de dânsul întreaga omenire...

(S-aude glas de corn.)

Dragul

A, în sfârşit... cum sună şi cât de dulce sună!

.....

Auzi ceva, auzi vere?

Sas

Un corn... ca orşicare... răsună în pădure.

Dragul

– E mântuit... e cornul lui Decebal... Se-ndure
Părintele din ceruri şi-l ducă pân' la capăt,
Cu steua mea deodată de-acuma pot să scapăt
În noaptea asfinţirii...

Sas

Vorbeşte-ntr-aiurea
Ce lucru mare cum că de-un corn sună pădurea!

Dragul

Diata dă-mi-o vere, s-o iscălesc în grabă,
Să-i pun pecete... mâna acum de tot mi-i slabă.

Sas

(O scoate cu spaimă.)

Nu-i iscălită? Nu sunt peceţi pe dânsa... iute...

Scanned with CamScanner

Dragul

Ce vrei tu vere... Noi nu ştiam ce iute
O să murim... Voit-am, când viaţa mi se curmă
Să pun numele pe dânsa, suflarea cea din urmă,
Ceasornicul vieţii când va voi să steie –
Căci moartea toate-n lume cu bine le încheie...

Sas

– Un pas... un pas încă... coroana, tronul am.

(I-o pune-n mână.)

Dragul

– Citeţ şi bine scrisă... (Rumpe.)
Ei vere! eşti infam.

(I-o aruncă la picioare. Iese.)

.....

Bogdana

– Aide. Mergi înainte... Un pas, bărbate, încă.

.....

Bogdan e colo-colo, el doarme dus, ei bine
Vei suferi să fie alăturea cu tine
Ca tu să fii vataful şi el să fie Domn?

.....

– Mergi înainte...
Da simt că tu Sas eşti Domn.

Sas

Eu te urmez dar totuşi, eu te urmez ca-n somn
Simt că l-a ta privire voinţele-mi sunt moarte
M-atragi, precum m-atrage un rece ochi de şarpe
Fugi, fugi în lumea largă, nu vezi că nebunesc
Eu te urmez, nebuno, şi totuşi te urăsc!

Bogdana

Aide, aide ţi-e frică... aceasta-i tot, ţi-e frică!
Bat vinele în friguri, încolo n-ai nimică.
Vezi tu uşa aceea?... Acolo, după dânsa
E piatra ce-ţi stă-n cale, cu spada dă într-însa.

Scanned with CamScanner

(Sas iese)

A! Bogdane, tu ram din viţă mare,
Curând şi nici o umbră, trupina torţe n-are.

Sas

(Se-ntoarce)

Ca puiul unei paseri sub mâni mi se zbătea.

Bogdana

– Taci, taci! Ei, este gata? E mort?... Dă-mi mâna ta!
Şi strânge-mă, şi strânge să ştiu...

Sas

O! e grozav!
Cum sta... Dormea dus, tare sub manta-i de postav
Cu faţa spre părete, dormind pe coasta dreaptă.

Bogdana

L-ai lovit în cea stângă? Aşteaptă, o aşteaptă
Să văd. (Aleargă în odaie.)

Sas

– Ce are? Mişcă încet buzele-i crude,
Pătrunsă e de spaimă... un sunet nu s-aude.
Mai albă tot mai albă la faţă ea se face
Privind cu ochii ţintă şi faţa-i piere. Tace.
Ea ar ţipa... dar ţipetu-n pieptu-i se îngaimă
Pe mort cu ochi-l soarbe şi moartă e de spaimă.

Bogdana

(se-ntoarce)

Nu! nu! mă-nşală ochii. Şi tot întruna văd
Bogdan dormea acolo... la dânsul mă răped.
Şi când discoper manta ... când o discoper! A!

Sas

Ce ai? Ce ai? Vino-ţi în mintea ta,
Grozav este aşa să-mplânţi în piept pumnalul!

Bogdana

Dar nu-i Bogdan. – E Ştefan... Ţi-ai omorât vlăstarul.

(Sas aleargă în fund. Cortina cade.)

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: Această atmosferă de *Macbeth* şi *Henric al IV-lea* arată limpede ce a ambiţionat Eminescu să fie Templul teatrului său: shakespearian în proporţii, dar românesc în spirit, confluenţe de motive culte şi populare, universale şi naţionale decantându-se sub semnul unei noi originalităţi.

Lucrurile sunt şi mai clare în cazul tragediei **Grue Sânger,** proiect geamăn cu drama **Bogdan Dragoş**. Replici, scene, situaţii, personaje sunt aproape identice, amândouă piesele fiind de altfel scrise cu acelaşi caracter şi cu aceeaşi cerneală (violet închis şi, ulterior, pentru modificări, violet mai deschis); toate acestea duc la concluzia că e vorba de o gestaţie comună petrecută în aceeaşi epocă ieşeană. Deşi mai lacunară decât **Bogdan Dragoş, Grue Sânger** este mai edificatoare, prin amestecul original de motive, de istorie şi mit, pentru spiritul teatrului eminescian.

Grue Sânger

Tragedie

Actul I

Scena I

Iuga-vodă

Uşor trecea odată Domniei noastre vremea
Pe-a bucuriei pasuri ne număram noi anii –
Şi azi, boieri, e-o lună, de când cuprinşi de-o vrajă
Noi număram cu spaimă ce-ncet a noastre zile
Se strecur de ni pare din ele oricare-un an.
Şi gura-ne-ncreţită de mult uită ce-i râsul,
Şi ochiul nostru nu e în stare ca să nască
Priviri de mulţămire celor ce ne iubesc –
În cap ei ne fugiră, necredincioşi luminei
Se simt doar pe ei înşii uscându-se de vii.
Boieri, coroana noastră ne-apasă ca un munte
Şi grea ne este haina şi trupul de pe noi
Încât deopotrivă Domnia mea e gata

Scanned with CamScanner

Să soarbă pe-amândouă deodată în mormânt.
Un singur colț de viață ne-a mai rămas în suflet
Iubirea neclintită pentru moșia noastră
Și pentru Bogdan Dragoș iubitul nostru fiu.

.....

COMENTATORUL: Nu vorbește deci Iuga vodă ca și Vodă Dragul? Iată acum o scenă demnă de pana lui Shakespeare:

Scena V

– Bună vreme.

– Vreme rea. Dar de unde ajung la cinstea să vorbești cu mine?

– Bine mări, vechi prieteni.

– Prieteni. Poate și rude. A fatat mâța mea în ograda dumitale.

– Ce ai portare?

– Ce ai portare? E că nu voi mai fi vecinic portar. Ce vrei?

– Cum stă măria-sa?

– Care măria-sa? Cea veche? Mai rău nu se poate – cea nouă bine și vouă asemenea. Ce vrei? Am copii, spatare, și copiii unui hatman stau mai bine decât aceia a portarului de Suceava.

– Dar hatmanul nu are copii?

– Măria-sa, vrei să zici. Hatmanul are.

– Ciudat mai vorbești astăzi.

– Ciudat vorbești dumneata, pentru că hatmanul sunt eu.

– De când?

– De mâni, de poimâni dimineața dacă vrei.

– Dar nu ești încă.

– Ce va să zică încă? Încă e un cuvânt pentru neghiobi. Cine nu e încă, acela nu va fi niciodată. Cine nu e încă cuminte la vârsta mea, rămâne nebun cât trăiește. M-am cuminți. Știi tu când am fost prost?

– Îmi pare că acum.

– Ba până azi. De azi înainte sunt cuminte.

*

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: Aici Macbeth şi Lady Macbeth, sau Sas şi Bogdana, sunt Mihnea-Sânger şi Irina:

Mihnea

O picură-mi în suflet femeie îndrăcită
Veninul vorbei tale ucigător de dulce.

Irina

Ucigător de dulce! ...O, Mihnea, te iubesc!
Căci sufletul din tine e mare ca şi-al meu.
Au crezi tu cum că lumea făcută-i pentru bine
Ni-o spun aceasta popii şi cărţile lor vechi –
De mii de ani povestea răsună în urechi...
Nu vezi tu ce răsplată virtutea are-n lume?
Răsplată prea frumoasă: un giulgi şi patru scânduri
Ţi-e îndemână-nuntru şi scapi de multe gânduri.
.....
Şi-apoi ce cer de la tine? Cer vreo fărădelege...
Nu tu înveninat-ai pe Domnul tău – ci *eu* –
Nu sunt a lui supusă, sunt o femeie slabă
Şi singură voi duce sarcina fărădelegei...
Închide numai ochii şi lasă să lucrez
Culege numai roada din osteneala mea...
L-au otrăvit pe dânsul, voi otrăvi mlădiţa
Căci astăzi simt în sânu-mi un împărat că mişcă.
.....

COMENTATORUL: Iar Roman Bodei, ca şi geamănul lui din **Bogdan Dragoş**, aduce cu Arbore din **Mira**.

Actul al III-lea

Roman

.....
Menirea e-mplinită şi veacul meu ce trece
De pe umăru-i ursita pe-acelui ce vine –
Pe Bogdan Dragoş. Mi-am împlinit menirea.
Tronul pe care negru postav era să fie
Păn la a ta venire, o vezi astăzi acolo

Scanned with CamScanner

Aceasta este cheia de la un scrin de fier
În crăia Moldovei şi e a ta coroana.

.....

Bogdan

Roman Bodei, un altul şezând în tronul nostru
Alături el ţi-ar face un loc pe a lui tron –
Domnia noastră însă băgă de mult în samă
Cum că pluteşte-o soarte, o soarte neînvinsă
Deasupra multor capuri de pe acest pământ;
Vom zice dar ca Domnul în ora mântuirei
„Lasă să treacă Doamne ş-acest pahar nainte-mi,
Dar nu să-mi fie voia, ci voia ta să fie".
Tu eşti mănunchiul spadei ce Dumnezeu o poartă
Gura de lup prea aspră cu inima de miel.

COMENTATORUL: În fine: **Blestemul lui Roman Bodei** (destinat prealabil Actului I, dar urmând să se împlinească abia în finalul tragediei):

Blestemul lui Roman Bodei

Şi tu cuţit! Plăseaua de lemn ce gură n-are
Să strige-n lume straşnic – l-ai omorât pe Iuga?
Să fii o cioarsă veche, netrebnică. Nu intră-n duşmănie
Lemnul şi cu oţelul... De ce nu faci minuni,
De ce n-arată muguri plăseaua ta cea veche
Şi fiecare mugur să fie un blestem –
Ce lemn eşti tu? O spune-mi ce lemn eşti tu? De corn,
De tei, de ulm? sau poate din arbori roditori
Eşti tu de măr? – De măr eşti. – Atuncea înfloreşte
Şi-a tale mere crude hrăneşte-le cu sânge.
Tu martor făr' de gură! Dar dare-ar Dumnezeu
Ca lacrimi de căinţă să mânce al tău fier
Ş-acele lacrimi lemnul de măr că îl hrăneşte
Să crească-n cer ş-orcare păcat din neamul Sânger
Să fie printre crenge un măr însângerat.

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: Şi iată acum în „tălmăcirea" lui G. Călinescu viziunea integrală a acestei originale tragedii, aşa cum o plănuise Eminescu şi cum e conservată în Caietul (Ms.) 2278, filele 19-20:

G. CĂLINESCU: *„Acest proiect în care stau laolaltă elementele istorice, clasice, mitologice şi poporane este cea mai mare parte o dramatizare cu totul slobodă a legendei lui V. Alecsandri,* Gruiu-Sânger.

Întorcându-ne asupra schiţei, vedem că Eminescu a voit să dea temei o interpretare superioară de tragedie greacă. Precum în Orestia *lui Eschyl, crimele au o origine îndepărtată, ce e o întâie revelare a acelui destin implacabil, pe care oracolele nu pot decât să le întărească. Tatăl lui Grue, Mihnea Sânger, a ucis, ajutat de soţia sa Irina «vrăjitoarea», pe Iuga, voievodul Sucevei. Prin complicitate cu bărbatul, Irina e mai mult o Lady Macbeth decât o Clytemnestră. Doamna Maria blestemă (nu ne putem gândi la această scenă fără să amintim blestemul lui Sarmis) ca să li se nască un fiu care să ucidă pe tată şi să aibă legături de dragoste cu mama. Dar aceasta este chiar prezicerea făcută de oracol regelui Laius. Irina este deci o Iocastă şi Grue-Sânger un Oedip. Când se naşte Grue, zodierul Simbad (de astă dată numele e împrumutat din* Halima) *prevesteşte lucruri ce sunt de bună seamă o întărire a blestemului. Aşa precum Laius lepădase pe Oedip pe muntele Citheron, va face Mihnea punând pruncul pe apa Bistriţei, după pilda de astă dată a Bibliei, unde Moise fusese părăsit pe Nil. Copilul e cules si crescut de voievodul Galu al Câmpulungului, dar aci se vădeşte nu numai puterea blestemului, ci şi acea a destinului neamului. Grue ucide fără voie pe fiul binefăcătorului său Galu, anume Floribel, pe care totuşi îl iubeşte, cu un arc «cu care loveşte oriunde vrea». Răzvrătirea sa împotriva «naturii ş-a lui D-zeu» e zadarnica opunere faţă de destin din tragedia greacă. Sânger aparţine unei familii asemănătoare celei a astrizilor, despre care Clytemnestra* (Agamemnon) *spune că e stăpânită de un geniu «ce statorniceşte în ea o sete nestinsă de sânge». Iată cum se îndeplinesc, după schiţa de mai sus, vorbele oracolului. În vreme ce Grue fuge de la curtea lui Galu, deşi iubeşte sălbatic pe fiica acestuia Angelica (numele e acela al eroinei din* Orlando Furioso, *pe care poetul*

Scanned with CamScanner

îl cunoştea), Mihnea, tatăl său, gonit din scaun de Dragoş, fiul ucisului, trăieşte ca prisăcar; dormind noaptea cu soţia sa într-o peşteră. Locurile pe care se află trebuie să fie în pustia Moldovă, şi de altfel Mihnea ia îndeletnicirea lui Laţco de la Snyatin, singurul om aflat de Dragoş pe Siret după poemul polon al lui Miron Costin. Destinul nu întârzie să se împlinească. Intrând în slujba lui Mihnea, Grue îşi ucide tatăl, pe care nu-l cunoaşte ca atare şi care se prefăcuse în urs spre a-l încerca. Apoi trăieşte cu Irina-Iocasta. Scârbit de întâmplare şi întristat de pierderea Angelichii, care se căsătorise cu Dragoş, el încearcă o scăpare în religia ortodoxă şi apoi în cea catolică, prilej acesta de alte ucideri. Apoi urmează o ispăşire în felul celei din V. Alecsandri, cu amănuntul biblic al bătului înfrunzit.

Doamna Maria, văduva lui Iuga-vodă, trăieşte cu fiul său Dragoş în pădure. Asta aduce mult a Genoveva de Brabant (*după cartea populară sau după Hebbel). Dragoş se duce mai târziu în Marmaţia, la rudele sale, să ceară ajutor spre a izgoni pe uzurpatorul tatălui său. Aici se îndrăgosteşte de Angelica. Vorba «Zburătorul» înseamnă că analiza ivirii dragostei la fată urma să fie făcută plecând de la* Zburătorul *lui Eliade Rădulescu. Înainte de a răsturna şi izgoni pe Mihnea, Dragoş vine în Suceava spre a cerca «dispoziţia populaţiei». Scena din crâşmă (vorba e subliniată de poet) e un episod tipic pe care Eminescu îl avea în minte şi pe care proiecta să-l pună şi în altă dramă,* ***Nunta lui Dragoş****, care e o derivaţie din* ***Grue Sânger****. Avea să urmeze apoi o nuntă domnească (să ne amintim de nunta lui Brigbelu, de aceea a lui Călin), la care Grue ar fi petrecut sălbatic ca Orest (să fie o aluzie la furiile anticului?), dovadă că în mintea lui Eminescu erau proaspete scene din tragedia greacă şi poate din* Iphigenie auf Tauris *al lui Goethe".*

*

Iuga vodă

O, Roman, Roman! ce e viaţa omenească?
Comedie eternă, chiară sub masca morţii!
Mi-e greaţă, mi-e greaţă de ea. Şi totuşi, Roman,
Tot ce iubim în lume, de viaţă e legat...

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: La comedia vieţii se gândeşte Eminescu întruna şi, ca la Shakespeare, unei tragedii îi urmează o comedie. Dar dacă pentru scrierea unei tragedii se inspiră din trecutul pe care-l venerează, din mit şi istorie, din motive clasice universale sau naţionale, pentru comedie el se inspiră direct din viaţă. Parabola epigonilor există mereu în realitate. Începe să studieze acum prezentul şi clasele sociale ca un adevărat sociolog. E de altfel perioada revizoratului şcolar.

La 18 iunie 1875 Eminescu îi scrie lui Maiorescu, Ministrul de atunci al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, care-i făcuse propunerea, că **„primesc bucuros funcţia de revizor şcolar pe districtele Iaşi şi Vaslui"**. Motivaţia este aceasta:

EMINESCU: „Punctul meu de vedere este că se intră în contact cu populaţia rurală, singura care mă interesează în deosebi. Cred a fi în stare de a Vă da relaţii fidele asupra stării şi traiului ei, precum şi asupra marginilor între cari ar fi cu putinţă a se lărgi sau a se adânci învăţământul primar..."

COMENTATORUL: Şi, într-adevăr, Eminescu are deseori prilejul de a da astfel de **„relaţii fidele"**, cunoscând direct traiul poporului, aflându-se timp de un an de zile, mai exact, până la 3 iunie 1876, în mijlocul unei realităţi sumbre, pe care o demască în numeroasele rapoarte detaliate către Minister.

Printre ciornele acestor rapoarte, adevărate reportaje sociologice, şi anume pe imprimatele prefecturii judeţului Vaslui, se află scrise şi cele câteva scene ale piesei **Gogu tatii,** plănuită a zugrăvi aspecte ale mediului rural, punând faţă în faţă vechea boierime şi noua generaţie a tânărului stat „curat constituţional".

*

Gogu tatii

Comedie în trei acte

Persoanele

Dl *Subpapuc*, proprietar mare

Scanned with CamScanner

Hermence, fie-sa
Marghioala, fată-n casă
Barbu Vultureanu, tânăr proprietar
Pavăl Intentaţionem, vătaf la Vultureanu
Stratormir Frige-Linte, boier bătrân
Gogu, fiu său
D-nu Napoleon Pătărligică, subprefect plasei Desbrăcătoreni
Leizer Zolzangezind, stăpânul birtului la „Birlicul de aur" în târgul Desbrăcătoreni
Bucătar, vezeteu, rândaşi şi servitori la d. Subpapuc

Actu-ntăi

O grădină mare. În fund casă frumoasă cu balcon.

Scena I

Vultureanu

Iată-ne.

Intentaţionem

Uf, tare mi-i foame şi nu mai pot de picioare. De când eram la Socola, seminarist, nu mi-a fost aşa de foame ca azi... Venisem de la Oşlobeni să mă fac popă. – Cum te cheamă mă? zice directorul. – Pavel a lui Vasile a Lenii Savului lui Mihaiu Radului; vine rândul altuia: – Da pe tine cum te cheamă? – Gheorghe a lui Ioan a lui Petrea Rotariu. Nemaiştiind ce să facă cu numele noastre lungi, directorul ne pune în rând şi-ncepe să spuie *Tatăl nostru* latinesc pe pielea noastră: pe tine te-a chema Pater, pe tine Noster, pe tine Qui es, pe tine In coelo, pe tine Sanctificator... asupra mea a venit In tentaţionem; de-atunci mă cheamă Intentaţionem, adică – în ispită. Dacă era lecţia mare, eram în ispită să n-o învăţ, dacă vedeam vo fată frumoasă eram în ispită s-o sărut, dacă mă bătea părintele econom, pentru c-am furat un cazan cu fasole de post, am fost în ispită să fug, dacă mă bătea eram în ispită să-i crăp capul... În sfârşit din ispită în ispită am fugit de-acolo şi mă aflu azi vechil la măria-voastră şi sfetnic de taină pentr-o mulţime de trebuşoare anapoda: îţi ajut să sai gardurile, să prapadeşti parale la cărţi, să bei şi-s totdeauna în ispită să te-ntrec în toate bunele năravuri.

Scanned with CamScanner

Vultureanu

Tacă-ţi gura, mă! Eu n-am venit ca şi tine? De ce nu zic eu nimica... Dacă trebuie...

Intentaţionem

Trebui? bun, trebuie...

Vultureanu

Nu puteam să vin cu trăsura ca să pot pătrunde în grădina asta, fără să mă bage de samă. Iaca vezi casa! Acolo-i adorata mea... puiuţul meu... Ah, de-aş vedea-o odată.

Intentaţionem

Aha! De aceea... Va să zică asta-i casa lui d-nu Subpapuc, a cărui fată nu ţi-i indiferentă şi de-a cărui avere eşti nebun... adică nu... a cărui avere nu ţi-i indiferentă ş-a cărui duduc-o adorezi.

.....

Vultureanu

Ascultă... Drăguţa mea-i făgăduită altuia... Îi mireasa altuia.

Intentaţionem

St! Ău! Ce-i de făcut? (...) Da pe boierul bătrân îl cunoşti?

Vultureanu

După spuse, da de văzut nu l-am văzut niciodată. Zice că-i un om tare ciudat. Răposata, femeia lui era totu-n casă; el nu putea să zică decât da şi să iscălească când îl punea cucoana să iscălească... Pe dânsa am cunoscut-o la Bucureşti unde era cu fata ei... Ermence! o, Ermence! şi unde era s-o mărite cu dobitocul cel de Frige-Linte. O, Ermence... drăguţa mea... să fie Ermence Frige-Linte!...

*

COMENTATORUL: Tot din epoca revizoratului, pentru că e scrisă pe verso-ul unui imprimat pe care sunt trecute cărţi recomandate pentru premiile şcolare, datează şi poezia **Cărţile:**

Shakespeare! adesea te gândesc cu jale,
Prieten blând al sufletului meu;
Izvorul plin al cânturilor tale

Scanned with CamScanner

Îmi sare-n gând şi le repet mereu.
Atât de crud eşti tu, ş-atât de moale,
Furtună-i azi şi linu-i glasul tău;
Ca Dumnezeu te-arăţi în mii de feţe
Şi-nveţi ce-un ev nu poate să te-nveţe.

De-aş fi trăit când tu trăiai, pe tine
Te-aş fi iubit atât cât te iubesc?
Căci tot ce simt, de este rău sau bine,
– Destul că simt – tot ţie-ţi mulţumesc.
Tu mi-ai deschis a ochilor lumine,
M-ai învăţat ca lumea s-o citesc,
Greşind cu tine chiar, iubesc greşeala:
S-aduc cu tine mi-este toată fala.

*

COMENTATORUL: Iacă acum o însemnare, datând din aceeaşi perioadă, în care ideea de *archaeus* este explicată cu mijloacele teatrului (comediei):

EMINESCU: „Nu... Dar înainte de a-mi povesti de regele Tlà, aş dori să-mi spui ce-nţelegi sub Archaeus al cărui nume l-ai rostit de-atâtea ori în această sară?

Dragul meu... Ţi-am vorbit de manuscriptul din sertar. Îmi vei concede cum că toaă comedia n-ar fi avut loc cu planul ei, cu patimile ei, cu esteriorul de regi, popi, cavaluri, lume de curte, hetere etc., dacă nu era acel neînsemnat manuscript vechi de o sută de ani în fundul saltarului. Câtă bogăţie de viaţă, costume, oameni, aranjament, patimi, în câteva foi terfelite, în care zăcea învăluit Archaeus. Ei bine – priveşte viaţa ca o comedie – cine-o aranjează? priveşte omul ca o maşină – cine-o ţine? priveşte natura ca un decor – cine-o zugrăveşte? Ş-apoi nu uita că hârtia chiar era de nevoie numai ca să fixeze pe Archaeus. Dacă nu era manuscriptul, oare el nu exista? Ba da.

Ce era el? Un nimic, o posibilitate... Dar închipuieşte-ţi acum

Scanned with CamScanner

că-n mijlocul reprezentației un perete cade, un actor își rupe capul, unul își uită rolul... iată un archaeus jignit și simți tu că e jignit. De ce simți? Pentru că acel nimic e și-n tine, pentru că insultat pe scenă e insultat în tine. Și cu toate acestea el putea să rămâie mii de ani în saltar și corpul lui de hârtie să putrezească, tu însuți puteai să nu te naști, să fii din numărul celor ce n-au fost niciodată... ei bine ca o idee, ca o comedie primită, al cărei manuscript s-a pierdut și despre care nimeni nimic nu știe, deși a existat, ba există în creierul naturei.

Prin urmare tu ai fost, ești, vei fi totdeauna".

*

COMENTATORUL: Din „**creierul naturei**" pare a fi și comedia ce urmează, de inspirație populară, din al cărei manuscript pierdut nu ne-a rămas decât acest fragment de mare savoare:

Împăratul, Împărăteasa

Împăratul: **Ce să-ți spun, copila mea? Iată-mă bătrân și fără să am moștenitor. Tu ești tânără și poate că-n patul altuia te-ai arăta mai cu rod, dar al meu e sterp. Nu se potrivește om bătrân cu tânăr – căci femeia tânără la om bătrân e ca iapa albă din poveste – curând trece dealul și n-o mai vezi.**

Împărăteasa: **Doamne, nu pot zice că nu cruț bătrânețea voastră, că nu țin samă de anii voștri, că-s o femeie fără de rușine – ci fără de prihană – nici duc spre moarte sănătatea voastră. Dulcile osteneli ale iubirei rar vi le cer, și numai atunci când cred că sânul meu va fi strat pentru pasu împărătesc – dar n-a vrut Dumnezeu și nu știu cum să fac.**

Haplea: **Prè nalțate Împărate, a adus slugile pe baba rea vrăjitoare, osândită la moarte, și marturii și juzi – să vadă și împărăția voastră cum și ce.**

Împăratul: **Dacă-au venit, veniți să fie. Intre.**

Strolea, Pepelea, Haplea, Baba-Cassandra, Ermolachie Chisăliță

Pepelea: **Bine v-am găsit, Împărate.**

Împăratul: **Bine ați venit. Ei, ce se mai aude?**

Pepelea: **Bună pace, Împărate.**

Scanned with CamScanner

Strolea: Ş-o babă.

Pepelea: Am venit Împărate c-o jăluire, ca din partea obştei să fie zis, că bate grindina-n ogoară şi mor vitele – şi încă să vorbească Strolea.

Strolea: O babă Împărate.

Haplea: Apoi să vedeţi măriile-voastre, că de... cindure tot copii suntem împărăţiei cum vine vorba – iaca zică chiar vornicul de la noi din sat că şi el uite-a văzut, când a mers cu calul peste câmp, că Pepelea venea din pădure, – iaca omu-i de faţă Împărate – poate să spuie chiar el – nu-i aşa măi Pepeleo că tu veneai din pădure?

Pepelea: Ba aşa!

Haplea: Apoi de! nu zic eu?

Strolea: O babă-mpărate!

Pepelea: Taci mă!

Strolea: Ei! ce să tac – ia mai taci şi tu! Să vedeţi măriile... iaca baba-i de faţă – apoi spune tu că nu eşti babă.

Pepelea: Taci mă!

Strolea: Iaca tac.

Împăratul: Bine măi oameni buni, vorbiţi pe rând şi omeneşte... Nu-i între voi un om cu carte, care să-mi spuie de ce-i vorba?

Pepelea: Dascăle Ermolachie – te cheamă-mpăratul. De mă! Închină-te.

Împăratul: Vorbeşte dascăle.

Ermolachie: De vreme ce toată cinstea şi toată închinăciunea a se da împăratului de Dumnezeu este poroncit, iar noi având pricină la Domnie, iată ni s-au luminat şi cădem în genunchi – iară nici nu ştie glasul nostru să vadă şi urechile să vorbească de mărire ca aceasta, ca şi care decât care nu se mai află împărăţiile voastre şi nici mă uimesc, dacă nu văd decât toate cele care de care şi iaca că nu ştiu ce să zic...

Pepelea: Măi! da frumos mai vorbeşti.

Împăratul: Ai sfârşit dascăle?

Ermolachie: Cu domnul.

Împăratul: Tăceţi. Cine a vorbi fără să fie-ntrebat, cu capul plăteşte. Balaur!

Scanned with CamScanner

Balaur: **Doamne!**

Împăratul: **Să fii faţă. Pepeleo! apropie-te. De ce vă plângeţi?**

Pepelea: **Să vezi Împărate. Iaca cum şi iaca cum! Baba asta – astă babă de care vorbim acuma şi care-i faţă şi poate s-o spuie toată lumea, că-i chiar ea – să vedeţi împărăţiile-voastre e vrăjitoare. Încheagă apa-mpărate, face să cadă grindină, să moară vitele – şi să-i faci judecata.**

Strolea: **Mănâncă şerpi Împărate.**

Împăratul: **Cine te-a-ntrebat?**

Strolea: **Zău! mănâncă şerpi – uite na! să spuie baba că uite-i de faţă.**

Împăratul: **Cine te-ntreabă.**

Strolea: **Să n-am parte, dacă nu s-o afla că mănâncă şerpi.**

*

COMENTATORUL: **„Comedia cea de obşte“** – este titlul semnificativ (pentru căutările dramaturgului din această perioadă) al unui fragment dintr-un vechi manuscris aflat în posesia lui Eminescu, fragment pe care el îl publică la 13 iunie 1876 în *Curierul de Iaşi*, ziar unde ajunge să lucreze ca redactor în urma unor triste împrejurări:

N.A. BOGDAN: „Pe la anul 1876, când căzu de la putere guvernul conservator al d-lui Catargiu – Eminescu, care se afla pe atunci revizor şcolar al judeţelor Iaşi şi Vaslui, fu în cea mai mare grabă înlocuit; sârguitorul şi talentatul revizor şi poet fu isbit prin aceasta chiar în esistenţa lui zilnică. Căci Eminescu n-avea nici o altă resursă de trai decât produsul creerului şi a panei sale.

Rămas fără nici o ocupaţie, în neputinţă de a-şi plăti cel puţin o casă şi masă regulată, el mai adesea se adăpostea pe la amicii săi binevoitori, cari îi deschideau casele lor.

Câţiva membri din Junimea căutară să dea ceva mijloace de trai lui Eminescu, care deja de pe atunci începuse a străluci prin talentul său. I se găsi, cu mare greu, postul de redactor-administrativ şi corector chiar, la foaea publicaţielor oficiale a Curţei de apel din Iaşi, intitulată pe atunci Curierul de Iaşi, *post, deşi triplu în îndatoriri, dar plătit cu*

Scanned with CamScanner

respectabila sumă de 100 lei. Abia peste câteva luni – dacă nu pare-mi- se peste un an – el obţinu un spor de leafă de 50 lei – adecă în total 150 lei".

COMENTATORUL: Despre **„Comedia cea de obşte"**, pe care o trăieşte după ce e scos din postul de revizor, însuşi Eminescu, la 8 iunie 1876, îi scrie Veronicăi Micle aceste rânduri de un zguduitor dramatism:

EMINESCU: **„Rămas fără o poziţie materială asigurată şi purtând lovitura morală ca o rană care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau traiul pribegiei, neavând nici un scop, nici un ideal. Crede-mă, stimată Doamnă, că de azi sunt un om pierdut pentru societate. O singură fericire ar renaşte în sufletul meu, dacă aş putea să ascund nedreptatea. Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame, din cauza fraţilor mei. Sunt prea mândru în sărăcia mea. I-am dispreţuit şi acest gest e prea mult pentru un suflet care nu s-a coborât în mocirla vremurilor de azi".**

*

COMENTATORUL: Într-un carneţel cu multe însemnări din vremea gazetăriei la *Curierul de Iaşi,* sub lista de rufe date la spălat, în vara lui 1876, se află şi acest proiect de comedie întrutotul ciudată (ca însăşi **„Comedia cea de obşte"**):

Bedlam – Comödie

Bedlam – Comodia

în oraş de băi
albina
muzicantul – descriere – nebun

Totu-i mic în astă ţară răutateà numa-i mare.
Totu-i mic şi numai lipsa de caracter este mare.
În oraşul cel de băi
Unde muntele ridică
Fruntea-n ceruri mai întăi.

De s-ar întâmpla altfel... atunci cerul ar fi drept.

Scanned with CamScanner

Când subţire şi gingaşă
Ea venea încetişor
Şi pe banca cea pustie
Şedea dânsa binişor.

Ici subţiri, dincol' adânce
Glasuri se-nglotesc în cor
Curg cu toate de-mpreună
Ca şivoaie de izvor.

Şi-n amestecul lor mândru
Parcă-s râuri de norod
Ce cu preoţii în frunte
Trec cântând pe-acelaşi pod.

Valuri, valuri repezi, zilnic
La un semn se poticnesc
Apoi iar încet şi gingaş
A lor capete ivesc.

Şi merg una câte una
Când subţire când mai grav
Se-mpreună se dispreun
Gungurind duios, suav.

*

COMENTATORUL: 4 iulie 1876. La rubrica *Noutăţi* şi sub titlul **Teatrul de vară (În contra influenţei franceze asupra teatrului românesc)**, Eminescu îşi începe în *Curierul de Iaşi* cariera de critic teatral.

EMINESCU: **„Actorii tineri ai teatrului naţional au rădicat în grădina cafenelei «Chateau aux fleurs» o scenă mică, pe care execută cu mult succes mici piese într-un act şi canţonete înaintea unui public, adesea foarte numeros. Piesele sunt în genere bine alese. D-nii Ma-**

Scanned with CamScanner

nolescu, Ionescu, Arceleanu şi Alexandrescu au fiecare câte un teren deosebit de comic, pe care câteodată ce-i drept îl părăsesc, dar în genere ei reprezintă roluri, cari convin mai bine talentului lor. Aceasta ar trebui s-o urmeze întotdeauna şi atunci teatrul românesc ar sta foarte bine. Constatăm cu plăcere că aceşti tineri, cu totul în antiteză cu vechii rutinari ai teatrului nostru, vorbesc natural, au ceea ce se numeşte *l'art de causer*, ceea ce în vremi trecute afară de Millo n-o mai avea nimenea...".

COMENTATORUL: Criticul vede în aceasta...

EMINESCU: „Un început de emancipare de nefasta influenţă franceză, cu toate ideile ei pe dos despre clasicism, cu mişcarea ei pe cataligi, cu vorba afectată şi pronunţia falsă".

COMENTATORUL: Dacă nu gustă şi nu apreciază „dramele lui Racine şi Corneille şi cum se mai numesc acei iluştri mergători pe cataligi", în care vede „nişte imitaţii slabe şi greşite ale tragediei antice", Molière, în schimb, i se pare superior, pentru că acesta „n-a avut alt profesor decât natura şi de aceea e clasic în farsele sale chiar". În încheiere, Eminescu cere să fie „culese vechile traduceri" din Molière, Goldoni şi Kotzebue, întoarcerea deci (cum o făcuse şi în articolul din 1870 Repertoriul nostru teatral) la un „repertoriu cu limbă sănătoasă şi de atât efect", care ar putea curăţa scena românească de „florile exotice şi de senzaţie ale teatrului francez modern".

*

COMENTATORUL: 22 august 1876. Eminescu publică cronica **Teatrul evreiesc**, considerată actul de naştere al teatrului idiş din ţara noastră şi un document de prim ordin pentru istoria teatrului evreiesc mondial:

EMINESCU: „Despre piese avem puţine de zis, ele nu reprezintă vreun mare interes dramatic, dar jocul actorilor a fost excelent. Astfel, în piesa a doua (*Filosoful amorezat şi hasidul luminat*) actorul ce joacă pe hasid a reprezentat atât de fidel pe evreu cum îl vedem în toate zilele, apucat, cu vorbă repede şi măsurată, încrezut, râzând

Scanned with CamScanner

iute şi clipind din ochi, încât trebuie să-i recunoaştem mult talent. În piesa a treia (*Socrul şi ginerele*) ginerele a fost jucat de un alt actor, pe care-l credem cel mai talentat din trupa toată. El a jucat pe evreul *uimit*. Socrul e unul din aceia cari vrea să scoată neamul său la lumină, deci a luat ginere pe un fel de studiosus theologiae, om cu totul netrebnic şi uimit de învăţătura talmudistică. Acest rol a fost jucat în mod foarte caracteristic. Ridicând sprâncenele adesea în sus şi făcând creţi pe frunte, cu barba neagră, tunsă în mod deosebit, lung şi slab, vorbind şi cântând natural, ne-a arătat un adevărat prototip de minte pe dos şi netrebnicie".

*

COMENTATORUL: În perioada respectivă, Eminescu scria, să ne amintim, pe acele imprimate ale prefecturii judeţului Vaslui, comedia **Gogu Tatii**, în care înfăţişează şi un evreu, personajul Leizer Zolzangesind, proprietarul hotelului **„La birliki de aur"**. Această urmă în proiectele dramaturgiei sale nu este oare un ecou al frecventării Teatrului evreiesc ieşean, implicit al acestui **„adevărat prototip de minte pe dos şi netrebnicie"**?

Scena II

Leizer

E guten tag. Dimiavoastre sunteţi de ici de la curti?

Vultureanu

Noi...

Intentaţionem

Se-nţelege! Mai întrebi! (încet) **Sst! Poate aflăm ceva de la jidan.**

.....

Leizer

Vin să cer de la Kikonă Kostachi Suppapuc parale a miu... dacă de, bini, dacă nu dă, strig ghivalt...

Intenaţionem

Măi jidane ... d-apoi dacă te-a bate?...

Scanned with CamScanner

Leizer

Si mă bate? Ei vei! Si mi bată, iu nu vrai dechit si mi bată... Eu sunt Untertan nimţeschi – si chind mă tragi de urechi pi mini, ţipi toată Evropă... (...) Crez dimiata chi noi n-avem puteri? Ei vei... (...) Si ştii dimiata cine esti stăpân în ţara Moldovii? Crezi că rumun? Rumun bun si are, rumun bun la praşăli... rumun nu stăpân. Stăpân ist Leizer Zolzan – gezind.

Intentaţionem

Şi cât ai să iei?

Leizer

Nimichi totî... Patrăzeci de galbăn. Eftin, tari eftin. Poftim sichiteală.

.....

Intentaţionem

Geaba... Acu nu poţi să vorbeşti cu dânsul. (...) Îi bolnav.

Leizer

Îi bolnav?... Da de ce-i bolnav... Pentru că am iu să iu parali?

Intentaţionem

Da nu striga aşa.

Leizer

(strigând)

Cine strigă? Iu strig? El strigă, strigă că iu strig. Eu vreu numa parale-a miu... Eu nu strig.

*

COMENTATORUL: 19 noiembrie 1876. La rubrica *Diverse*, sub titlul **Teatru**, Eminescu scrie cronica dramatică a spectacolului „**Două orfeline**“:

EMINESCU: **„În marginile restrânse, pe cari ni le impune natura acestui ziar, voi încerca a da seamă despre succesul reprezentaţiei dramei *Orfelinele*, succes pe care în n-rul trecut l-am numit deplin. În sine, drama compusă cu recunoscutul talent tehnic al autorilor francezi, cu această măiastră creare de situaţii interesante şi variate,**

Scanned with CamScanner

cu treceri repezi de la peripeţii dureroase la altele mângâioase, poetice ori pline de duioşie, a ţinut vie atenţiunea publicului în timp de trei ore. Actorii identificându- se cu rolurile lor au produs în public acel efect, pe care fiziologul îl priveşte ca o adevărată minune a naturei omeneşti, dar pe care numai simţământul adevărat, nu afecţia, îl poate produce. Este în taina construcţiei sistemului nervos omenesc de a reproduce în mii de oameni simţemintele, ce se petrec într-adevăr în unul singur şi dacă succesul piesei a fost deplin, se poate conchide cu siguranţă că actorii s-au identificat în rolurile lor, s-au simţit a fi aievea ceea ce autorul prescria să fie...“

COMENTATORUL: Tot despre teatrul francez scrie Eminescu şi la 28 noiembrie 1876, când publică o cronică la spectacolul *Ecaterina a II-a,* singura cronică ce există în lume despre această comedie bine construită, cum apreciază criticul, comedie căreia îi lipseşte însă...

EMINESCU: **„Tot ce înfrumuseţează şi constituie meritul nepieritor al unei piese: caracterizarea energică, farmecul limbei, c-un cuvânt poezia-i lipseşte. O proză elegantă, nimic mai mult“.**

COMENTATORUL: Şi tot în numărul din 28 noiembrie 1876 al *Curierului de Iaşi*, la rubrica *Noutăţi*, Eminescu publică o notiţă anticipativă, cum procedează de regulă, anunţând spectacolul după comedia lui Gogol *Revizorul general.* Sub impresia lecturii *Sufletelor moarte,* el scrie:

EMINESCU: **„Comica lui Gogol e irezistibilă şi unită cu toate acestea cu un fond nepătruns de melancolie, cu un simţământ adânc al patimilor şi durerilor ce mişcă această lume“.**

*

COMENTATORUL: 5 decembrie 1876. Apare cronica propriu-zisă a spectacolului, ce marchează o dată de pionierat în ceea ce priveşte comentarea operei lui N. Gogol la noi:

EMINESCU: **„Gogol e după unii cel mai original, după alţii cel mai bun autor rusesc. Lucrul stă însă astfel: el şi-a-nrădăcinat în minte viaţa reală a poporului rusesc; tipurile sale sunt copiate de pe**

Scanned with CamScanner

natură, sunt oameni aievea, precum îi găseşti în târguşoarele pierdute în mijlocul stepelor căzăceşti. Toate popoarele au aseminea scriitori, deşi nu toţi au compus câte o piesă de teatru. La germani Fritz Reuter, la americani Bret Harte, la unguri Petöfy, la români, pentru ţăranul din Moldova Creangă, pentru crişăni Slavici, pentru spiritul şi viaţa târgoveţilor întrucâtva Anton Pann. Scrierile unor asemenea sunt greu, adesea cu neputinţă de tradus, de aceea va fi uşor de-a vedea că localizarea piesei de către advocatul din Bucureşti, d. P. Grădişteanu, făcută după o traducere, căci numitul domn nu ştie ruseşte, nu va avea o valoare tocmai însemnată.

Se înţelege, cum că prin caracterizarea de mai sus am voit să arătăm genul scrierei lui Gogol, nu să-l comparăm pe el cu alţi autori de acelaş gen, decât cari cel rus poate fi mai însemnat...

Piesa aceasta este, după cum uşor se putea prevedea mai mult *epică* decât dramatică, căci toţi scriitorii populari sunt mai mult epici, de la Homer începând şi până la Fritz Reuter. Nu este dar vorba de lupte sufleteşti deosebite, de încurcături dramatice, precum le leagă şi dezleagă autorii franţuji, nu de un plan, care să-ţi ţie interesul încordat până la fine. Ca toţi scriitori, care nu se silesc să ne spuie ceva, pentru a ne procura petrecere, ci care au de spus ceva adevărat, fie chiar un trist adevăr, Gogol nu vânează nicăieri efectul, pentru că el n-a scris pentru tantieme, nici pentru succes, ci pentru că i-a plăcut lui să scrie, cum simţea şi vedea lucrurile, fără a se preocupa mult de regulele lui Aristotel. Şi, după a noastră părere, bine a făcut. Interesul febril pe care ni-l insuflă comediile franţuzeşti moderne, în care planul piesei se-ntemeiază sau pe adulteriu sau pe încercări de adulteriu, făcând din păcatele femeilor şi bărbaţilor picanterii dramatice, pipărate cu expresii lunecoase şi situaţii şi mai lunecoase, toate acestea Gogol nu le cunoaşte. Ai într-o răsadniţă doesebite seminţe, cade o ploaie şi toate răsar în plină lumină, fiecare în felul ei. Ai şi aici o răsadniţă de oraş provincial, în care toţi dormitează în păcate moştenite, fără ca lumea să se preocupe mult de ei... când, iată că apare un revizor şi toate aceste plante s-arată pline, greoaie, de-a dreptul pe scenă şi cunoşti că nu-i între ei nici o

Scanned with CamScanner

imitaţie din carton, nici un caracter afectat – răutatea şi înjosirea omenească s-arată aşa cum sunt, şi râdem de ele...

Natura şi adevărul sunt serioase. Oricât de ridicule ni s-ar părea în costumul lui Momus, mizeria, nimicnicia caracterelor omeneşti şi înjosirea lor pot produce veselie, dar aceasta va fi însoţită de o tristă rezonanţă ca ariile de danţ ale compozitorilor germani. De aceea s-a şi observat că umoriştii cei mai veseli în scrieri, actorii cei mai comici pe scenă sunt între cei patru pereţi ai lor trişti şi ipocondrici. Gogol însuşi, cel mai glumeţ scriitor al ruşilor, a avut în suflet un fond de nepătrunsă melancolie, care au fost în stare să-i nimicească spiritul sub greutatea ei...“

COMENTATORUL: În finalul acestei memorabile cronici, Eminescu observă cu tristeţe:

EMINESCU: „... Sala bine iluminată şi încălzită (...) şi cu toate acestea privitori puţini. Această anomalie ar merita o critică îndestul de aspră, dacă... dacă ne-am fi făcut vrodată iluzii mari asupra gusturilor care domnesc la noi“.

*

COMENTATORUL: Cu proximul prilej însă, la 22 şi 24 decembrie 1876, când comentează spectacolele *Cerşitoarea, Paza bună trece primejdia rea, Doi surzi* şi *Ucigaşul*, Eminescu face această „**critică aspră**“:

EMINESCU: „...Direcţia (Teatrului Naţional), ţinând sama de gustul publicului de Duminecă, dă în aceste zile piese de spectacol în câte cinci acte, adică romane dramatizate. Deşi în princip potrivnici acestor piese, cari reprezintă dramatizarea tuturor cazurilor prevăzute şi pedepsite de articolele respective ale codului penal, totuşi trebuie să-i dăm drept Direcţiei că urmează gusturile publicului şi s-o spunem verde că teatrul chiar aşa cum este e prea bun pentru publicul nostru. Căci într-adevăr un public, care strâmbă din nas, îndată ce vede repetându-se de două sau trei ori o piesă bună, şi aşteaptă cu nerăbdare tot lucruri nouă, crezând

Scanned with CamScanner

pe actori cai de poştă, un public ce aplaudează piesele rele şi primeşte cu multă răceală pe cele bune, care prin eventuala sa nepăsare sileşte pe Direcţie să deie trei piese nouă pe săptămână, un asemenea public pierde dreptul de-a avea un teatru bun şi ne mirăm cum de actorii, demoralizaţi prin asemenea muncă de salahor, unde orice idee de artă dramatică e subordonată trecătoarei petreceri, îşi mai dau silinţă de-şi ştiu încalte rolurile".

*

COMENTATORUL: 4 martie 1877. La rubrica *Noutăţi,* Eminescu scrie anticipativ despre un spectacol după piesa *Iudita şi Olofern* de Eugène Scribe, dat în beneficiul tinerei actriţe Ana Dănescu, în care criticul vede una din marile speranţe ale teatrului românesc. Aici Eminescu pune din nou problema repertoriului şi a publicului:

EMINESCU: **„...Este vrun teatru naţional c-o existenţă asigurată, care să-şi urmeze calea c-un repertoriu ales, neatârnând de publicul mare? Este vrun repertoriu, în care fiece figură să fie eternă, încât actorul să-şi poată însuşi «capitalul de roluri» potrivit cu talentul său, singura avere pe care un talent şi-o poate câştiga? Nu. Fiecare director e silit să deie sau piese de senzaţie, pline de crime, dureri fizice, boale şi lipsite de caractere dramatice, sau alegând o cale şi mai rea să deie farse obscene în chiotele unui auditoriu foarte primitor de-asemenea hrană, care nu apelează la inteligenţă sau la inimă, ci la simţuri mult mai josnice..."**

*

COMENTATORUL: În fine, la 20 martie 1877, Eminescu publică, la rubrica *Revista teatrală*, ultima sa cronică dramatică din *Curierul de Iaşi*, ocupându-se de spectacolele de încheiere a stagiunii. Scriind despre montarea piesei *Moartea lui Petru cel Mare* de Eugène Scribe, autor care, după Eminescu, poate figura cu piese, alături de cele ale lui Shakespeare, Molière şi V. Hugo, în repertoriul permanent al teatrului românesc, el arată:

Scanned with CamScanner

EMINESCU: „...De câte ori vedem câte-o piesă grea, reprezentată cu atâta cuviinţă, precum cea de joi, ne vine din nou în minte întrebarea repertoriului, pe care am ridicat-o de atâtea ori în coloanele acestei foi. Teatrului românesc îi trebuie un capital de piese bune, actorilor un capital de roluri potrivite cu talentul şi fizicul lor. Din mijlocul nestatorniciei gustului public şi al serilor sacrificate petrecerei uşoare şi casei, trebuie să se ridice partea statornică a instituţiei, un mic repertoriu ales, dat din când în când, care să formeze miezul vieţei adevărat artistice şi începutul unui teatru naţional, vrednic de un asemenea nume...“

*

COMENTATORUL: Sub presiunea unor atari gânduri, Eminescu revine, în laboratorul său tainic, asupra proiectelor istorice, concepând o nouă structură dramatică, în stare să înfăţişeze strălucirea domniilor moldave, amestecând de astă dată „**Comedia cea de obşte**“ cu povestea Cenuşăresei şi cu istoria alaiului voievodal muşatin:

Cenuşotcă

Persoanele

Udrişte
Socol Pârvul
(Lupea Cocuz) Săbau Gliga
(Toader) Lupăşteanu, fost vornic de poartă şi stăpân pe cetăţuia Moara Guzganilor.
Bogdana, Crăciuna, Tudora.
Alesandra,
Oxana, fetele lui
Zamfira,
(Anca) (Anghelina)
(Irina) numită *Cenuşotcă*, fata lui Ştefan Murgul, fost pârcălab al Cetăţii-Albe, orfană în casă la Toader Lupăşneanu.
(Dan Voievod) (Gelu) Dan Voievod, fecior domnesc din neamul Muşatin.

Scanned with CamScanner

(Ştefan din Vânturi, cititoriu de zodii)
Isac din Besericani, cititoriu de zodii
Pepelea, măscărici a lui Vodă
Vladislav (Bzmiajnie), negustor leah
Hagi Manuk Balamuk, negustor arman
Leizer Nespolowitzer, Nespopolikontzer } negustor jidov
Avram Nespalat.

*

COMENTATORUL: Pe o filă de manuscris, scrisă cu creionul, această „autobiografie" ironică:

„D. Michalis Eminescu, vecinic doctorand în multe ştiinţe nefolositoare, criminalist în sensul prost al cuvântului şi în conflict cu judecătorul de instrucţie, fost bibliotecar când a şi prădat biblioteca, fost revizor la şcoalele de... fete, fost redactor en chef al foii vitelor de pripas şi al altor jurnale necitite colaborator".

*

COMENTATORUL: 21 august 1877. Războiul pentru independenţă. Armata română trece Dunărea şi intră în foc, folosind pentru prima oară în lume pe un câmp de luptă „Mitralieuzele", adică mitralierele.

*

COMENTATORUL: 13 octombrie 1877. Eminescu îşi dă demisia de la **„foaia vitelor de pripas"** şi, în urma chemărilor repetate ale lui Slavici şi Maiorescu, vine la Bucureşti în redacţia ziarului *Timpul*.

*

COMENTATORUL: 12 noiembrie 1877. Eminescu îşi face „intrarea"

Scanned with CamScanner

la ziarul bucureștean cu o cronică dramatică demolatoare la adresa pieselor lui Frédéric Damé *Visul Dochiei* și *Ostașii noștri*, cu care Teatrul Național își deschisese stagiunea. În spectacole jucau și fostele „colege" ale lui Eminescu din perioada când fusese sufleur: Eufrosina Popescu și Maria Vasilescu, acum prim-vedete.

Cronica, memorabilă întrutotul ca pamflet, devine la un moment dat direct acuzatoare:

EMINESCU: „Este permis ca un scriitor să se folosească de nenorocirea țării pentru a atrage pe public la... panoramă? Este permis ca un război, nesfârșit încă, să fie pus pe scenă, pentru ca agitația naturală a publicului să dea salve de aplauze, pe care autorul în împrejurări normale nu le merită?

Dar la Gorni Etropol, la Bivolari, la Plevna, la Rahova, comedie se joacă? Soldații, cari sunt meniți poate a merge în foc, sunt aduși pe scenă, pentru ca spre petrecerea publicului să-și arate meșteșugul, ca gladiatorii vechi. Plaudite Quirites!"

COMENTATORUL: În aceeași zi, Fr. Damé îi trimite lui Eminescu o scrisoare în care îi cere să îndrepte nedreptatea făcută, criticându-i piesele. Îl acuză de ură neîntemeiată:

FR. DAMÉ: „Ura este totdeauna cea mai rea povățuitoare. Dar vă întreb, ce va să zică ura în contra unui om care nu vă cunoaște, pe care nu-l cunoașteți și care nu v-a făcut nimic".

COMENTATORUL: 15 noiembrie 1877. Eminescu publică în *Timpul* scrisoarea lui Fr. Damé, urmată de răspunsul său plin de revoltă:

EMINESCU: „Mihai, Ștefan și Mircea sunt în gândul nostru niște chipuri atât de sfinte în măreția lor, încât ne cuprind fiori, când le privim; vine apoi un om neastâmpărat și străin de pietatea noastră, vine la aceste sfinte icoane, le târăște prin noroiul zilei, face din ele niște caricaturi puse la vânzare și apoi zice că nu ne-a făcut nimic. Da, nimic nu ne-a făcut, a luat numele Domnului în deșert.

Iar astăzi ostașii noștri se aruncă cu bărbăție în luptă; pământul se cutremură sub picioarele lor; cad și iarăși cad și totuși merg înainte; lumea întreagă este uimită; un fior de jalnică și totuși senină

Scanned with CamScanner

mândrie înalţă sufletele tuturor românilor; în clipa aceasta vine un om şi îşi bate joc de acei oşteni, vine un om şi face marfă de vânzare din senina mândrie a românilor, apoi zice că nu ne-a făcut nimic".

*

COMENTATORUL: Decembrie 1877. Eminescu publică celebrul ciclu de articole **Icoane vechi şi icoane nouă**, cât şi *„acel articol faimos"* (Negruzzi), de un mare răsunet în timp, **Dorobanţii**:

EMINESCU: „Au sosit în Bucureşti Dorobanţii de pe câmpul de război. Aceşti eroi, cu care gazetele radicale se laudă atâta, sunt mulţumită guvernului goi şi bolnavi. Mantalele lor sunt bucăţi, iar sub manta cămaşa pe piele, şi nici cojoc, nici flanelă, nici nimic..."

Scanned with CamScanner

1878

COMENTATORUL: 28 ianuarie 1878. **Reprezentaţiile Rossi** se intitulează scurta cronică dramatică, pe care Eminescu o publică în *Timpul*, despre spectacolele date la Teatrul Naţional de vestitul tragedian italian Ernesto Rossi, cu *Othello*, *Hamlet* şi *Regele Lear*:

EMINESCU: **„Cu multe schimbări făcute scrierii asemenea am trebui să fim înţeleşi. Dar mulţămitori precum suntem pentru arta adevărată, renunţăm de mai nainte de a-l vedea pe Shakespeare interpretat ca întreg; aşa îl văd ochii sufletului nostru şi ne declarăm cu asupra de măsură învinşi de jocul puternic al marelui maestru italian".**

*

COMENTATORUL: 10 februarie 1878. Eminescu îi scrie lui Negruzzi, printre altele:

EMINESCU: **„Junimii de aici i s-a stricat rostul cu Rossi. Pân-la venirea acestui genial actor, ţineam regulat vinerea şedinţă în cari s-a citit aforismele lui Schopenhauer, capitole din Bălcescu, o nuvelă a lui Slavici *Gura satului*, o traducere în versuri a lui *Ruy Blas*, apoi versurile mele ce vi le trimet, c-un cuvânt Junimea de aici a mers pân-acuma strună. De la venirea lui Rossi, serile toate ale săptămânii sunt prinse..."**

*

COMENTATORUL: Sub influenţa, probabil, aceluiaşi Shakespeare (trăit acum prin Rossi), dar mai ales urmărit de numele Muşatin, Eminescu plănuieşte un nou ciclu dramatic, însemnându-şi următoarele titluri de compuneri:

Scanned with CamScanner

Muşat şi codrul

Visele unei nopţi de vară
Muşat în biserică
Muşat la domnie
Muşat în război
Muşat şi cititorul de zodii
Muşat şi vitejiile de pe cale

*

Muşatin şi codrul

Săraca ţară de sus
Toată faima ţi s-a dus!
Acu cinci sute de ani
Numai codru îmi erai...
.....
Ştefan Vodă tinerel
Trece puntea singurel
Cu peptarul de oţel,
Cu cuşma neagră de miel,
Drag i-e codrului de el!
.....
Codrul i se închina
Şi din ramuri clătina:
„Hei Muşatin, măi Muşatin,
Voios ramurile-mi clatin
Şi voios ţi-aş cuvânta
Să trăieşti, Măria-ta...
Hai, Muşat, să ne-nţelegem
Şi-mpărat să mi te-alegem
Împărat izvoarelor
Şi al căprioarelor
.....
Tu să ştii, iubite frate,

Scanned with CamScanner

Că nu-s codru ci cetate
Dar de mult sunt fermecat
Şi de somn întunecat,
Numai noaptea când soseşte
Luna-n cer călătoreşte,
Umbra-mi toată mi-o petrece
Cu lumina ei cea rece,
O, atunci din corn îmi sună
Toţi copacii împreună,
Sună jalnic frunza-n lună
Iar lumea mea s-adună,
Căci copac după copac
Toţi deodată se desfac.
Din stejar cu frunza deasă
Iese mândră-o-mpărătească
Cu păr lung pân' la călcâie
Şi cu haine aurie,
Mândră-i este rochia
Şi o cheamă Dochia!

*

COMENTATORUL: La **Proiecte cu Muşatini**, prezentate în aceeaşi sărbătorească haină poporană, va lucra şi în anii următori:

Dragoş Vodă cel Bătrân

Dragoş Vodă cel Bătrân
Pe Moldova e stăpân
Şi domnind cu toată slava
Şade-n scaun la Suceava,
La Suceava lăudată
Cu ziduri încunjurată,
Zid de piatră-nalt şi gros

Scanned with CamScanner

Că pe el merg cinci pe jos
Şi au loc cu de prisos;
Că merg trei călări alături
Şi mai au loc pe de lături
Caii mândri să ni-i joace
Când încolo, când încoace.

*

Muşat şi ursitoarele

Sub vântul rece-al amorţitei ierne
Îşi pleacă codrul crengile-ncărcate;
Sub alba-i haină câmpul se aşterne,
Cu stele dulci e bolta presărată;
Din fundul lumii, ce se pierde-n zare,
Prin rumeni aburi luna se arată
Iar din bordei ce stă lângă cărare,
Prin ochiul prins unei fereşti rotunde
Se-aude plâns, se vede luminare
Şi în căldura locuinţei scunde
O mamă mişc-un leagăn cu piciorul
Şi la scânciri c-un cântec ea răspunde:
.....
– O, ursitori, a căror daruri plouă
Asupra lumii-ntregi, mai staţi o clipă
Şi ascultaţi rugarea spusă vouă
.....
Lui dăruiţi ce nu aţi dat altora
Un dar nespus de scump ce n-are nume
Ca să răsar asupra tuturora...
.....
Tu chemi blestemul nenduratei ierne
Pe capul lui cel tânăr, nenţeleapto!
Tu-i ceri durerea unei vieţi eterne.

Scanned with CamScanner

Da, sus la cer privirea ta îndreapt-o!
Plinită e dorința ta nebună.
Și ziua neagră peste el așteapt-o.
Căci i s-a dat să simtă-ntotdeauna
Un dor adânc și îndărătnic foarte
De-o frumusețe cum nu e nici una
Și s-o ajungă chiar e dat de soarte,
Căci tinereță neîmbătrânită
Îi dăruim și viață făr' de moarte.
Dar neîntrupat e chipu-acei iubite
Ca și lumina ce în cer se suie
A unei stele de demult pierite:
El n-a fost când era, el e când nu e.

*

COMENTATORUL: 6 octombrie 1878. Cu titlul **Teatrul Românesc**, Eminescu publică în *Timpul* un articol prilejuit de deschiderea stagiunii:

EMINESCU: **„Traducția melodramei *Fiica lui Tintoretto* se datorește unei pene strălucite, ce nu pentru întâia oară păcătuiește numai de hatârul muzelor românești.(...) Și se poate zice într-adevăr că e o traducție minunată, de vreme ce traducătorul, anume d. Frédéric Damé nu știe, nu poate să știe românește. (...) Întâiul teatru românesc din țară, cârmuit de membrii din Academia românească, pe a cărui scenă se vorbește o limbă ce numai românească nu-i, e cam ciudat lucru, ce-i drept. Și de aceea, nici nu putem crede, că onor, direcția generală a avut ceva în știre despre traducția minunată a d-lui Fr. Damé, cu care s-a deschis alaltăieri seara stagiunea teatrală...“**

*

COMENTATORUL: 2 noiembrie 1878. Eminescu scrie despre spectacolul cu piesa *Despot vodă* de V. Alecsandri:

Scanned with CamScanner

EMINESCU: „E fără nici o contestare, drama cea mai bună care s-a scris în limba noastră, plină de acţiune, ici de puternice, colo de gingaşe simţiri, dar pe deasupra tuturor calităţilor acestora, versul şi limba privighetorii de la Mirceşti răpeşte auzul şi simţirile".

*

COMENTATORUL: 12 noiembrie 1878. I.L. Caragiale, adus de Eminescu în redacţia *Timpului*, citeşte la „Junimea" piesa *O noapte furtunoasă*, pe care o va citi peste două săptămâni şi la Junimea ieşeană, de faţă fiind şi Eminescu. Ce părere o fi avut poetul despre comedia lui Caragiale, n-o vom şti, din păcate, niciodată.

Scanned with CamScanner

1879

COMENTATORUL: 18 ianuarie 1879. Eminescu participă la premiera spectacolului cu piesa *O noapte furtunoasă* la Teatrul Naţional. Succesul este sărbătorit apoi până după miezul nopţii la Maiorescu.

*

COMENTATORUL: 19 ianuarie 1879. O notă apărută în ziarul *Românul:*

„Vârful cu dor. *Acesta e titlul unei opere în trei acte care se va reprezenta în curând la Teatrul cel Mare de artiştii italieni.*

Această operă a fost scrisă la Sinaia şi este subsemnată de F. de Laroc. Se asigură că sub acest pseudonim s-ascunde o pană ilustră, un nume venerat, o persoană augustă, pe care autorul Visului Dochiei *o numeşte «La plus Grande et la Meilleure».*

Vârful cu dor *a fost scrisă în versuri nemţeşti şi e tradusă de d. Eminescu în româneşte şi de d. Paganini, bibliotecarul Universităţii, în italieneşte".*

*

COMENTATORUL: 25 ianuarie 1879. Şi *Timpul* anunţă sub titlul *Teatrul român:*

„Pentru mîne, joi, se anunţă reprezintarea, pentru întîia oară a operei Vârful cu dor, *care, în lipsă de cântători români, se va cânta de artiştii trupei italiene".*

*

COMENTATORUL: 27 ianuarie 1879. După reprezentaţie, cronicarul obişnuit de la *Românul*, Fr. Damé, scrie, printre altele:

FR. DAMÉ: „Dacă traducătorul, d. E-scu, a ţinut a fi original, poate

Scanned with CamScanner

să fie sigur că a reuşit; dar este originalitate şi originalitate; aceea a traducătorului Vârfului cu dor *a constat în a nimici, prin forme neauzite şi printr-o versificare nemaipomenită, toate graţiile naive ale textului german... textul românesc nu dă nici o idee despre opera originală. Se zice că traducerea italiană, de care s-au servit ieri seara artiştii operei italiene, e mult mai bună".*

*

COMENTATORUL: În articolul *Carmen Sylva şi românii* (1892), Delavrancea va scrie:

B. DELAVRANCEA: „Numai doi oameni au îndrăznit să-i prezinte respectuoasele lor observaţiuni: Poetul Eminescu şi bătrânul om de stat Mihail Kogălniceanu. Eminescu, după ce a tradus o nuvelă a suveranei, a spus, cu sinceritatea lui originală, că nu ar fi bine să o publice, iar Mihail Kogălniceanu, ascultând lectura piesei Meşterul Manole, *a observat m.-sale că opera nu ţine seama de adevărul istoric, nici de frumoasa legendă a poporului şi de-aceea ar fi bine ca să nu o reprezinte în România. Nu ştim întrucât Eminescu a avut dreptate, piesa însă reprezentată la Viena, cu tot sprijinul augustei scriitoare şi cu toate condescendenţele Curţii imperiale, a căzut de la prima reprezentaţie".*

*

COMENTATORUL: În cazul piesei *Vârful cu dor* deci...

D. MURĂRAŞU: „Nu avem a face cu o traducere fidelă, ci cu o prefacere a originalului în aşa fel încît a putut să pară recenzentului Damé o lucrare nouă, aparţinând lui M.E.-scu..."

COMENTATORUL: Însuşi Eminescu, într-o însemnare (Ms. 2254, f. 125 a), remarcă **„încurcătura interioară şi exterioară"** în care s-a aflat „Maestra" – Carmen Sylva, alias F. de Laroc, când a chibzuit la transpunerea în germană după povestirea populară a ciobanului din Bucegi.

Scanned with CamScanner

Vârful cu dor

Baladă română. În trei părţi. Textul de F. de Laroc. Muzica de Zdislaw Lubicz. Traducere română de M. E-scu.

Baladă

Dintre Carpaţi se-nalţă
Un munte pân' la nori,
Vârful cu dor şi astăzi
Se cheamă de păstori.

Din umezi văi, din codri
Cu umbrele adânci
De fagi podoabă-nalţă
Pe umerii-i de stânci,

Iar piscu-i străluceşte
Cu flori acoperit;
Acolo-n vremea veche
Un tânăr a murit;

O iarnă petrecut-a
În codru singurel
Păn' ce un dor de moarte
Topi inima-n el.

Şi iată câte astăzi
Din oameni mai ascult,
Că s-a-ntâmplat acolo
În vremea de demult.

*

COMENTATORUL; 6 iulie 1879. Carmen Sylva le-a citit soţilor Kremnitz ultima ei lucrare dramatică, *Sapho*, şi acum Mite Kremnitz îi scrie lui N. Gane, împărtăşindu-i speranţa că principesa îi va da o copie pentru ca „*Eminescu să o traducă în româneşte*".

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: Octombrie 1879. Iată acum o mărturisire a unui amic...

ZAMFIR ARBORE: *„Amicul meu, răposatul Mihai Eminescu, mi-a citit la locuința sa de pe Calea Victoriei, de lângă Calea Griviței, începutul dramei sale* **Bogdan Dragoș**, *pe la 1879; îmi aduc aminte că era toamnă; la cetire a fost de față și C. Bărcănescu, care încercase a ni cânta o doină, cuvintele fiind scrise de răposatul Mihai...*"

*

COMENTATORUL: Pe **„masa de brad"** o piesă enigmatică, amestec de elemente biografice, viață de familie, urme infraestetice, ca în scena parodiată din *Iliada,* de o savoare eminesciană inconfundabilă:

Minte și inimă

– Ce privești în jos smerită,
Că te mânii, te prefaci,
Când îți zic că el îți place
Și că tu de mult îi placi.

Voi jucați în comedie
Rolul vostru de-nțelept,
Dar de ce unul la altul
Vă uitați atât de drept?

De ce, când pe neașteptate
El sosește uneori,
Rumenirea face locul
Unei gingașe palori;

Și privești cu ochi nesiguri,
Sânul crește făr' să vrei?
Dar vă stingeți dupăolaltă...
Comedie, dragii mei...
.....

Scanned with CamScanner

Ana

Povesteşte chiar din capăt să te văd dacă o ştii...

Muţi

E! Achil şi Agamemnon îşi spunea grobienii.
Şi atunci bătrânul Nestor prinde-a spune la poveşti,
Pe-amândoi îi probozeşte cu cuvinte bătrâneşti.
Împrejur sta toţi elinii, steteau preoţii şi regii
Iară Nestor ţine una... ştii mata cumu-s moşnegii.
Iar Achil pe Agamemnon suduindu-l zice: „Câne!
Mi-i lua tu pe Brizeis, dar uitată nu-ţi rămâne.
Las' tu, lasă, măi jupâne, ştiu eu bine ce-am să-ţi fac,
Să-mi cazi tu odată-n labe, ş-apoi las', că-ţi vin de hac".

Ana

Bun, frumos! Dă-i înainte! Suduie ca un muscal.

Muţi

Singură ai spus, mamaie, că Homer îi natural,
Şi ne-ai zis să spunem toate, ia aşa cum se grăieşte,
Ş-apoi tot eu îs de vină?

Ana

Natural, nu mojiceşte. Spune tu, Bibi...

Bibi

Mamaie, eu ştiu tocmai cum e-n carte.

Ana

Şi aşa se şi cuvine, spune, Bibi, mai departe.

Bibi

Cum Achil şi Agamemnon înde ei se tot sfădéu,
Vine Nestor şi-amânduror le ţinu apoi de rău:
Pe-Agamemnon îl împacă, pe Achil îl îmblânzeşte,
Cu acesta pe Brizeis să o dea se învoieşte
Dar îi spune dinainte să nu cerce de cumva
Preste Brizeis, din avere-i să s-atingă de ceva...
Iar Ulis luă pe Chriseis, şi-n corabie suind,
Merge la preotul Chrise, fata-n mânile lui dând,
I-a adus tauri de jertfă, şi convoi iar la achei
Cu preotul lui Apolo să-i împace iar pe ei.

Scanned with CamScanner

Ana

Vezi, măi badeo, cum se spune? Limpede, frumos, cu şir.

Muţi

Ce mai treabă; a-nvăţat-o pe de rost din păr în fir.

Ana

Tu *nu* ştii să-nveţi tot astfel... Te opreşte cineva!
Dară nu *vrea* cuconaşul, asta-i... Spune, fata mea.

Bibi

Crainicii lui Agamemnon, ei asemeni se luară
Pe Brizeis s-o aducă... dar Achil stătea afară
Lângă cort, şi să i-o ceară frică li-i şi nu le vine.
Ci Achil nu-i mai încearcă şi cu ea de mână vine.
Şi le-o dă în seamă...

Muţi

Prostul! Numai gura e de el.
De-o iubeşte pe Brizeis, de ce-o dă ca un mişel?
I-aş fi dat eu lui mireasă... – să fi fost eu acolò –
Îi umpleam de bodaproste, de nu ştiau încotro,
Îi făceam pe toţi tocană, rupeam gâtu ca la vrăbii
Şi-mi duceam apoi acasă Mirmidonii pe corăbii.

Ana

Foarte rău şi fără cale, dragul meu... Şi nu-ţi ascunz
Chiar nesuferit eşti astăzi, îndărătnic şi – răspunzi.
Povesteşti prost... Din franceză mai că n-a ştiut nici bechi,
Doamne, cum nu ai un dascăl, să te tragă de urechi.
Mergi, Bibi, la Marioara ca să-ţi dea ţie plăcinte,
Iară leneşului celui chiar nimic, să ţie minte.

Muţi

Dar de ce-a dat pe Brizeis, spune, mamă, îi cu drept?
Să fi fost a mea, mămuţă, eu cu toţii dedeam piept.
Ai spus singură că dânsul pe Brizeis o iubea...
Câtu-i lumea şi pământul n-o lua din mâna mea.

Ana

Eu ţi-am spus-o, şi-o spun încă şi ţi-oi spune vreme multă
Cum că omul cel de treabă urmă mintea ş-o ascultă,
Judecă întotdeauna, nu se îndărătniceşte...

Scanned with CamScanner

Muți

Minte, minte! să i-o deie dacă-atâta o iubește...

Bibi

„Judecata totdeauna decât dragostea-i mai sus“:
Ast-ai zis-o mai deunăzi... vezi, țin minte ce mi-ai spus.

Ana

(o sărută)

Draga mamei... Ești de treabă... și înveți așa frumos!
Nu ca cela, ca jupânul îndărătnic și lenos.

Muți

Spune, mamă, câte-i spune și eu totuși ți-oi răspunde:
Mintea, nu zic ba, frumoasă-i numai că eu nu știu unde-i.
Dară vezi tu, mămucuță, eu vin iar la vorba mea:
De eram Achil, pe Brizeis nimeni nu mi-o mai lua.

Ana

(amenințând)

Mimi!

Muți

Mânie-te, mamă, zi ce-i vrè... zi la femeie
Nu numai plăcinte, dară, nici mâncare să nu-mi deie
Și să mor de foame, totuși, de-ar veni vro unu-aice
Să te ia cu sila... iară mintea ceea de mi-ar zice
Dă-o, dă-o pe mamaia... nu te dau să știu că mor.

Ana

(îl bate pe obraz)

Îndărătnicule!

Muți

Vezi, tu, pentru tine, un odor.
Dau război cu toată lumea cu Bogdan-vodă cel chior.

Ana

Aide, mergi, iubire chioară, mergi la Maria, dă-mi pace.
Astăzi încă treacă-meargă! Dar alt'dată nu mai face.

.....

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: În acest an 1879 apare în volum balada *Vârful cu dor* la tipografia Curţii (proprietar F. Göbl), cu cele trei variante: germană, română, italiană.

*

COMENTATORUL: Din nou „**divinul brit Shakespeare**" (numit aşa în romanul **Geniu pustiu**) pe „masa de brad": Eminescu – gest semnificativ pentru însăşi arta sa poetică – începe să traducă din *Timon din Atena*.

Actul I. – Perdeua întăia

Scena I. – *Cortu-ntăi*

Atena. O tindă în casa lui Timon.

Intră Poetul, Zugravul, Giuvaergiul, Negustorul şi alţii, pe uşi deosebite.

Poetul: Bună ziua, domnule!

Zugravul: Îmi pare bine că te văd sănătos.

Poetul: De mult nu te-am văzut. Cum mai merge lumea?

Zugravul: Se toceşte crescând.

Poetul: Ştiut lucru. (Dar nu-i vorba de asta.) Ce lucru mai cu samă rar ori straniu, care să nu se potrivească cu ceea ce se ştie prin multă povestire? Dar ia te uită. O magie a belşugului! Puterea ta au conjurat toate spiritele astea. Pe negustor îl cunosc.

Zugravul: Eu îi cunosc pe amândoi; celălalt e giuvaergiu.

Negustorul: De treabă boier.

Giuvaergiul: Fără-ndoială.

Negustorul: Om fără samăn: dăscălit cum am zice ca să fie pururea bun.

Giuvaergiul: Am un giuvaer.

Negustorul: Arată-mi-l, rogu-te... Pentru Timon, domnule?

Giuvaergiul: Da, dacă l-a plăti; – dar cât despre asta...

Poetul (căutându-şi poezia):

Scanned with CamScanner

Dacă lăudăm pentru plată pe un mizerabil
Pătăm şi gloria versului izbutit,
Care i se cuvine celui nobil.

Negustorul (uitându-se la piatra scumpă): Frumoasă formă!

Giuvaergiul: Şi de preţ! Ce apă, ia te uită numai!

Zugravul: D-ta eşti în stare s-o faci... O scriere, desigur, vro dedicaţie pentru d-mnealui boierul...

Poetul: Hm! Aşa ş-aşa... am scurtat-o din mânecă. Poezia noastră-i ca un copac cu răşină care picură, de acolo de unde-i hrănită.

Scânteia nu sare din cremene, decât dacă scaperi, dar flacăra noastră blândă izvorăşte de sine şi ca puhoiul fuge de orice stavilă, care i se-mpotriveşte. Asta ce-i?

Zugravul: O icoană, domnule. Dar cartea d-tale când iese?

Poetul: Cum voi prezenta-o îndată. Ia arată-mi pânza.

Zugravul: Bună icoană.

Poetul: Aşa e. Minunat şi frumos reiese.

Zugravul: Aşa ş-aşa.

Poetul: Admirabil. Graţia icoanei vorbeşte de sine. Câtă putere de înţelegere clipeşte din ochii aceştia. Cât de mult se mişcă fantezia pe buza aceasta. Ai sta să tălmăceşti în cuvinte fizionomia asta mută.

Zugravul: Nu-i vorba, binişor e maimuţată viaţa.
Iată o-ncondeiere – bună-i? cum o găseşti?

Poetul: Eu? Aş zice de ea că dăscăleşte natura. Întrecerea cu natura, care trăieşte în văpselele acestea e mai vie decât viaţa chiar.

(Intră mai mulţi senatori şi trec peste scenă.)

Zugravul: Ce de oameni se ţin de dânsul!

Poetul: Senat ori atenieni! Ferice de el!

Zugravul: Uite şi alţii!

Poetul: Curg musafirii!
În această plăsmuire încă crudă am închipuit pe un om pe care lumea noastră pământeană îl cuprinde în braţe şi-l giugiuleşte cu toate petrecerile
iar liber în pornire
Nu se împiedecă de nimic singular

Scanned with CamScanner

Ci se mişcă mai departe pe întinsa tabla cerată;
Nici o răutate josnică nu se lipeşte de-o coamă măcar a drumului, pe care a apucat.
Ea zboară cu-al vulturului zbor, îndrăzneţ şi pururea-nainte, nu lasă în urmă-i nici o pârtie.

Zugravul: Adecă, cum s-ar prinde asta?

Poetul: Ţi-oi discoase-o. Nu vezi cum toate treptele de oameni, oricum ar fi de soiul lor, atât cei superficiali, netezi şi mlădioşi, precum şi aceia de-o natură trează şi austeră, îi oferă lui Timon serviciile lor. Vezi bogăţia lui cea mare, care atârnă de natura sa bună şi milostivă, biruie şi câştigă sub stăpânirea sa tot soiul de inimi; de la linguşitorul cu obraz de oglindă, până la Apemantus, care iubeşte puţine lucruri, atât pe cât se urăşte pe sine; chiar el îşi pleacă genunchii-naintea lui şi se-ntoarce-n pace, simţindu-se îmbogăţit când Timon îi face semn cu capul.

Zugravul: I-am văzut vorbind unul cu altul.

Poetul: Domnule, pe un dâmb înalt şi plăcut am închipuit pe Fortuna, stând pe tron; la poala dealului stau grămadă ticsiţi oameni cu fel de fel de merite şi fel de fel de fire, cari se opintesc ca pe rotunzirea acestei sfere încearcă a-şi îmbunătăţi poziţia. Între toţi, cari privesc cu ochii ţintă la stăpânitoarea femeie, personific pe unul de făptura lui Timon, pe care Fortuna îl cheamă c-un semn ce-i face cu mâna ei de fildeş, iar favorul ei inviderat preface numaidecât în sclavi şi slugi pe cei cari-i fusese rivali.

Zugravul: Minunat ai izvodit-o. Acest tron, Fortuna aceasta şi acest dâmb, cum văd, cu acel om cărui numai i se face semn dintre toţi să meargă în sus, plecându-şi fruntea spre piezişul munte spre a-şi urca norocul, s-ar putea reprezenta bine şi prin meşteşugul nostru.

Poetul: Nu, nu, ia ascultă mai departe, prietene. Toţi cei care cu puţin înainte îi fusese încă tovarăşi şi de-o samă cu dânsul, ba unii chiar mai de neam decât el, din clipa aceasta-i urmează paşii lui; îi împlu tinzile şi-i fac alai; îi picură-n urechi şoptiri preamăritoare, numesc sfânt până şi scara de la şea şi numai prin el sorb aerul liber.

Zugravul: Ei... şi ce-i cu ăştia?

Poetul: Iar ea Fortuna, tonatecă şi schimbăcioasă, îi dă cu

Scanned with CamScanner

piciorul celuia pe care l-a iubit pân-acuma; toţi cei cari atârnau de el şi care se opintesc în urmă-i spre vârful dealului, târându-se în genunchi, ba chiar în patru labe, îl lasă să lunece şi nici unul din ei nu însoţeşte piciorul lui ce se poticneşte-n jos.

Zugravul: Aşa se-ntâmplă de regulă.
Mii de icoane morale pot să-ţi arăt
Care tâlcuiesc aceste repezi loviri ale norocului.
Mai cu tipar decât vorba. Totuşi bine faci,
că arăţi lui Timon că ochi de rând au văzut piciorul mai sus decât capul.

*

COMENTATORUL: De parabola lui Timon Atenianul se foloseşte adesea polemistul de la *Timpul,* ca în acest text:

EMINESCU: „...oricine înţelege că pentru a deveni cineva *enamu che enasu* ca Cariajdi, Carada, Giani etc., sufletul unui om bine născut cată să treacă prin peripeţii aproape tragice, asemenea lui Timon din Atena, eroul unei drame de Shakespeare. În adevăr pentru ca un om atât de prietenos, primitor, generos cum e Timon în actul I să se prefacă într-un sălbatec misantrop, un pustnic, cum e Timon în actul al IV-lea, sufletul său cată să fi trecut prin o sumă de peripeţii ce l-au aruncat dintr-un estrem într-altul, l-au prefăcut din alb în negru, din floare de crin în mătrăgună. Seria acelor peripeţii luată la un loc şi designată c-o singură vorbă, am numi-o fenomenologia unui suflet bântuit de patimă".

Scanned with CamScanner

1880

COMENTATORUL: 20 aprilie 1880. Dintr-o scrisoare a poetului către sora sa Harieta:

EMINESCU: **„...Toamna anului e una pe an, apoi-i urmează primăvara. Toamna vieţii vine fără să ştii când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Ş-apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân şi ar vrea să moară.**

E mult de-atunci, Harietă, de când eram mici de tot şi ne spuneau moşnegii poveşti. Poveşti sunt toate-n lumea asta".

*

COMENTATORUL: La 30 de ani, trăind cât noi ceilalţi o sută, dilatând timpul şi mistuindu-se pe sine prin concentrare, Eminescu îşi presimte „toamna vieţii" şi revine la „poveştile" cu Muşatini:

EMINESCU: **„Se ştie că pe la sfârşitul secolului al paisprezecelea Alexandru cel Bun purta în marca Moldovei crinii casei de Valois. Marca era împărţită în două: de-o parte bourul între trei luceferi; de alta crinii. Cauza nu se ştie exact. Fost-a vasalitate, fost-a înrudirea lui de aproape cu casa regală a Poloniei, de vreme ce Doamna era sora regelui? Dar nu asta ne importă, ci cu totul altceva. Sunt de ex. oameni la noi în ţară, cari pretind că – neam după neam, vorbind şi începând cu cel dentăi al rasei – au văzut bourul din steagul lui Bogdan Dragoş, precum au văzut înflorind crinii casei de Valois în herbul lui Alexandru-Vodă".**

Alexandru cel Bun

(Alexandru-Vodă, Jurgea, staroste de Suceava)

Alexandru-Vodă

De ce mă tem, Jurgea? De sângele meu mă tem. Dar nu cunoşti tu acest sânge fierbinte, pleçat spre mânie şi spre dezbin, din inima

Scanned with CamScanner

neamului Muşatin? Câţi ani sunt de când s-a-ntemeiat Moldova? Patruzeci, cincizeci. După Bogdan-Vodă Dragoş a urmat Sas, după Sas, Alexandru, după Alexandru, bunu-meu, Bogdan Muşat, după Bogdan, Petru, după Petru, Ştefan, după Ştefan, Roman, apoi iar Ştefan, apoi iar Roman, apoi Iuga... şi-n sfârşit Noi. Noi am ţinut treizeci de ani domnia. În treizeci de ani înaintea noastră au fost şapte Domni în Moldova, umbre trecătoare Jurgea, dar umbre sângeroase. Frate alunga pe frate, fiu pe tată şi tată pe fiu, sângele Muşatin clocotea de fără de legi. De ce mă tem? Dacă-aş avea un fiu şi... unul am – căci numele celui de-al doilea nu-l rostesc nicicând – nu mi-ar fi teamă de nimic. Dar cum voi închide ochii teamă mi-e că vrajba se încinge din nou, şi mă cunosc pe mine, îi cunosc pe toţi. De zece ani tu ştii că nu mai rostesc un nume şi ştii tu de ce nu-l rostesc? Pentru că acel nume e-a unui om care e cap tăiat fratele meu Iuga. Cap tăiat, Jurgea... ca o picătură cu alta. Ei, nu prin ură se domneşte. Oamenii au nevoie de linişte, de îngăduinţă. Cuţitul prea ascuţit se toceşte, Domnii cei aspri cad.

.....

(Un şoimar intră.)

Alexandru-Vodă

Ce zgomot se aude?

Şoimarul

Măria-ta, o minune s-a întâmplat. Azi, adunată fiind împrejurul castelului domnesc mulţime de oameni, câtă frunză şi iarbă, fiind zi de Direptate mare, un tânăr împlătoşat a adormit la o parte, de ostineală, în arşiţa soarelui. Atunci ce să vezi? Un vultur mare îşi întinse aripele drept soare deasupra lui, de dormea tânărul în umbra lui. Oamenii făcură cerc împrejurul lui şi se uitau cu mirare la frumuseţea şi tinereţea lui, iar pe platoşe s-au văzut zugrăvite în aur semnele măriei-tale şi ale Moldovei. Nimeni nu ştie cine e, nimeni nu-şi aduce aminte a-l mai fi văzut.

Alexandru-Vodă

Aşa-i când se hotărăsc schimbări, se fac minuni multe, mai cu seamă la Moldova, căci la Moldova şi la Dumnezeu toate sunt cu putinţă. Jurgea, ieşi şi vezi cine-i şi de unde-i. Pune-l la răcoare şi

Scanned with CamScanner

vor înceta minunile ca din senin. Vrun pierde-vară, vrun amăgitor, care auzind că azi urnim Domnia pe umerii fiului nostru Ilie-Vodă, vrea să aducă bănuieli asupra creştetului nostru. Vezi Jurgea cine-i, că-i vom face noi judeţ pe urmă. Direptatea e adunată numai de-a binele, ca să mustre pe cei ce viclenesc Domnia. (Văzând pe Ringala intrând.) Fii binevenită, Doamnă.

Ringala

Bună să-ţi fie inima, măria-ta.

.....

Alexandru-Vodă

Ai auzit minunea ce s-a-ntâmplat astăzi în câmpul lui Dragoş?

Ringala

Îmi dai voie, măria-ta, să te-ntreb de ce mă-ntrebi?

Alexandru-Vodă

(tare)

Ringala!

Ringala

A!

Alexandru-Vodă

Nu, nu! A fost o clipă. Iartă-mă regină... cunoşti, din nenorocire, acest vârtej de sânge, care-ntunecă câteodată mintea şi ochii neamului nostru. Şi nu ştii nimic despre minunea cu vulturul!

Ringala

Tu zici.

Alexandru-Vodă

Să vestească crainicii adunarea Direptăţii.

(S-aud zgomote de trâmbiţe. Alexandru iese.)

Ringala

(singură)

O Alexandre-Vodă! Precum nu sunt nimica pentru tine, astfel nu ştiu nimic din ce mă-ntrebi. E o prorocie vulturul acela, o prorocie pusă la cale de inima mea de mamă. În inima mea s-ascunde viitorul lui.

(Intră Direptatea.)

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: 8 octombrie 1880. În *Timpul*, la „Cronica teatrală", Eminescu publică un articol asupra *Mănăstirii de Castro*, „melodramă în 7 acte cu mare spectacol" care, își amintește fostul sufleur, **„de mult făcea deliciile publicului nostru de provincie":**

EMINESCU: „Am avut nefericirea a vedea pe Millo, fala scenei noastre, silit să suplinească un rol de necesitate și ridiculizat prin înființarea teribilă de cardinal intrigant; Eufrosina Popescu coborându-se la un rol nedemn de talentul ei artistic; iar toate celelalte roluri jucate atât de improbabil, atât de absurd, de parcă asistai la o parodie. (...) Atâtea incongruități de scenă necinstesc Teatrul Național. De la un asemenea teatru subvenționat de stat și în fruntea căruia se află niște bărbați pe care ne-am deprins a-i considera ca valoroși în materie de artă și literatură, ne-am putut aștepta să fie cu discernământ în alegerea repertoriului și să caute a procura publicului inteligent o serie de piese gândite și lucrate bine și interpretate cel puțin cu îngrijire artistică. Și de unde să sperăm aceasta dacă nu de la Teatrul Național?"

Scanned with CamScanner

1881

COMENTATORUL: 1 februarie 1881. Este anul culminant al **Comediei cea de obşte**, anul **Scrisorilor** (cu excepţia celei de-a V-a care apare postum). Acum *Convorbirile literare* publică **Scrisoarea I**:

Şi când propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost?

*

COMENTATORUL: 5 martie 1881. Maiorescu îşi notează în Jurnal:

T. MAIORESCU: „...la noi, experiment cu fonograful de către Pinkowitz".

*

COMENTATORUL (punând la un fonograf muzică specifică de epocă): 1 aprilie 1881. Apare **Scrisoarea II-a**:

Acea tainică simţire, care doarme-n a ta harfă
În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă,
Când cu sete cauţi forma ce să poată să te-ncapă,
Să le scrii cum cere lumea, vro istorie pe apă?

*

COMENTATORUL: 1 mai 1881. Apare **Scrisoarea III-a**:

Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii...
.....
Au *prezentul* nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?
N-o să aflu într-ai noştri vre un falnic juvaer?
Au la Sybaris nu suntem lângă capiştea spoielii?
Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii?

Scanned with CamScanner

N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi
În aplauzele grele a canaliei de uliţi,
Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii,
Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?

*

COMENTATORUL: 1 septembrie 1881. Urmează **Scrisoarea IV:**

O, teatru de păpuşe... svon de vorbe omeneşti,
Povestesc ca papagalii mii de glume şi poveşti
Fără ca să le priceapă... După ele un actor
Stă de vorbă cu el însuşi, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dupolaltă, ce va spune veacuri încă,
Pân' ce soarele s-o stinge în genunea cea adâncă.
.....
Când se petrecur aceste? La o mie patru sute?

*

COMENTATORUL: **Alexandru Lăpuşneanu.** Creaţia de maturitate a lui Eminescu, dar pe care o plănuise încă din adolescenţă – exact din 1868, când a făcut această însemnare:

EMINESCU: **„Din Alexandru Lăpuşneau s-ar putea face un Macbeth românesc cu întrebuinţarea, mai ales în ultimul act, a novelei lui Negruzzi".**

COMENTATORUL: Tema îl obseda, cum reiese din alte două însemnări pe marginea traducerii volumului lui Rötscher, *Arta reprezentării dramatice.*

EMINESCU: **„Macbeth, Othello, Theseu, Carol Moor, Lear – această mină gigantică a timpilor eroici..."**

„Fiece vorbire a lui Macbeth e oarecum o catastrofă pe care o trăieşte sufletul său. Mai că nu e o temă mai grea pentru jocul mut decât scena aceasta, pentru că acest joc are să ne arate intuitiv în Macbeth căderea unei naturi din cele mai dotate, prin puterile întunecoase ale egoismului".

Scanned with CamScanner

COMENTATORUL: Şi iată cum se confesa Eminescu la 19 martie 1881, în *Timpul*, în articolul **Între legendele noastre:**

EMINESCU: **„Când ne uităm cu binoclu, ne pare scena foarte aproape, când îl întoarcem ea ne pare foarte departe. Dac-am întoarce binoclul istoric spre anul 1654, la încoronarea lui Constantin Basarab, fiul lui Radu Şerban, am vedea tot piesa de azi, jucată în alte costume... (...)**

Dar dacă vremea, acest veşnic regisor, a scos din nou piesa din arhivă şi ne-o reprezintă astăzi cu costume schimbate şi cu alţi actori, oare omul pururea tânăr, geniul neamului românesc, a venit asemenea între noi?

Oare n-am uitat cumva că iubirea de patrie nu e iubirea brazdei, a ţărânei, ci a trecutului?"

Alexandru Lăpuşneanu

Persoanele

Alexandru Lăpuşneanu
Văscan Movilă
Iosif Veveriţă
Moţoc
Ioan, visternic
Bogdana
Cracale Capotescul, uricar.

Veveriţă

Vere, ce mai e cu Gruie?

Movilă

Pe cât ştiu e la Hotin,
Turci-l ţin închis acolo pe cuvânt că e hain.
Cum am auzit că turcii de acum păzesc cetatea
Şi că numai pentru oameni, să le ţie dreptatea,
E un pârcălab acolo... Gruie şi-a ieşit din minţi...
Ridicând un pumn de oameni înarmaţi până în dinţi
El se duse drept la paşă... – Cine te-a trimis aice,
Paşo? Turcu atuncea râde: – Domnu vostru, măi voinice!

Scanned with CamScanner

– Domnul? zice Gruie. Cine-i ăla? Care Domn?
Domnii legiuiţi ai ţării dorm de vecinicul lor somn.
Pe mormintele închise, în locaş întunecos,
Noi, boierii-am ales pe Vodă în Moldova pe Hristos.
Părcălabi suntem cu toţii şi ostaşi ai lui Isus
Iar acela care vornic peste noi cu toţi l-am pus
N-are drept să dea din ţară loc măcar de două palme...

Cracale

Şi astfel din vorbă-n vorbă au ajuns şi la sudalme
Şi la harţă sângeroasă... Începură să se bată
Până n-am rămas ai noştri nici c-o singură săgeată.
Apoi se luptară-n săbii, toţi căzură păn' la unul –
Prins a fost la urma urmei numai Gruie, el, nebunul.

Veveriţă

Ce-a făcut turcii cu dânsul?

Movilă

Ştiu eu vere? Se socoate
Că de viaţa-i să s-atingă după lege nu se poate.
Numai Vodă e stăpânul pe viaţă şi pe moarte.
S-auzea că Lăpuşneanu au trimis la ei o carte
Ca să-i deie drumul turcii... Lor le place viteaz bun
I-ar fi dat în dragă voie, oricât fie de nebun...

Moţoc

Ce-ntrebaţi la deal la vale, verişcani, ce e cu Gruie?
Între voi nu este nimeni care poate să v-o spuie?
Şi de bietul om vă place să mai faceţi încă glume...
E aici, e mort, sărmanul, e pe ceealaltă lume.
Mort, cum mor la noi vitejii fără drept şi judecată,
Ei, erau mai bune vremuri în Moldova altădată.

.....

Dreptate!

Curte

(La curte în sala tronului. Sunt mulţi boieri adunaţi. Aprozii stau la intrări.)

Scanned with CamScanner

Scena II

Lăpuşneanu

(pentru sine)

De se-ntâmplă-n astă ţară vre o mare fărdelege...
Cine poate fi de vină? Lăpuşneanu se-nţelege!

(Tare, râzând.)

Bună vreme, bună vreme... adunaţi ca şi la joc
Vă văd veseli, vă văd bine, vă văd zdraveni la un loc
Sigur aţ vorbit de bine despre mine ca altdată.

Boier I

Ne-nchinăm măriei-tale cu supunere plecată.

Lăpuşneanu

Lasaţi... Mie-mi place omul ca să fie precum e...
E viclean, viclean rămâie... De mă-ţi întrebaţi de ce?
Vă răspund că-n astă lume pe cât gândul meu socoate
Unul a ştiut ce face... Dumnezeu! are dreptate,
Iară lumea asta largă o umplú cu ce-a putut
De aceea fieşcine fie cum el l-a făcut.
Nu încerce să arate altfel... Eu? rămân ceea ce sunt!
Când, cum ziceţi voi – nu rege, ci tiran pe-acest pământ...
Ce cântări de popi răsună gângave pe sub fereşti?

Boier I

– Este Gruie de la Vrancea – Daca vrei ca să-i priveşti
Iată cum îl duc acuma cu mulţime de norod
La mormânt ca să-l îngroape... cu cântare şi prohod!

Lăpuşneanu

– Este Gruie? Dar se cade ca duşman Domniei mele
Să se-ngroape ca şi alţii?... Ei – goniţi acele
Gloate, care îmblă-n uliţi văitându-se – mergeţi
Risipiţi toată mulţimea, iar pe mort să îl aduceţi
Să-i găsesc mormânt mai mare ca să spânzure în vânt
Precum gându-i era-n viaţă între cer şi-ntre pământ...
O viteaz fără pereche, bun la luptă, rău de gură
Şi la moarte te urmează a Domniei mele ură...

Scanned with CamScanner

Între câte Lăpuşneanu nu cunoaşte e iertarea.
Da, vei spânzura-n câmpie... da! şi neagră va fi zarea
Şi de lupi flămânzi ca iarna. iară corbi în negre stoluri
De asupra-ţi să coboare în sălbatece ocoluri
Pentru inima din tine s-or lupta şi pe-oseminte
Câte ai făcut tu mie, Lăpuşneanu ţine minte

(S-aude un ţipăt de femeie.)

Ce striga?... Goniţi muierea! Se preface cum că piere...
Vistierul singur ştie ce plăteşte aceea durere.

Boier I

– O, tiranu-i fără milă...

Boier II

– Biata, mâinile îşi frânge. O, cum plânge de se-neacă.

Lăpuşneanu

Da! foarte bine plânge
Şi-i frumoasă ca neálta... Cum e albă o plângătoare
Haina neagră îi stă bine şi o prinde de mirare...
Şi la nuntă şi la moarte e totuna orice-aţi spune
Un amestec e de lacrimi, de vis şi deşertăciune.

(Soldaţi aduc coşciugul şi-l depun pe-o năsălie.)

.....

Lăpuşneanu

Ei aprod, cine-i acolo?

Aprodul

E-o femeie care vrea să se plângă...

Bogdana

În sfârşit te văd odată, Lăpuşneanu, ins cu fală
Cu privirea ta vicleană, ce îndeamnă şi înşeală
Dară nu îmi plec genunchiu la a tronului tău dreaptă
Tu nu eşti Domn pentru mine: fiară cruntă şi nedreaptă.
Ceea ce-o să-ţi spun acuma n-am mai spus-o nimărui:
Gâde, ce-mi făcuşi barbatul. Lăpuşnene, unde-i Grui –
O, veniţi, veniţi aproape, ascultaţi şi voi cu toţi
Ce se-ntâmplă în Moldova sub domnia ăstui hoţ.

Scanned with CamScanner

.....

Au venit ispititorul, om de sfat la cele rele,
Ce îmi suflă în ureche ruşinoasele momele.
– „Vodă-l osândi-ntru vecie – zise tainic omul tău –
Nimeni nu poate să-l scape de la moarte... numai eu...“
Scapă-l! zic, o mântuieşte-l, tot ce am multe, puţine
Ce odoare am ia toate, ia şi haina de pe mine
Dară scapă-l... „O! îmi zise el acu –
Eu nu voi alte odoare... singurul odor eşti tu,
Dă-te mie trup şi suflet şi apoi... -l scap de moarte...“

.....

Mintea chiar mi se pierduse, îmi arată o scrisoare
Scrisă chiar de a ta mână, Lăpuşnene, de scăpare
Şi pe când uitam cu dânsul datoria de soţie
Trup fără de vro voinţă şi cuprins de nebunie...
Tot el a trimis în taină să-l ucidă... l-a ucis.

.....

Mai rămâne încă una ca de tot să te dezmânii
Spânzură-l în ochii lumii, lasă-l să-l mănânce cânii.

Lăpuşneanu

Tacă-ţi gura... tu odată! Ei muiere, ai sfârşit?
Crezi pe Vodă Lăpuşneanu mulţumit numai cu-atât?
Nu cunoşti ce e în mine. Vino-ncoace, vistiere
Sunt adevărate oare câte-au spus acea muiere
Nu răspunde... n-am nevoie să răspunzi, căci toate, toate
Dar ce ai de gând a face? Căci eu judec după lege

.....

„Când un om den starea-ntâia siluieşte o femeie...

Episcopul

– Moartea, Doamne, spune legea, dacă ea n-ar vrea să-l ieie!

Lăpuşneanu

– Dacă ea n-ar vrea să-l ieie... Trebuie să vrea... Voi eu...
Daca nu se-ncape-n lege... daca nu-i pe placul meu.
Ia-ţi tu cartea subsuoară şi te du de mi-i cunună...

.....

Scanned with CamScanner

Bogdana

– Dar nu voi să-l iau... stăpâne!

Lăpuşneanu

– Cine oare te întreabă?
Mergi, vlădică, de-i cunună şi fă slujba mai în grabă
Nu mai voi să port în minte astă pricină urâtă.

Vistierul

Daca n-avem altă cale, să ne cununăm, iubită!

Bogdana

Ucigaşe!

Vistierul

Ce vrei? Vodă îţi dă moşii... pe mine
Cam de voie de nevoie, dar aşa găsi de bine
Mulţumescu-ţi, Doamne sfinte, cu atâta că scăpai!

Lăpuşneanu

Iscăleşte, vistiere, cartea ceea...

Bogdana

Mi-ai durat-o, Lăpuşnene, lasă că ţi-o ţiu eu minte.

Lăpuşneanu

Şi acum la cununie... mergi vlădică înainte...

Unul din mulţime

Ce mai judecată, vere! Chiar turcească fuse asta...
Ai ucis pe un om în codru... mergi acasă, ia-i nevasta...
Ce ţi-i, măre, c-o Domnie fără rost, ce nu-i de soi.
O s-ajungem ca să râză păn' şi babele de noi...

.....

Lăpuşneanu

Mulţumiţi de rău de bine sunteţi dară-*voi*. Dar dreptatea,
Dar acesta ce-n sicriu-i e întins rece şi mort
Acestuia nici o grijă eu în lume să nu-i port?...
O, aveţi cuvânt cu toţii... asta-i legea omeniei
Morţii se cuvin cu morţii, viii se cuvin cu viii;
Cum? pe-acesta-l mână vântu pe o mare fără ţărmuri
Sufletu-i cuprins de moarte, trupul lui mâncat de viermi
Şi viteazu acesta mândru... să nu-l mai ştie – acum nime

Scanned with CamScanner

Cât amarul lui de suflet au avut o adâncime,
Pentru aceasta nu-i dreptate, nu-i în toată lumea nime
Ca mizeria-i întreagă să o simtă-n adâncime.
Tineri, alergaţi la jocuri şi petreceţi cum vă place,
Ce vă pasă de mormântul unde el în umbră zace?
Ce vă pasă cum că nunta se-nvârteşte pe-un mormânt...
Mortul nu are dreptate, acel viu are cuvânt.
A purta livreaua morţii e un trist şi rece port
Niciodată n-ai dreptate, niciodată, când eşti mort.
Veselie, veselie, oameni tineri şi cărunţi
Zilele Domniei mele aţi văzut astfel de nunţi?
Să trăiască Lăpuşneanu, zic eu singur, ziceţi voi
Să domnească ani o sută! cu dreptate, peste noi!
Dar nuntaşi o-mpărătească mi-a trimis la nuntă sol
A cărei împărăţie n-are margini şi ocol.
Voind să serbez o nuntă cum n-a fost în lume una
Căci călău-i nunul mare, iară moartea este nuna –
Ia-l... nu cred să fie-n lume vre o fiară atât de mare
Ca să-ntreacă a vinei sale defăimare...

Unul din mulţime

– O, degeaba arătase ura împărtăşită-n piept
Crud eşti da, o Lăpuşnene, dar în suflet tu eşti drept...

Bogdana

– Mi-ai dat cinstea mea furată...Şi-acuma-mi dai viaţă.

Brad

Este aspru ca furtuna... judecata-i e măreaţă...

(Văscan, intrând, către Irimie)

De s-o-ntâmpla-n astă ţară vre o mare fărdelege
Cine poate fi de vină?... Lăpuşneanu se-nţelege.

*

COMENTATORUL: 18 martie 1882. Într-un articol publicat în *Timpul* despre volumul *Novele din popor* de I. Slavici, Eminescu scrie:

Scanned with CamScanner

EMINESCU: **„Credem că nici o literatură puternică şi sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ca însăşi la rândul ei de spiritul acelui popor, întemeiată adecă pe baza largă a geniului naţional. (...) Fără îndoială, există talente individuale, dar ele trebuie să intre cu rădăcinile în pământul, în modul de-a fi al poporului lor, pentru a produce ceva permanent".**

COMENTATORUL: 8 aprilie 1882. Articol memorabil în *Timpul,* o adevărată profesiune de credinţă de natură etnică: Eminescu mărturiseşte că se trage **„dintr-o familie nu numai *română* ci şi nobilă neam de neamul ei"** şi că **„întâmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc, din apele Nistrului începând în cruciş şi-n curmeziş, până-n Tisa şi-n Dunăre, şi am observat că (...) are o inteligenţă caldă şi deschisă adevărului"**, iar **„din citirea izvoarelor istorice m-am convins că în decursul evului mediu, care pentru noi a încetat cu venirea fanarioţilor, n-am avut clasă de mijloc"** (**„această clasă e cea mai mare parte de origine străină"**), *poporul istoric* fiind **„compus încă până azi din ţărani mici şi mari."**

EMINESCU: **Odată ajuns la această convingere totul era hotărât pentru mine; era o datorie de a fi şi de-a rămânea în partea poporului istoric, din care însumi fac parte, şi în contra păturii superpuse de venetici".**

COMENTATORUL: 24 aprilie 1882. Eminescu citeşte la serata literară junimistă din casa lui Maiorescu – în prezenţa a 12 persoane – poemul **Luceafărul** (varianta **Legenda Luceafărului**).

30 septembrie 1882. Moare, bolnav de tuberculoză, Mihail Pascaly. Eminescu îi face panegiricul, scriind printre altele:

EMINESCU: **„...Dacă va răsfoi cineva repertoriul său, va rămânea încremenit de cantitatea prodigioasă de opere teatrale, compuse, traduse sau localizate de Pascaly, ele se urcă aproape la două sute..."**

COMENTATORUL: 25 octombrie 1882. Maiorescu notează în Jurnal:

MAIORESCU: „Seara, societate literară; vreo 19 (persoane): J. Cerchez cu doamna, d-na Emma Beldimanu, Neniţescu ş.a.m.d.– Neniţescu

Scanned with CamScanner

a făcut să se citească de Eminescu şi de mine 2 penibile acte ale înfiorător de stupidei sale drame Vlad Tepeş. "

COMENTATORUL: 8 noiembrie 1882. Din nou serată literară acasă la Maiorescu. Eminescu citeşte **Luceafărul** încă o dată, după expresia lui Maiorescu *„slefuit"* (varianta definitivă, pe care o trimite la Viena, pentru Almanahul „României june", care va apare la 22 aprilie 1883).

*

COMENTATORUL: Eminescu, istovit, scrie unui prieten la Iaşi:

EMINESCU: „...Să pot zbura pe trei zile la Iaşi, tare-aş veni. Dar mai mult de trei zile n-aş avea, pentru că eu nu am vacanţe, ci trebuie să trag ca catârii, greu la vale şi greu la deal. (...) Aştept telegramele Havas, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt şi n-aş mai fi ajuns să trăiesc".

*

G. GALACTION: „Suntem în epoca de fier a vieţii lui Eminescu. Şapte ani de zile Eminescu face gazetărie, devastează frumoasele grădini ale sufletului său pentru coloanele unui ziar politic – se luptă cu sărăcia, cu datoriile, cu capriciile, cu trădările bietei sale firi descumpănite, cu suferinţele trupeşti, şi, împărţindu-şi nopţile nedormite între poezie şi scrisorile către Veronica Micle, cade într-o dimineaţă în ghearele nebuniei".

*

Cel din urmă Muşatin

Scena

O casă de ţară. O vatră mare cu cuptoru plin de cenuşe. Petre stă-n cenuşa cuptorului, rupt, cu camaşă, negru, cu părul prin căciulă – alături un pat lung acoperit cu lăicer – în partea extremă un munte de perini,

Scanned with CamScanner

puse pe o ladă în colori vie – pe pat baba Marina şade pe călcâie, torcând fuior de lână albă. Bătrână cu părul alb şi catrinţa mohorâtă.

P.: Mamă, ştii tu povestea ceea de unul prost – prost, care era altfel năzdrăvan, cum a scăpat el copiii Sfintei Vineri şi Sfânta Vinere i-a dat un hăţ.

M.: Ce făcea cu hăţu...

– Când şi l-a scuturat de-ntâi a venit un armăsar alb şi i-a adus haine împărăteşti de argint, şi mitră de argint – şi şea de...

M.: Dar a doua oară?

– Toate de aur – şi coroană de...

M.: Dar a treia oară?

– Ştiu eu? tu nu ştii?... Una ştiu... El ascundea straie, coroana în horn şi prin chiupurile cu cenuşă. Aşa-i? Eu n-aş face aşa. Eu aş îmbla în cocie cu 12 armăsari ca un împărat... ca vodă al nostru...

M.: Fus! fus!

– Ce e?

M.: Da' de-mi pare rău că s-apropie funia de par şi aţa de fus? Poate c-aş vrea să te văd cum zici tu de-aceea. Dar oricum... multă apă pe Dunăre şi multe fuioare pe fus aş toarce să văd una ca aceea. Da' dacă Sf. Vinere ar fi ascuns straie de aur în cenuşă! Ştii tu de ce nu-s eu Sf. Vinere? Pe ce ştii? Mulţi oameni găseşte şi-i duce-n casă la ea. Şi tu poţi fi unul... Nu ştii tu ursita...

– Ursită? Ursita-s eu! Urzeşti şi ţeşi o pânză şi n-o ştii cine-a urzit-o. Minunat. Care va să zică.

M.: Care va să zică te-am găsit urzit gata... Bătătura dă viaţă şi zilele...

– Tu-mi dai bătaie... A bate pânză şi-a bate spete nu-i totuna. Dar ia lasă-mă-n pace, mamă, cum poţi spune că m-ai găsit urzit gata?... parcă numai d-ta ştii cum se fac copiii. Când eram mic tot îmi mai spuneai că se coc din cenuşă, ori că-i găseşti în nisip şi humă ca pe culbeci... acu ştiu că ei iese din...

M.: Ochii negri de fată-i visează, inima-i nărăveşte. Ce năravuri are inima când ei sunt sub ea... acele năravuri le au şi ca oameni mari. Mamei tale-i plăcea peşte – tu ai să fii pescar.

– Tatei trebuia să-i placă sulija, că-mi place vitejia. E! pescar...

Scanned with CamScanner

nu vreau eu să fiu pescar – să trăiesc ca viermele-n hrean? Mai bine la mânăstire. Ş-apoi 'mi place rasa şi cartea. Am să mă uit în carte şi-am să gândesc la lume – nu la fete.

*

Planul *Celui din urmă Muşatin* (cca. 1882)

Actul I

Rareşa
Mitropolitul Antim, îmbrăcat în pustnic.
Petre, Majă.
Un boier moldovean cu portretele.
Scena reprezintă lacul Brateş.

.....

Actul al V-lea
Încheiere şi moarte în linişte.

(Personaje din actul V: Petre, Maria, Bogdan, prinţ de coroană, Clanău, cavaler de Malta, Petre Stolnicul din Lăpuşna, Ruxandra).

L'intrigue du 5-ème acte.

*

EMINESCU: „L'art de l'intrique suppose de l'esprit et exclut le talent.

Într-un mediu pururea proaspăt orice există în infinit. O rasă de cai ori de boi care trăieşte din neam în neam pe un singur pământ, începe a degenera şi se stinge. Schimbând mediul, trecând în altă ţară şi la altă păşune, ea reîntinereşte, se-renvigorează, se regenerează. O idee se naşte într-o ţară bătrână, încearcă a-şi întinde rădăcinile în complexul de idei obicinuite ale poporului, interesează o zi şi trece. Aceeaşi idee intră în sufletul unui popor tânăr şi face o revoluţie în toată natura lui intelectuală. Ideea nouă la un popor tânăr devine epidemie – să ferească Dumnezeu ca să fie însă o idee

Scanned with CamScanner

greşită – toată dezvoltarea lui va fi atunci greşită. Dar toate au astfel natura valului. Să ne-nchipuim că Cezar ar fi trăit pe un pământ depărtat de noi, ale cărui raze n-ajung la noi decât într-o mie de ani. Să ne-nchipuim că astăzi Brutus îl ucide şi noi ţinem ocheanul spre acea stea. Acum nu vedem nimic – abia peste-o mie de ani am vedea ceea ce în steaua X se petrece astăzi. Pe de altă parte să ne-nchipuim că oameni din toţi corpii cereşti ţin ocheanele îndreptate spre noi, unii mai aproape alţii mai departe – şi Cezar azi cade de mâna lui Brutus. Cei din lună or vedea astăzi – cei mai de departe mâni, şi mai departe poimâni, în văile universului peste o mie de ani. Raza care-a căzut pe faţa lui murindă, călătoreşte în univers şi ajunge pe rând toate stelele infinitului şi miliarde de ani, pe ani, pe rând însă, tragedia morţii lui Cezar se petrece mereu, fără sfârşit.

Tragedia aceasta trăieşte, dar pururea într-un *mediu nou*. Pretutindenea e o clipă care nu este, devine, este, scade, nu este.

Sufletul trebuie tratat ca pământul, să i se dea ce-i trebuie spre a fi produtiv, ideea ca sămânţă".

*

COMENTATORUL: Începând cu data de 28 iunie 1883 şi până la moarte – 15 iunie 1889, Eminescu străbate momente de criză ale bolii, urmate de lungi perioade de luciditate. Astfel, el ocupă postul de subbibliotecar la Biblioteca Centrală din Iaşi, este profesor, face parte din comisiile de inventariere a documentelor istorice, traduce gramatica sanscrită, colaborează la ziarul *România liberă* şi la revista *Fântâna Blanduziei* şi îi apar în presă mai multe poezii, printre care *La steaua*, *De ce nu-mi vii, Kamadeva*. Totodată, legăturile cu teatrul continuă...

Scanned with CamScanner

1884

COMENTATORUL: Luna februarie a anului 1884...

I. MASSOFF: „După o relativă însănătoşire la Oberdöbling, Eminescu se duce cu prietenul Chibici la Burgtheater din Viena, unde vede Hoţii *de Schiller, cu marele actor Keinz ca protagonist. După spectacol, Eminescu îi vorbeşte mult lui Chibici despre Schiller şi îi recită numeroase strofe".*

Scanned with CamScanner

1885

COMENTATORUL: 25-26 decembrie...

E.I. PĂUNEL: Bolnav, venind la Cernăuți la tratament, Eminescu participă la seratele teatrale de amatori organizate de sora sa, Aglaia. De Crăciun se joacă piesa Florin și Florica *de V. Alecsandri. Se cerea un sufleur; iar copiii nu îndrăzneau să-l roage, «dar Eminescu văzând încurcătura lor, se oferi singur, zâmbind, să le facă acest serviciu», amintindu-și probabil de anii tinereții. Improvizară un fel de cabină, cu ajutorul unui paravan și al unei noptiere, ca pupitru... Eminescu era palid, părul negru contrasta cu fața albă".*

Scanned with CamScanner

1886

COMENTATORUL: Toamna...

S. DRAGOMIR: „Eminescu se duce la liceul unde era director fostul său coleg, Vasile Burlă, să-i ceară voie să ia câțiva elevi la teatru:

EMINESCU: «Lasă băieții să meargă la teatru, uite, se joacă Veneţiana. Piesa, nu-i mare lucru de capul ei, dar Popescu e foarte bun artist. (...) Dă-le drumu', că mai mult or să înveţe ei de la o reprezentaţie a unei piese, mai cu seamă când e bine judecată în românește, decât de la o lecţie franţuzească»".

Scanned with CamScanner

1887

COMENTATORUL: 15 decembrie. Botoşani. Eminescu asistă la reprezentaţiile trupei Tardini-Vlădicescu date – cum scrie el – **„pentru folosul meu“**. Iată chitanţa doveditoare în acest sens, apărută în *Curierul român:*

EMINESCU: **„Am primit, prin d-nii A. Vlădicescu şi Scip. Bădescu, suma de şase sute patruzeci şi şase lei, dintre cari 246 în numerar şi patru sute în chitanţa casei de economie şi împrumut din Botoşani, ca produs al reprezentaţiunei de marţi, 15 Decembrie, dată de trupa dramatică a d-nei Fany-Vlădicescu pentru folosul meu – Botoşani, 17 Dec. 1887. – M. Eminescu“.**

*

COMENTATORUL: 16 decembrie. Cu Al. Vlădicescu, Eminescu evocă amintiri din tinereţea lui cernăuţeană, când, în 1864, a văzut întâia oară reprezentaţii date de vestita trupă dramatică. Al. Vlădicescu îi scrie lui N. Petraşcu despre acest episod:

AL. VLĂDICESCU: „...Ducându-i chitanţa am dat-o chiar în mâna Nemuritorului poet care era îngrijit de nenorocita sa soră şi când ne-au mulţumit pentru ajutorul ce îl dăm, ne au amintit frumoasele suvenire ce au avut cu noi în Cernăuţi şi în adevăr entuziasmul cu care vorbea m-au făcut să lăcrămez...“

Scanned with CamScanner

1888

COMENTATORUL: Bucureşti. Aparent restabilit, Eminescu revine în aprilie de la Botoşani la Bucureşti, unde încearcă trudnic să-şi reia activitatea. Din când în când, el merge cu N. Petraşcu la Teatrul Naţional:

N. PETRAŞCU: „El sta în fundul lojei, liniştit şi cu mâinile una în alta, privind jocul actorilor".

COMENTATORUL: Toamna. Eminescu termină de tradus piesa *Laïs*, pe care o şi citeşte la cenaclul Junimii bucureştene. Iată momentul consemnat de acelaşi N. Petraşcu:

N. PETRAŞCU: „Revenit la Bucureşti, putui să-l văd mai des. Venea dimineaţa la mine, veneea câteodată seara. Intra îngândurat, se aşeza pe scaun, precaut, privea în jurul lui cu atenţie, vorbea rar şi încet, reflecta ce vorbea, zâmbea cu naivitate de gândurile ce-i treceau prin minte. Era el şi era altul. L-am dus de câteva ori la Teatrul Naţional, l-am luat după reprezentaţie la Restaurantul Hugues, vis-à-vis de teatru, unde gusta şi bea cu măsură.

La mine acasă, Eminescu îmi spunea proiectele lui literare şi-mi promise că într-o zi va veni cu un monolog de teatru. Într-adevăr, după vreo săptămână, aduse un monolog care era cu drept cuvânt frumos. Puţin după aceea, veni cu un act întreg de versuri, cu subiect antic, intitulat Laïs, şi fixarăm ziua în care să-l cetim lui Maiorescu. La prima întâlnire, el nu putu veni şi-mi scrise câteva rânduri..."

EMINESCU: „De mai multe zile nu mă aflu tocmai bine, încât deşi am foarte puţin de adaos, totuşi n-am putut nici termina, nici revede şi corige lucrarea mea. În starea în care este astăzi lucrarea, n-am curajul s-o prezint. Îmi trebuie încă câteva zile sau câteva ore măcar de dispoziţie, ca să pot termina şi atunci bucuros voi avea onoarea de-a v-o prezenta. C-o scriere necompletă şi încă plină de neajunsuri şi erori, nu cutez".

N. PETRAŞCU: „... Peste câteva zile mă informă din nou că-i tot indispus ..."

EMINESCU: „...Am aşa de puţină încredere în mine, încât nu cutez să mă prezint la D-sa".

Scanned with CamScanner

N. PETRAŞCU: „În al treilea bilet, Eminescu amână iar:"

EMINESCU: „Aş fi venit la D-voastră încă de Vineri, dar nu mi-a fost tocmai bine şi nici lucrarea nu mi-e terminată încă. O să Vă caut deseară la Union".

N. PETRAŞCU: „...La a treia întâlnire, în sfârşit, el se înfăţişă îmbrăcat curat şi ne duserăm la Maiorescu pe la 11 ore dimineaţa. Era o zi frumoasă de toamnă. Printre plantele de pe lângă ferestre pătrundea soarele mângâietor încă. După câteva cuvinte de îndemn din partea lui Maiorescu, Eminescu se aşeză la masă şi începu să citească piesa cu vocea sa limpede, ridicată cu un ton mai sus, versul şi rima simţite întâi. La auzul glasului său melodios, la cadenţarea stihurilor, la atitudinea lui inspirată şi la cuvintele ce soseau ca în haine de sărbătoare, cei ce ne găseam împrejurul lui rămaserăm încântaţi, minunaţi chiar. În ochii d-nei Maiorescu văzui o lacrimă; părea că asistăm la reînvierea unei fiinţe scumpe tuturora şi ne priveam mişcaţi unii pe alţii. Lucrarea ce ne cetea nu era însă decât o traducere a piesei Le joueur de flût *a lui Émile Augier".*

Laïs

Comedie antică într-un act, în versuri.

Persoanele

Laïs
Chalkidias, sub numele Hriobarsanes
Psamis, neguţător bogat din Corint
Bomilkar, neguţător din Cartago
Timas, servitoare

Scena se petrece în Corint.

.....

Scena a noua

Laïs

Mă iubeşti?

Chalkidias

Mai întrebi încă? Te iubesc nespus de mult.

Scanned with CamScanner

(Laïs se aruncă în braţele lui)

Iartă-mi toate-acele crude imputări ce ţi-am făcut.
Dând altuia pentru mine toate câte le-ai avut
De viaţa ta întreagă pe deplin te-ai lepădat,
Încât şters este trecutul,...

Laïs

(la pieptul lui)

O! noroc neaşteptat!...
E un vis? Deşteaptă oare sunt? Ah! nu mai pot pricepe...
Însă haide. Haide afară, casa asta încă-ncepe
Ca să-mi facă silă... Vino! ... Nu aşa!

(Ea sună dintr-un disc.)

Ei, Timas, vină!

(Timas vine pe uşa din stânga)

Haina ta repede. Dă-mi-o.

(Ea dă haina ei sclavei şi se-nveleşte în haina mohorâtă a acesteia.)

Bomilkar

Unde-alergi, de ce ţi-i plină
Inima de nerăbdare, de ce graba asta vie?
Este rândul meu acuma de a-ţi propune ospeţie.

Laïs

Îmi e dor să-ncep o viaţă nouă.

Chalkidias

(cu Laïs deodată)

Deci rămâi cu bine...

Bomilkar

Deie cerul să vă meargă astfel cum vi se cuvine,
Cum doriţi ca să vă meargă.

(Singur, luând la sine giuvaerele de pe masă.)

Iară eu rămân şi crez
Că-i frumos ca fericirea altora s-o-ntemeiezi.

(Perdeua cade)

Scanned with CamScanner

*

COMENTATORUL: Şi ultimul dialog, de o simbolistică fantastică, al **„celui din urmă Muşatin“**, în acest raport medico-legal din 13 iunie 1889:

„– Cum te cheamă?

EMINESCU: – Sunt Matei Basarab; am fost rănit la cap de către Petre Poenaru, milionar, pe care regele l-a pus să mă împuşte cu puşca umplută cu pietre de diamant cât oul de mari.

– Pentru ce?

EMINESCU: – Pentru că eu fiind moştenitorul lui Matei Basarab, regele se teme să nu-i iau moştenirea.

– Ce-ai de gând să faci când te vei face bine?

EMINESCU: – Am să fac botanică, zoologie, mineralogie, gramatică chinezească, evreiască, italienească şi sanscrită. Ştiu şaizeci şi patru de limbi“.

Scanned with CamScanner

15 iunie 1889

EMINESCU: „– Aduce-ţi-mi un pahar cu lapte!“

COMENTATORUL: Şi Luceafărul, după ce rosti aceste cuvinte, ca un condamnat la moarte care îşi exprimă ultima dorinţă, se stinse ca să devină nemuritor.

*

„Eram tineri pe atuncea, eram singuri, eram şapte,
Noapte era-n toată lumea şi la Putna era noapte.
Se sfârşise şi prohodul se- ncheiase de mult ruga
Doar suna adânc şi dulce şi din vreme-n vreme Buga,
Clopotul lui Ştefan-Vodă, ce când vremile se schimbă.
Mişcă neatins de nime, rar, profetica sa limbă.
Pe atunci trecuse-un suflet peste al morţii jalnic vad,
Cel din urmă Muşatin sta întins pe crengi de brad.
Tânăr... mândru şi cuminte, înainte-ni-l văzum
Coperit de crengi de dafin şi de-al candelelor fum...“

*

„Ai plânge şi n-ai lacrimi Moldovo, mamă, mamă.
Zadarnic codri mândri în vânt mereu ţi-i clatini
Pierdută-i păn şi umbra măreţilor Muşatini...“

*

„Precum în suta a şaptesprezecea – sub Matei Basarab – românii erau relativ unul din popoarele cele mai culte din Europa – incomparabil mai cult decât germanii sau ungurii, tot astfel în suta a XV, românii au fost tot unul din cele întâi popoare militare şi războinice din Europa. Două state puteau să-i submine: Spania şi Turcia.“

Scanned with CamScanner

*

„Sosesc acum din Putna. S-au întâmplat minune –
Şi nici mult nu cred încă să mai trăiască, Doamne,
În miezul nopţii astăzi s-auzi un cântec jalnic,
Călugării treziţi-s din negrele chilii –
Biserica o văd ei că toată-i luminată,
Iar vechiul clopot Buga suna cu glas de aramă
Părea cum că la slujbă călugării îi cheamă.
Ei pleacă, merg cu toţii, şi intră în pridvor,
Nici o lumină n-arde dar parcă e-n apus
De soare stins, mijeală de lumină.
Deodată piere-acest senin în întunerec,
Cu spaima văd că însăşi lumina cea de-a pururi
Ce arde-n veci la capul lui Ştefan-Vodă este
Cu totul stinsă... Ei cearcă s-o aprindă,
Nu pot ca s-o aprindă... Atuncea zise unul:
Voi aţi văzut apusul al neamului Muşatin".

*

„Daca la alte popoare ş-au îndreptat în calea lor istoria după constelaţii luminătoare de stepe, poporul românesc au fost călăuzit de râuri..."

*

„Nu-n planu-i, nu-n iubirea-i, nu-n ura ei, nimica;
Nu-n pat şi nu pe tronu-ţi, nu-n casă, nu-n pădure –
În acel râs cu ochii închişi îţi este moartea...
O, îl cunosc de mult eu acel râs fin şi dulce
Astfel râse Alexandru când a ucis pe Iliaşu
Astfel şi Ştefan-Vodă când omorî boierii
Astfel şi Petru Rareş când omorî pe Brateş
Astfel Bogdan când arse cetăţile Lehiei

Scanned with CamScanner

Astfel Ştefan cel Tânăr pe Arbore ucise.
E râsul vechi şi groaznic al neamului Muşatin".

*

„Ca toţi românii adevăraţi, Ştefan Vodă era ardelean de origine, şi anume murăşan. Ca şi Uniad Corvinul, ca şi Basarabii toţi. Dar ce e Maramureş, decât o combinaţie de cuvinte între Marmura (numită Poarta de fier) şi Murăş, râul care trece prin ea?"

*

„...De două veacuri mereu, mereu te clatini...
Dar azi căzuşi steag crude al marilor Muşatini
Râdea?
Cum...
Cum se râde... Te-ntreb *cum*?
Ca oricine
Numai şi-nchidea ochii
Şi-nchidea ochii? bine.
Râsul acel cu ochii închişi e vechi ca şi Moldova
E supărul cel straşnic al neamului Muşatin
Vai ţie Lăpuşnene...

*

– Bea tu din acea cupă!
(Cu estremă bucurie.)

– Oh! îţi mulţămesc! (Bea repede.)
– Bogdane! – ai crezut că nu te mai iubesc –
O dulcele meu suflet... acuma eşti al meu,
Al meu pentru vecie... Zâmbeşte-mi... aşa vreu...

*

Scanned with CamScanner

Iar când se vor împlini aceste toate? Legenda zice când Buga va suna de însuşi, când sfânta mănăstire Putna se va lumina din morminte!

*

„E ca şi când
Soarele ar apune pentru totdeauna
Şi lumea ar rămânè-n întuneric
Etern. Se pare
Că cerul e un palat de împărat
Deşert, pustiu – căci Dumnezeu e mort.
De ce se par
Toate acestea inimei umane?
Pentru că doi ochi – doi singuri ochi
S-a-nchis pe lume".

Scanned with CamScanner

INDEXUL CITATELOR

		Pag.
Eminescu,	**Întunericul şi Poetul**, cca. 1869, scris la cererea lui Pascaly	7
Eminescu,	**Suveniri din copilărie**, Ms. 2291, f. 35	8
Teodor V. Stefanelli,	*Amintiri despre Eminescu*	9, 11,50,51, 65, 67, 68
Ioan Sbiera,	În I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*	11, 14
T. Maiorescu,	*Eminescu şi poeziile lui*	14
Iacob Negruzzi,	*Amintiri din „Junimea"*	14, 89-90
Al. Vlădicescu,	În I.E. Torouţiu, *op. cit.*	14
Eminescu,	**Geniu pustiu**	15,34,46
I.L. Caragiale,	*În Nirvana*	17,18,19,31,32,33,51
D. Teleor,	*Eminescu intim*	18,49
Ieronim G. Bariţiu,	*Mihail Eminescu, Reminiscenţă*	25
N.A. Bogdan,	*Amintiri despre Eminescu*	26
Ştefan Cacovean,	*Eminescu la Bucureşti*	26, 28, 34, 41, 44, 48
Ioan Scurtu,	*Eminescu în Banat*	29
Eminescu,	Ms. 2285	29-30
Eminescu,	**Amorul unei marmure**, *Familia*, 1 oct. 1868	32
Eminescu,	Ms. 2254, f. 19	35
G. Călinescu,	*Opera lui M. Eminescu*	35, 36, 104-105
Eminescu,	Ms. 2254, f. 301 v.	36
Eminescu,	Ms. 2255, f. 205 v.	37
Eminescu,	Ms. 2258, f. 222	37
Eminescu,	Ms. 2257, f. 177, 180, 184	38-39
Eminescu,	Ms. 2257, f. 167	40
T. Rötscher,	Din *Arta reprezentării dramatice* Ms. 2254, f. 407 v.	42-43

Scanned with CamScanner

Eminescu,	Ms. 2254, f. 300	40-41
I. Bariţiu,	*Amintiri despre Eminescu: Eminescu la Viena*	51,52
Eminescu,	Ms. 2257, f. 185	52
Eminescu,	Dintr-o scrisoare a lui Eminescu către Negruzzi, datată Viena, 6.II.1871	53
Eminescu,	Scris marginal pe varianta din 1869, Ms. 2259, f. 28 v.	56
Eminescu,	Ms. 2257, f. 58	58
Eminescu,	Ms. 2257, f. 52 v.	58
Eminescu,	**Să facem un congres**, 17 aprilie 1870	61
Eminescu,	**În unire e tăria**, 22 aprilie 1870	61
Eminescu,	**Echilibrul**, 4 şi 11 mai 1870	61
Eminescu,	În acelaşi Ms. 2257, f. 231	62
Eminescu,	În **Geniu pustiu**, propus iniţial spre publicare *Federaţiunii*	62
Eminescu,	În acelaşi Ms. 2257, f. 421	62
Ioan Slavici,	*Amintiri*	63, 66, 72
A.D. Xenopol	Despre **La Baudius**	63
S. Isopescu,	În Vasile Gherasim, *Eminescu la Viena*	68
Eminescu,	Ms. 2257, f. 178	71
Eminescu,	Ms. 2290, f. 50	72-73
Eminescu,	Ms. 2254, f. 296 v.	75
Eminescu,	Ms. 2257, f. 39-44	75
Eminescu,	Ms. 2262, f. 4	75-76
Eminescu,	Ms. 2287, f. 75	83
Eminescu,	Ms. 2257, f. 163	83
Eminescu,	Ms. 2285, f. 126	88
I.A. Rădulescu – Pogoreanu,	*Studii*	88-89
Eminescu,	Ms. 2275, f. 175 v.	91
Eminescu,	Ms. 2268, f. 22-23	109
N.A. Bogdan,	*Eminescu, redactor la „Curierul de Iaşi"*	112-113
Eminescu,	Ms. 2256, f. 46 v.	123
Eminescu,	Ms. 2279, f. 103 v.	127
Eminescu,	Ms. 2276, f. 118	127-128
Eminescu,	Ms. 2276, f. 171	128-129
Zamfir Arbure,	Dintr-o mărturisire	135
Eminescu,	Ms. 2254, f. 243-244	142

Scanned with CamScanner

Eminescu,	Dintr-o scrisoare către sora sa Harieta	143
Eminescu,	Ms. 2254, f. 244	143
Eminescu,	Însemnare din 1868, Ms. 2254, f. 301	148
Eminescu,	Două însemnări din timpul lucrului la *Arta reprezentării dramatice*, Ms. 2254, f. 389 şi 437 v.	148
Gala Galaction,	*Viaţa lui Eminescu*	157
Eminescu,	Ms. 2254, f. 27	157-158
Eminescu,	Ms. 2276, f. 187-189 v.	159
Eminescu,	Ms. 2276, f. 209-210	159-160
I. Massoff,	*Eminescu şi teatrul*	161
Eugen I. Păunel,	*Popasuri eminesciene*, în „Convorbiri literare" nr. 6-9, 1929	162
State Dragomir,	*Amintiri despre Eminescu*, în Mihai Eminescu, Literatură, Iaşi, 1903	163
Al. Vlădicescu,	În I.E. Torouţiu, VI, op. cit.	164
N. Petraşcu,	*Mihai Eminescu, Studiu critic*	164
N. Petraşcu,	*Biografia mea*	165-166
Eminescu,	Ms. 2260, f. 253	169
Eminescu,	Ms. 2279, f. 26	169
Eminescu,	Ms. 2257, f. 415 v.	169
Eminescu,	**Cel din urmă Muşatin**, Ms. 2206, f. 87	170
Eminescu,	Ms. 2276, f. 211	170
Eminescu,	Ms. 2256, f. 13 v.	170-171
Eminescu,	Ms. 2265, f. 6 v.	171
Eminescu,	Ms. 2256, f. 13	171
Eminescu	Ms. 2262 f. 27	171-172
Eminescu,	Ms. 2264, f. 388	172
Eminescu,	Ms. 2287, f. 24	172

Scanned with CamScanner

DE ACELAŞI AUTOR

cărţi

DERUTĂ ÎN PARADIS, roman, 1978
MITURILE ROMÂNEŞTI ŞI ARTA FILMULUI, 1979
PAZNIC LA TURNUL BABEL, roman, 1981
PERSPECTIVELE CREAŢIEI, 1982
LUMEA MODERNĂ ŞI CINEMATOGRAFUL, 1984
RUDELE, roman, 1985
LITERATURĂ ŞI CINEMATOGRAF, 1986
LUMEA FĂRĂ OGLINDĂ, roman, 1990
FĂRĂ VIOLENŢĂ, comedie, 1992
ÎNCOTRO?, roman, 1993
BĂIEŢII DE BANI GATA, roman, 1993
FETELE DE BANI GATA, roman, 1994
MAGUL CĂLĂTOR, 1995
ŞOBOLANII ÎN ITALIA, roman, 1995
ACTUALITATEA ŞI FILMUL, 1995
EXISTĂ, psalmi, 1996
NOII BĂIEŢI DE BANI GATA, roman, 1996
TEATRUL RESPIRAŢIEI, 15 piese de teatru, 1996
TINEREŢE, AMOR, PROSTIE, 1997
ISTORIA GÂNDIRII ESTETICE ROMÂNEŞTI DE FILM, 1997
ÎN CĂUTAREA ABSOLUTULUI, 1997

filme

SATUL CA O ICOANĂ, 1994
TREPTELE EXTAZULUI, 1994
DUMNEZEIREA LA EMINESCU, 1995
SUB FEREASTRA MARE, LOC DE ÎNCHINARE, 1995
ALTARE DE JERTFĂ, 1995
NĂDEJDEA CREŞTINĂ, 1995
CE-AI CU MINE, DOAMNE?, 1995
ÎN SIHĂSTRIE ETERNĂ, 1995
MIRACOLUL ROMÂNESC, 1995
DREPTUL DE A-ŢI PLÂNGE MORŢII, 1995
PREOTUL DE ŢARĂ (I, II), 1996
OBÂRŞIA LUI EMINESCU, 1996
BRÂNCUŞI – CIOPLITORUL DE SUFLETE, 1996
DUMNEZEU S-A NĂSCUT LA SAT, 1996
INFINITIVUL LUNG BRÂNCUŞIAN, 1996
DUMNEZEUL LUI ION CREANGĂ, 1996
DE LA SF. APOSTOL ANDREI LA „NOII APOSTOLI", 1996
GEORGE ENESCU – ALESUL LUI DUMNEZEU, 1996
URMAŞII MARELUI ANONIM, 1997
CRĂCIUN ÎN MARAMUREŞ, 1997
ŢARA COLINDELOR, 1997
NICOLAE GRIGORESCU – PICTORUL DE BISERICI, 1997
CREDINŢA LUI MOROMETE, 1998
BÂRLOGUL LUI FAUST, 1998
ŞI EU AM FOST ÎN ŢARA SFÂNTĂ, 1998

50.000

Scanned with CamScanner

Nu există bucurie mai mare decât aceea de a investi în Eminescu. Și bucuria e cu atât mai întemeiată cu cât poți revela din opera sa pagini necomune, ce par a fi inedite.

Viața și creația lui Eminescu au stat sub semnul teatrului. Laboratorul Templului său dramatic oferă o desfătare rară; e o răsadniță pentru „sămânța ca idee", conținând *in nuce* toate roadele pe care un neam întreg le știe pe de rost. E atât de generos în chintesențe cu parfumuri neobișnuite încât, gustându-le, îți vine să spui că ai descoperit un nou Eminescu.

Și așa și este. Pentru că masca lui e un mister greu de pătruns. Vă veți convinge numai dacă vă apropiați cu un ochi vizionar de aceste comori adunate aici într-o cronologie exhaustivă și prezentate într-o formă lesne reprezentabilă.

MASCA LUI EMINESCU este cea de-a 22-a carte a scriitorului și cineastului Grid Modorcea, care i-a închinat până acum marelui poet încă o lucrare, MAGUL CĂLĂTOR, și două filme: DUMNEZEIREA LA EMINESCU și OBÂRȘIA LUI EMINESCU.

ISBN 973-96949-8-5

Scanned with CamScanner